

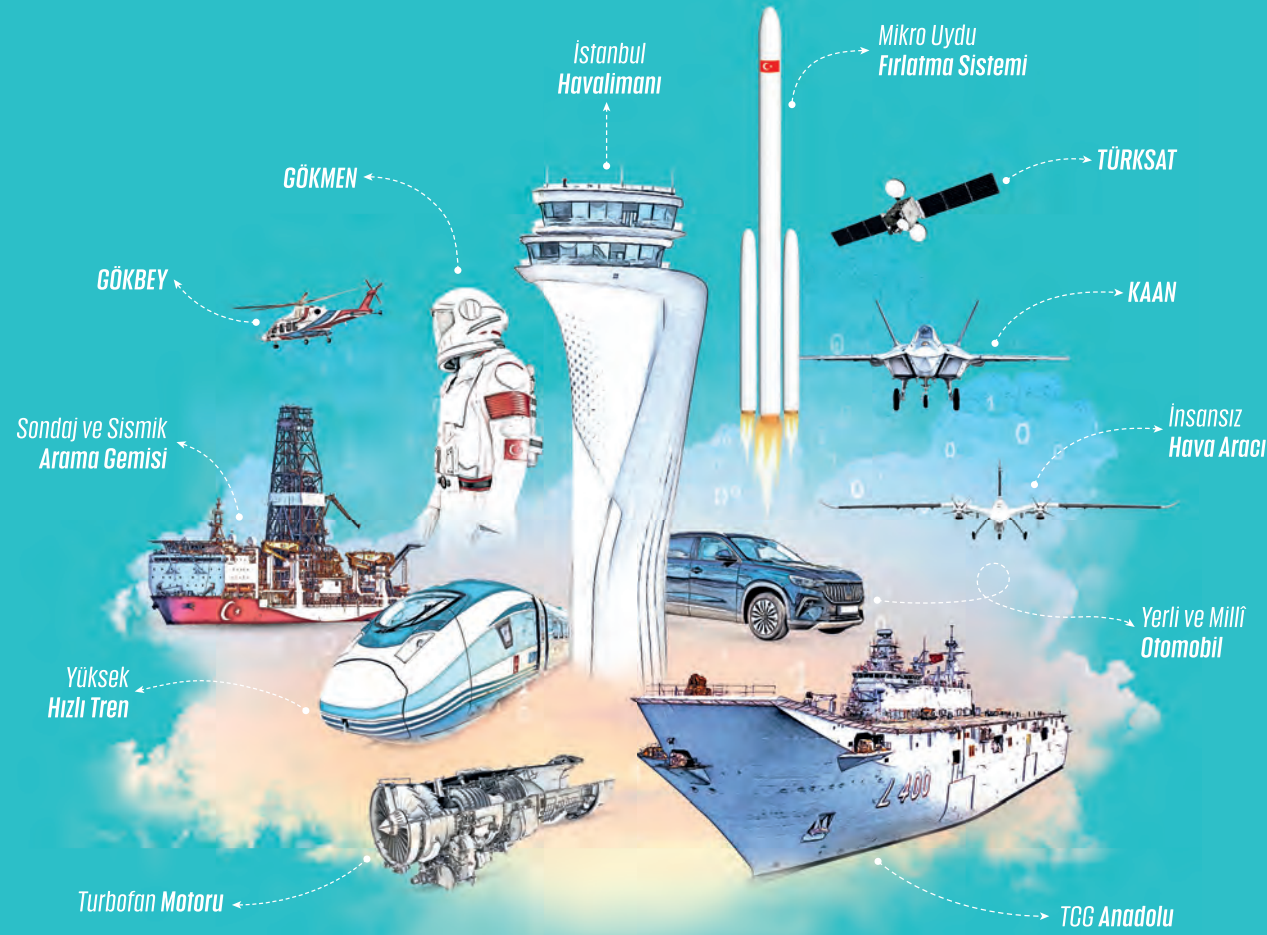
Bu kitaba sığmayan
daha neler var!

eba
www.eba.gov.tr

Karekodu okut, bu kitapla
ilgili EBA içeriklerine ulaş!

Teknoloji Yolculuğumuz

**BU DERS KİTABI MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞINCA
ÜCRETSİZ OLARAK VERİLMİŞTİR.
PARA İLE SATILAMAZ.**

ISBN: 978-975-11-7035-4

Bandrol Uygulamasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmeliğin Beşinci Maddesinin İkinci Fıkrası Çerçevesinde Bandrol Taşınması Zorunlu Değildir.

MESLEKİ VE TEKNİK ANADOLU LİSESİ

BORÇLAR HUKUKU

HARİTA-TAPU-KADASTRO ALANI

BORÇLAR HUKUKU 11

DERS MATERYALI

HARİTA-TAPU-KADASTRO ALANI

11

DERS
MATERYALI

MESLEKİ VE TEKNİK ANADOLU LİSESİ
HARİTA-TAPU-KADASTRO ALANI

BORÇLAR HUKUKU

DERS MATERYALİ

11

Dr. METİN KÖSE
HİKMET ŞAHAN 1 YAZARLAR
İSMET ZÜNGÜL

MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI YAYINLARI: 8569
YARDIMCI VE KAYNAK KİTAPLAR DİZİSİ: 2461

Her hakkı saklıdır ve Millî Eğitim Bakanlığına aittir. Ders materyalinin metin, soru ve şekilleri kısmen de olsa hiçbir surette alınıp yayımlanamaz.

1 HAZIRLAYANLAR

1 DİL UZMANI

NİHAYET ÖZER

1 ÖLÇME DEĞERLENDİRME UZMANI

YASEMİN DUYGU ESEN

1 PROGRAM GELİŞTİRME UZMANI

SEÇKİN SEÇİL BAŞARAN

1 REHBERLİK UZMANI

ESEN YILDIRIM USTA

1 GÖRSEL TASARIM UZMANI

AYŞEGÜL YILMAZ

ISBN: 978-975-11-7035-4

Millî Eğitim Bakanlığının 24.12.2020 gün ve 18433886 sayılı oluru ile Meslekî ve Teknik Eğitim Genel Müdürlüğünce ders materyali olarak hazırlanmıştır.

BASKI

Ayrıntı Basım Yayım ve Mat. Hiz. Sanayi Ticaret A.Ş.
Saray Mahallesi 126. Cadde No: 20
Kahramankazan/Ankara
Sertifika No: 49599

İSTİKLÂL MARŞI

Korkma, sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak;
Sönmeden yurdumun üstünde tüten en son ocak.
O benim milletimin yıldızıdır, parlayacak;
O benimdir, o benim milletimindir ancak.

Çatma, kurban olayım, çehreni ey nazlı hilâl!
Kahraman ırkıma bir gül! Ne bu şiddet, bu celâl?
Sana olmaz dökülen kanlarımız sonra helâl.
Hakkıdır Hakk'a tapan milletimin istiklâl.

Ben ezelden beridir hür yaşadım, hür yaşarım.
Hangi çılgın bana zincir vuracakmış? Şaşarım!
Kükremiş sel gibiyim, bendimi çiğner, aşarım.
Yırtarım dağları, enginlere sığmam, taşarım.

Garbın âfâkını sarmışsa çelik zırhlı duvar,
Benim iman dolu göğsüm gibi serhaddim var.
Ulusun, korkma! Nasıl böyle bir imanı boğar,
Medeniyet dediğin tek dişi kalmış canavar?

Arkadaş, yurduma alçakları uğratma sakın;
Siper et gövdeni, dursun bu hayâsızca akın.
Doğacaktır sana va'dettiği günler Hakk'ın;
Kim bilir, belki yarın, belki yarından da yakın.

Bastığın yerleri toprak diyerek geçme, tanı:
Düşün altındaki binlerce kefensiz yatanı.
Sen şehit oğlusun, incitme, yazıktır, atanı:
Verme, dünyaları alsan da bu cennet vatanı.

Kim bu cennet vatanın uğruna olmaz ki feda?
Şüheda fışkıracak toprağı sıksan, şüheda!
Cânı, cânânı, bütün varımı alsın da Huda,
Etmesin tek vatanımdan beni dünyada cüda.

Ruhumun senden İlâhî, şudur ancak emeli:
Değmesin mabedimin göğsüne nâmahrem eli.
Bu ezanlar -ki şehadetleri dinin temeli-
Ebedî yurdumun üstünde benim inlemeli.

O zaman vecd ile bin secde eder -varsa- taşım,
Her cerîhamdan İlâhî, boşanıp kanlı yaşım,
Fışkırır ruh-ı mücerret gibi yerden na'sım;
O zaman yükselerek arşa değer belki başım.

Dalgalan sen de şafaklar gibi ey şanlı hilâl!
Olsun artık dökülen kanlarımın hepsi helâl.
Ebediyyen sana yok, ırkıma yok izmihlâl;
Hakkıdır hür yaşamış bayrağımın hürriyyet;
Hakkıdır Hakk'a tapan milletimin istiklâl!

Mehmet Âkif Ersoy

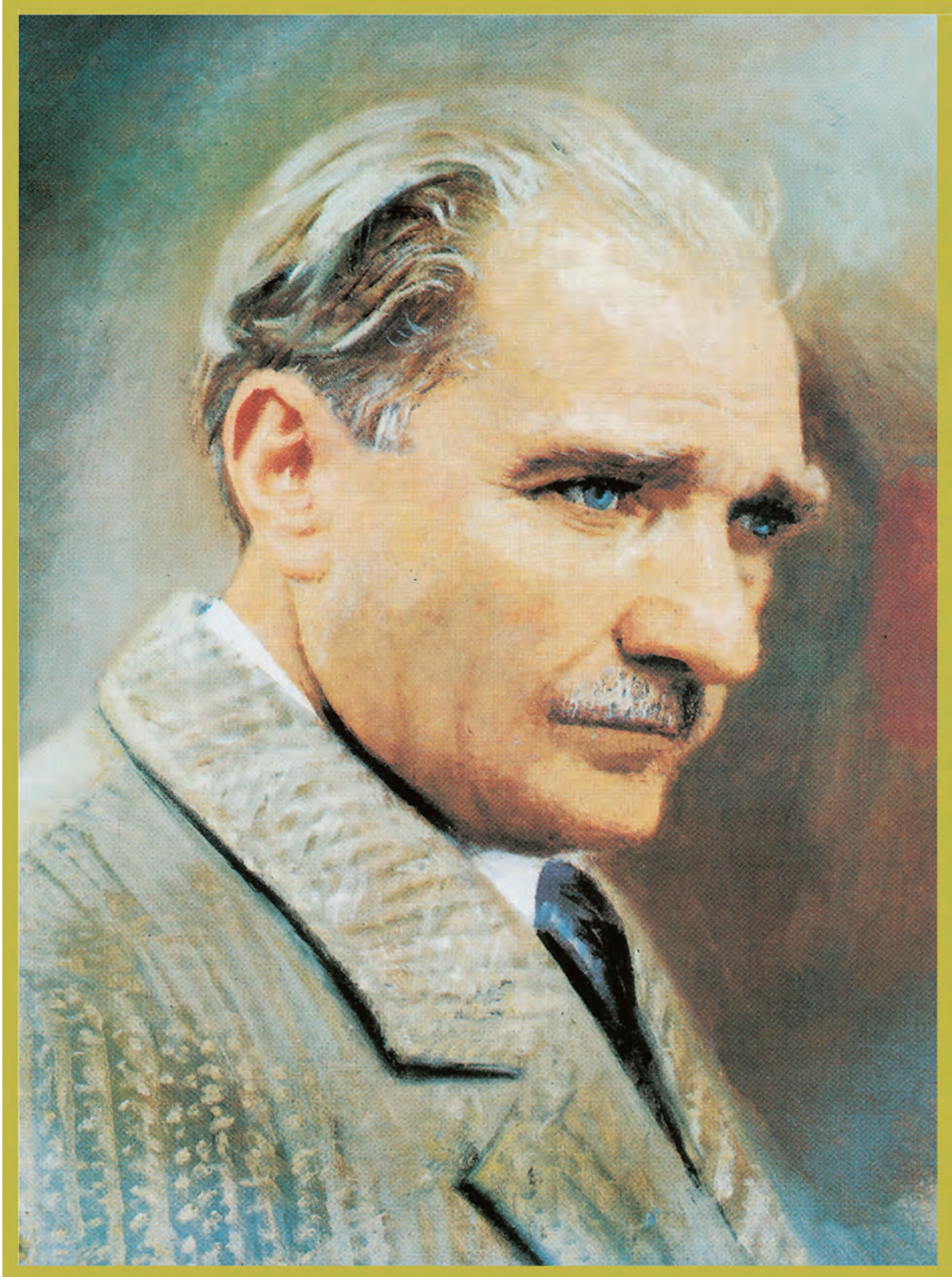
GENÇLİĞE HİTABE

Ey Türk gençliği! Birinci vazifen, Türk istiklâlini, Türk Cumhuriyetini, ilelebet muhafaza ve müdafaa etmektir.

Mevcudiyetinin ve istikbalinin yegâne temeli budur. Bu temel, senin en kıymetli hazinendir. İstikbalde dahi, seni bu hazineden mahrum etmek isteyecek dâhilî ve hâricî bedhahların olacaktır. Bir gün, istiklâl ve cumhuriyeti müdafaa mecburiyetine düşersen, vazifeye atılmak için, içinde bulunacağın vaziyetin imkân ve şeraitini düşünmeyeceksin! Bu imkân ve şerait, çok namüsaid bir mahiyette tezahür edebilir. İstiklâl ve cumhuriyetine kastedecek düşmanlar, bütün dünyada emsali görülmemiş bir galibiyetin mümessili olabilirler. Cebren ve hile ile aziz vatanın bütün kaleleri zapt edilmiş, bütün tersanelerine girilmiş, bütün orduları dağıtılmış ve memleketin her köşesi bilfiil işgal edilmiş olabilir. Bütün bu şeraitten daha elîm ve daha vahim olmak üzere, memleketin dâhilinde iktidara sahip olanlar gaflet ve dalâlet ve hattâ hıyanet içinde bulunabilirler. Hattâ bu iktidar sahipleri şahsî menfaatlerini, müstevlîlerin siyasî emelleriyle tevhit edebilirler. Millet, fakr u zaruret içinde harap ve bîtap düşmüş olabilir.

Ey Türk istikbalinin evlâdı! İşte, bu ahval ve şerait içinde dahi vazifen, Türk istiklâl ve cumhuriyetini kurtarmaktır. Muhtaç olduğun kudret, damarlarındaki asil kanda mevcuttur.

Mustafa Kemal Atatürk

MUSTAFA KEMAL ATATÜRK

İÇİNDEKİLER

DERS MATERYALİNİN TANITIMI	14
----------------------------------	----

1. ÖĞRENME BİRİMİ: BORÇLARI DOĞURAN SEBEPLER

1. BORÇLAR HUKUKU'NUN KONUSU	18
1.1. BORÇLAR HUKUKU'NUN KAYNAKLARI	19
1.1.1. Asli Kaynaklar	19
1.1.2. Tali Kaynaklar	20
1.1.3. Yardımcı Kaynaklar	21
1.2. BORÇLAR KANUNU'NUN SİSTEMİ	21
1.3. BORÇ KAVRAMI	23
1.3.1. Dar Anlamda Borç	23
1.3.2. Geniş Anlamda Borç (Borç İlişkisi)	23
1.3.3. Borç İlişkisinin Unsurları	24
1.3.3.1. Borçlu	24
1.3.3.2. Alacaklı	24
1.3.3.3. Edim	24
1.3.4. Borç İlişkisinin Niteliği	25
1.4. BORÇLARIN (BORÇ İLİŞKİLERİNİN) KAYNAKLARI	25
1.4.1. Hukuki İşlemlerden Doğan Borçlar	26
1.4.2. Haksız Fiilden Doğan Borçlar	26
1.4.3. Sebepsiz Zenginleşmeden Doğan Borçlar	26
1.5. BORCUN YAPTIRIMI OLARAK SORUMLULUK	27
1.5.1. Sorumluluğun Tanımı	27
1.5.2. Sorumluluğun Türleri	27
1.5.3. Şahıs ile Sorumluluk	28
1.5.4. Mal ile Sorumluluk	28
1.5.4.1. Sınırsız Sorumluluk	29
1.5.4.2. Sınırlı Sorumluluk	29
1. UYGULAMA	30
2. BORCU DOĞURAN SEBEPLER	31
2.1. SÖZLEŞMEDEN DOĞAN BORÇLAR	31
2.1.1. Sözleşmeler ve Türleri	31
2.1.2. Sözleşmelerin Oluşması	33
2.1.2.1. Sözleşmelerin Kurulması	33
2.1.2.2. Esaslı Noktalarda Uyuşma Zorunluluğu ve İkinci Derecedeki Hususlar	33
2.1.2.3. Şekle İlişkin Kuralların Saklı Olması	34
2.1.2.4. Öneri (İcap)	34
2.1.2.5. Öneriye Davet	34

İÇİNDEKİLER

2.1.2.6. Önerinin Hüküm ve Sonuçları	35
2.1.2.7. Kabul	36
2.1.2.8. İcap ve Kabulün Geri Alınması.....	36
2.1.2.9. Sözleşmenin Kurulduğu ve Hüküm Doğurduğu Anın Belirlenmesi.....	36
2.1.3. Sözleşme Yapma Serbestisi ve Bunun Sınırlandırılması.....	37
2.1.3.1. Sözleşme Özgürlüğü ve Sınırları	37
2.1.3.2. Sözleşmenin İçeriğini Düzenleme Özgürlüğünün Sınırı	38
2.1.4. Sözleşmelerde Şekil ve Şeklin Türleri	39
2.1.5. Sözleşmelerin Yorumlanması	41
2.1.6. İrade ile Beyan Arasındaki Uyumsuzluk	41
2.1.6.1. Muvazaa	41
2.1.6.2. Latife (Şaka) Beyanı	43
2.1.6.3. Zihnî Kayıt.....	43
2.1.7. İrade Bozuklukları	43
2.1.7.1. Yanılma (Hata).....	43
2.1.7.2. Aldatma (Hile)	45
2.1.7.3. Korkutma (İkrah)	45
2.2. HAKSIZ FİİLDEN DOĞAN BORÇLAR	45
2.2.1. Haksız Fiil Kavramı.....	45
2.2.2. Haksız Fiil Sorumluluğunun Dayandığı İlkeler	46
2.2.3. Kusursuz Sorumluluk Hâlleri	46
2.2.4. Haksız Fiil Sorumluluğunun Şartları	47
2.2.4.1. Fiil	47
2.2.4.2. Hukuka Aykırılık.....	47
2.2.4.3. Kusur	48
2.2.4.4. Zarar	48
2.2.4.5. Nedensellik Bağı.....	49
2.2.5. Haksız Fiil Sorumluluğunun Sonucu	49
2.2.6. Haksız Fiilde Zamanaşımı Süreleri.....	50
2.3. SEBESİZ ZENGİNLEŞMEDEN DOĞAN BORÇLAR	50
2.3.1. Sebepsiz Zenginleşme Kavramı	50
2.3.2. Sebepsiz Zenginleşmenin Şartları	50
2.3.2.1. Zenginleşme	50
2.3.2.2. Zenginleşmenin Başkasının Malvarlığı Aleyhinde Olması.....	51
2.3.2.3. İlliyet Bağı.....	51
2.3.2.4. Zenginleşmenin Haklı Bir Sebebe Dayanmaması	51
2.3.3. Sebepsiz Zenginleşmeden Doğan Borcun Talebi	51
2.3.3.1. Sebepsiz Zenginleşme Davası.....	51
2.3.3.2. Sebepsiz Zenginleşmeden Dolayı İade Yükümlülüğü ve Kapsamı	52

İÇİNDEKİLER

2.3.4. Sebepsiz Zenginleşme Davasında Zamanaşımı	52
2. UYGULAMA	52
3. BORCU DOĞURAN SÖZLEŞMELER	53
3.1. MÜLKİYETİ DEVİR BORCU DOĞURAN SÖZLEŞMELER	53
3.1.1. Satış Sözleşmesi	53
3.1.2. Trampa Sözleşmesi	55
3.1.3. Bağış Sözleşmesi	56
3.2. KULLANDIRMA BORCU DOĞURAN SÖZLEŞMELER	57
3.2.1. Kira Sözleşmesi.....	57
3.2.1.1. Kira Sözleşmesinde Tarafların Borçları	58
3.2.1.2. Kira Sözleşmesinin Sona Ermesi	58
3.2.2. Ariyet (Ödünç) Sözleşmesi	59
3.2.2.1. Ariyet (Ödünç) Sözleşmesinin Unsurları.....	59
3.2.2.2. Sözleşmenin Sona Ermesi.....	60
3.2.3. Tüketim Ödücü (Karz) Sözleşmesi	60
3.2.4. Finansal Kiralama (Leasing) Sözleşmesi	61
3.2.4.1. Sözleşmenin Unsurları.....	61
3.2.4.2. Tarafların Borçları	61
3.3. İŞ GÖRME BORCU DOĞURAN SÖZLEŞMELER	62
3.3.1. Hizmet Sözleşmesi	62
3.3.1.1. Hizmet Sözleşmesinde Tarafların Borçları	63
3.3.1.2. Hizmet Sözleşmesinin Sona Ermesi	63
3.3.2. İstisna (Eser) Sözleşmesi	64
3.3.2.1. Yüklenicinin (Müteahhidin) Borçları.....	65
3.3.2.2. İş Sahibinin Borçları	66
3.3.3. Vekâlet Sözleşmesi.....	66
3.3.3.1. Sözleşmenin Unsurları.....	67
3.3.3.2. Tarafların Borçları	67
3.3.3.3. Vekâlet Sözleşmesinin Sona Ermesi	68
3.3.4. Havale	68
3.3.5. Yayım (Neşir) Sözleşmesi.....	69
3.3.5.1. Yayımlatanın Hak ve Borçları	69
3.3.5.2. Yayımlayanın Hak ve Borçları	70
3. UYGULAMA	71
ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME	72

İÇİNDEKİLER

2. ÖĞRENME BİRİMİ: BORÇ İLİŞKİLERİ

1. BORÇ İLİŞKİSİNDE ÖZEL DURUMLAR.....	78
1.1. TEMSİL	78
1.1.1. Temsilin Tanımı	78
1.1.2. Temsilin Türleri.....	78
1.1.2.1. Dolaylı (Vasıtalı) Temsil.....	78
1.1.2.2. Doğrudan (Vasıtasız) Temsil	79
1.1.3. Yetkili Temsil-Yetkisiz Temsil	79
1.1.4. Temsil Yetkisinin Şekli ve Kapsamı.....	79
1.1.5. Temsilin Sona Ermesi	80
1.2. BORÇ İLİŞKİLERİNİN ÜÇÜNCÜ KİŞİLERE ETKİLERİ	81
1.2.1. Alacaklıya Halef Olma (Halefiyet).....	81
1.2.2. Üçüncü Kişinin Fiilini Üstlenme (Edimini Taahhüt).....	81
1.2.3. Üçüncü Kişi Yararına (Lehine) Sözleşme.....	82
1.3. BORÇ İLİŞKİLERİNDE TARAF DEĞİŞİKLİKLERİ.....	83
1.3.1. Alacağın Devri (Temliki).....	83
1.3.1.1. Alacağın Devrinin Konusu	83
1.3.1.2. Alacağın Devrinin Amacı	84
1.3.1.3. Alacağın Devrinin Şekli	84
1.3.1.4. Alacağın Devrinin Şartları	84
1.3.1.5. Alacağın Devrinin Çeşitleri	85
1.3.1.6. Alacağın Devrinin Hüküm ve Sonuçları	86
1.3.2. Borcun Üstlenilmesi (Nakli).....	87
1.3.3. Borcun Üstlenilmesinin Çeşitleri.....	87
1.3.3.1. Borcun İç Üstlenilmesi Sözleşmesi	88
1.3.3.2. Borcun Dış Üstlenilmesi Sözleşmesi	88
1.3.4. Borcun Üstlenilmesinin Hüküm ve Sonuçları	89
1.3.5. Borca Katılma	90
1.3.6. Malvarlığının veya İşletmenin Devralınması	90
1.3.7. İşletmelerin Birleşmesi ve Şekil Değiştirmesi.....	91
1.4. MÜTESELSİL BORÇ İLİŞKİSİ.....	91
1.4.1. Müteselsil Borcun Doğuşu	91
1.4.2. Müteselsil Borcun Hükümleri.....	92
2. BORÇ İLİŞKİSİNİ SONLANDIRMAK.....	94
2.1. BORÇ İLİŞKİSİNİ SONA ERDİREN SEBEPLER	94
2.1.1. İfa	94

İÇİNDEKİLER

2.1.2. İkale (Bozma Sözleşmesi)	95
2.1.3. Fesih	95
2.1.4. Dönme	96
2.1.5. Geri Alma	96
2.1.6. İptal	96
2.2. BORCU SONA ERDİREN SEBEPLER	96
2.2.1. İbra	96
2.2.2. Yenileme (Tecdit).....	96
2.2.3. Alacaklı ve Borçlu Sıfatlarının Birleşmesi.....	97
2.2.4. İfa İmkânsızlığı (Kusursuz İmkânsızlık).....	97
2.2.5. Aşırı İfa Güçlüğü	98
2.2.6. Takas	98
2.2.6.1. Takasın Koşulları	99
2.2.6.2. Takasın Hükümleri	99
2.2.7. Zamanaşımı.....	99
2.2.7.1. Zamanaşımı Kavramı ve Hukuki Niteliği	99
2.2.7.2. Zamanaşımının Şartları	99
2.2.7.3. Zamanaşımı Süresinin Durması	101
2.2.7.4. Zamanaşımı Süresinin Kesilmesi	102
2.2.7.5. Zamanaşımının Hüküm ve Sonuçları	102
4. UYGULAMA	103
ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME	104
KAYNAKÇA	108
GÖRSEL KAYNAKÇASI	110
CEVAP ANAHTARI	111

DERS MATERYALİNİN TANITIMI

Hazırlık Çalışmaları

Borç kavramının size neyi çağrıştırdığını örneklerle ifade ediniz.

Hazırlık çalışmalarını gösterir.

Sıra Sizde

Günlük yaşamınızda karşılaştığınız borç ilişkileri örneklerini, borç ilişkisinin unsurları açısından inceleyen görseller hazırlayınız.

Sınıfta yapılan etkinlikleri gösterir.

Örnek Durum

A cep telefonunu 1500 TL'ye B'ye satmayı önermişse, B de 1000 TL'ye almayı kabul ettiğini bildirmişse, B'nin beyanı A'nın önerisinin reddi ve yeni bir önerinin yapılması niteliğinde olur (BİLGİLİ ve DEMİRKAPI, 2018, 43).

Konu ile ilgili örnek durumu gösterir.

2. Uygulama

Ev almak isteyen A, internetten satılık ev ilanlarını inceler. A, ilanlardaki bir evin özelliklerinin ve satış fiyatının kendisi için uygun olduğuna karar verdikten sonra evin maliki B'nin ilanda belirttiği telefon numarasına "evinizi satın almayı kabul ediyorum" beyanını içeren bir mesaj gönderir.

A ile B arasında satış sözleşmesinin kurulup kurulmadığını açıklayınız.

A → B

Konu ile ilgili uygulama etkinliğini gösterir.

Ölçme ve Değerlendirme

A) Aşağıdaki cümlelerin başında boş bırakılan yerlere, cümlelerde verilen bilgiler doğru ise "D", yanlış ise "Y" yazınız.

1. (.....) Borç ilişkisinin kaynaklarından biri haksız fiillerdir.
2. (.....) Borç ilişkilerinde nispi ilkesi geçerli değildir.
3. (.....) Borç ilişkilerinde şahıs ile sorumluluk esas geçerlidir.
4. (.....) Örf ve âdet hukuku Borçlar Hukuku'nun yazılı olmayan kaynakları arasında yer alır.

Ölçme ve değerlendirme sorularını gösterir.

Yararlanılan kaynakları gösterir.

KAYNAKÇA

- 6098 sayılı 11/1/2011 tarihli Türk Borçlar Kanunu <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6098.pdf> (Erişim tarihi: 03.08.2021).
- 4721 sayılı 22/11/2001 tarihli Türk Medeni Kanunu <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4721.pdf> (Erişim tarihi: 03.08.2021).
- 6102 sayılı 13/11/2011 tarihli Türk Ticareti Kanunu <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6102.pdf> (Erişim tarihi: 03.08.2021).
- 2004 sayılı 9/6/1932 tarihli İcra ve İflas Kanunu <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.3.2004.pdf> (Erişim tarihi: 03.08.2021).
- 6361 sayılı 21/11/2012 tarihli Finansal Kiralama, Faktoring, Finansman ve Tasarruf Finansman Şirketleri Kanunu <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6361.pdf> (Erişim tarihi: 03.08.2021).

CEVAP ANAHTARI

1. GÖRÜŞME SİZİNİ

1	D	11	B
2	Y	12	E
3	Y	13	A

Ölçme ve değerlendirme cevaplarını gösterir.

1. ÖĞRENME BİRİMİ

BORÇLARI DOĞURAN SEBEPLER

KONULAR

1. BORÇLAR HUKUKU'NUN KONUSU
2. BORCU DOĞURAN SEBEPLER
3. BORCU DOĞURAN SÖZLEŞMELER

TEMEL KAVRAMLAR

- » BORÇ
- » BORÇ İLİŞKİSİ
- » BORÇLU
- » ALACAKLI
- » EDİM
- » HUKUKİ İŞLEM
- » HAKSIZ FİİL
- » SEBEPSİZ ZENGİNLEŞME
- » SINIRSIZ SORUMLULUK
- » SINIRLI SORUMLULUK
- » SÖZLEŞME
- » İRADE BEYANI
- » İCAP (ÖNERİ)
- » KABUL
- » ŞEKİL
- » YAZILI ŞEKİL
- » RESMÎ ŞEKİL
- » HÜKÜMSÜZLÜK
- » LATİFE BEYANI
- » ZİHNÎ KAYIT
- » MUVAZAA
- » ALDATMA
- » KORKUTMA
- » YANILMA
- » KUSUR
- » ZARAR
- » İLLİYET BAĞI
- » ZAMANAŞIMI
- » SATILAN
- » BEDEL
- » TRAMPA
- » BAĞIŞLAMA
- » KİRA
- » LEASİNG
- » KARZ
- » ARİYET
- » HİZMET
- » İSTİSNA (ESER)
- » VEKÂLET
- » HAVALE
- » NEŞİR (YAYIM)

NELER ÖĞRENECEKSİNİZ?

- » Borçlar Hukuku'nun konusu
- » Borçlar Hukuku'nun kaynakları
- » Borçlar Kanunu'nun sistemi
- » Borç kavramı
- » Borç ilişkisi kavramı
- » Borç ilişkisinin unsurları
- » Borç ilişkisinin niteliği
- » Hukuksal işlemlerden doğan borçlar
- » Haksız fiilden doğan borçlar
- » Sebepsiz zenginleşmeden doğan borçlar
- » Borcun yaptırımını olarak sorumluluğun tanımı
- » Borcun yaptırımını olarak sorumluluğun türleri
- » Sözleşmeler ve türleri
- » Sözleşmelerin oluşması
- » Sözleşme yapma serbestisi ve bunun sınırlandırılması
- » Sözleşmelerin yorumu
- » Haksız fiil sorumluluğunun dayandığı ilkeler
- » Haksız fiil sorumluluğunun şartları
- » Haksız fiil sorumluluğunun sonucu
- » Haksız fiil sorumluluğunda zamanaşımı
- » Sebepsiz zenginleşmenin şartları
- » Sebepsiz zenginleşmeden doğan borcun talebi
- » Sebepsiz zenginleşmede zamanaşımı
- » Mülkiyeti devir borcu doğuran sözleşmeler
- » Satış sözleşmesi
- » Trampa sözleşmesi
- » Bağışlama sözleşmesi
- » Kullandırma borcu doğuran sözleşmeler
- » Kira sözleşmesi
- » Ariyet (Ödünç) sözleşmesi
- » Karz (Tüketim ödöncü) sözleşmesi
- » Leasing (Finansal kiralama) sözleşmesi
- » İş görme borcu doğuran sözleşmeler
- » Hizmet sözleşmesi
- » İstisna (Eser) sözleşmesi
- » Vekâlet sözleşmesi
- » Havale kavramı
- » Neşir (Yayım) sözleşmesi

1. BORÇLAR HUKUKU'NUN KONUSU

Hazırlık Çalışmaları

Borç kavramının size neyi çağrıştırdığını örneklerle ifade ediniz.

Borçlar Hukuku, ekonomik ve sosyal yaşamı çok yakından izleyen ve onu biçimlendiren hukuk dalıdır (CANSEL ve ÖZEL, 2017, 26). Gündelik yaşamdaki hukuki işlem, ilişki ya da davranışların büyük bir bölümü Medeni Hukuk'un diğer dallarından (aile, eşya, miras hukuku gibi) daha çok Borçlar Hukuku'nun alanına girmektedir (BİLGİLİ ve DEMİRKAPI, 2018, 1).

Borçlar Hukuku, borç ilişkilerini düzenleyen kurallar bütünüdür (REİSOĞLU, 2012, 33). Ekonomik ve sosyal yaşamın büyük bir bölümü borç ilişkileri sayesinde yürümektedir (CANSEL ve ÖZEL, 2017, 25).

Kişiler arasındaki borç ilişkileri Borçlar Hukuku'nun konusunu oluşturur (ERDOĞAN, 2019, 1). İnsanların ihtiyaçlarını elde etmek için gerçekleştirdikleri mal ve hizmet değişimi; pazarda alışveriş yapılması, ev kiralanması, bir bankadan ödünç para alınması, terziye elbise diktirilmesi, otomobil satın alınması, bir dava veya icra takibi için avukata vekalet verilmesi, bir kimseye kasten veya ihmâl yoluyla maddi veya manevi zararlar verecek davranışlar sergilenmiş olması hep Borçlar Hukuku'nun konusuna giren fiil ve davranışlardır. Bütün bu davranışların veya işlemlerin hukuki sonuçları Borçlar Hukuku'nda düzenlenmektedir (BİLGİLİ ve DEMİRKAPI, 2018, 1-2).

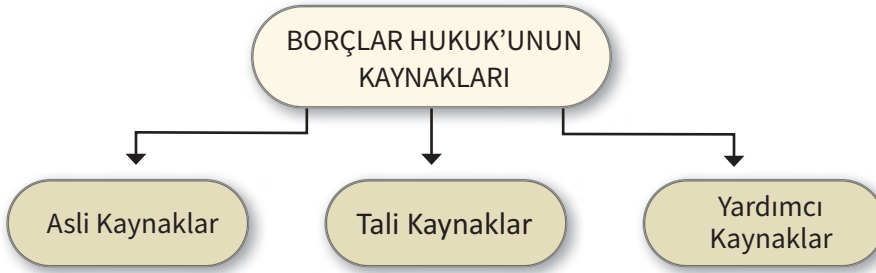
Bir başka deyişle, kişiler arasında borç ilişkisinin kaynağına göre kurulması, kurulan borç ilişkisinin hükümleri, çeşitleri, ilişkiden doğan borcun yerine getirilmesi veya borca aykırı davranış, borcun sona ermesi Borçlar Hukuku'nun konusudur (ERDOĞAN, 2019, 1).

Görsel 1.1: Borçlar Hukuku'nun konusu

1.1. BORÇLAR HUKUKU'NUN KAYNAKLARI

Borçlar Hukuku'nun kaynakları ile borç ilişkilerini düzenleyen kurallar ifade edilir (ÖZLÜK, 2021, 15).

Türk Medeni Kanunu'nun 1. maddesine göre Borçlar Hukuku'nun kaynakları asli kaynaklar, tali kaynaklar ve yardımcı kaynaklardan oluşmaktadır. Asli kaynaklar; kanun, kanun hükmünde kararname, Cumhurbaşkanlığı kararnamesi, tüzük, yönetmelik gibi yazılı kaynaklar; tali kaynaklar, örf ve adet hukuku, hâkimin koyduğu hukuk kuralı gibi yazılı olmayan kaynaklar; yardımcı kaynaklar ise öğreti ve yargı kararları olarak ifade edilebilir (TMK md. 1/3); (DOĞAN, ŞAHAN ve ATAMULU, 2019, 30). Borçlar Hukuku'nun kaynakları Şekil 1.1'de gösterilmiştir.

Şekil 1.1: Borçlar Hukuku'nun kaynakları

1.1.1. Asli Kaynaklar

Türk Borçlar Hukuku'nun en temel yazılı kaynağı yürürlükteki 6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu'dur (CANSEL ve ÖZEL, 2017, 27). Her ne kadar Borçlar Hukuku konularıyla ilgili özel kanunlar bulunmakta ise de Borçlar Hukuku alanındaki temel kurallar ve ilkeler Türk Borçlar Kanunu'nda düzenlenmiştir (ERDOĞAN, 2019, 4).

Borçlar Hukuku'nun kaynakları arasında Türk Medeni Kanunu ve Türk Ticaret Kanunu da yer alır. Türk Medeni Kanunu'nun 5. maddesine göre, "Bu Kanun ve Borçlar Kanununun genel nitelikli hükümleri, uygun düştüğü ölçüde tüm özel hukuk ilişkilerine uygulanır." Türk Ticaret Kanunu'nun 1. maddesinin 1. fıkrasına göre ise "Türk Ticaret Kanunu, 22/11/2001 tarihli ve 4721 sayılı Türk Medeni Kanununun ayrılmaz bir parçasıdır." (DOĞAN, ŞAHAN ve ATAMULU, 2019, 31).

Ayrıca asıl konusu borç ilişkilerinin dışında olmakla beraber borç ilişkisi ile ilgili önemli kurallar ve istisnalar getiren kanunlar da bulunmaktadır. Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun, Finansal Kiralama Kanunu bu alandaki kanunlara örnek verilebilir (ERDOĞAN, 2019, 5).

ÖĞRENME BİRİMİ

Borç ilişkilerine kanun hükmünde kararname, tüzükler, yönetmelikler ve içtihatı birleştirme kararlarında da yer verilmektedir (CANSEL ve ÖZEL, 2017, 29). 90 sayılı Ödünç Para Verme İşleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname (ÖZLÜK, 2021, 17), umumi mağazacılık dolayısıyla ardiye sözleşmesini ilgilendiren Umumi Mağazalar Tüzüğü (ERDOĞAN, 2019, 5), 20495 sayılı Finansal Hizmetlere İlişkin Mesafeli Sözleşmeler Yönetmeliği, resmî yazılı şekilde yapılmamış bir taşınmaz satış sözleşmesinin butlanını ileri sürmek doğruluk ve dürüstlük kuralları ile bağdaşmıyorsa şekle aykırılık iddiasının dinlenemeyeceğine dair 30.9.1988 tarihli İBK bu kaynaklara örnek gösterilebilir (ÖZLÜK, 2021, 17).

1.1.2. Tali Kaynaklar

Borçlar Hukuku'nun tali kaynakları yazılı olmayan kaynaklar olup örf ve âdet hukuku ile hâkimin koyduğu hukuk kuralından oluşur (DOĞAN, ŞAHAN ve ATAMULU, 2019, 32).

Gerek TMK md. 1'de gerek TBK'nin birçok maddesinde örf ve âdet hukukuna gönderme yapılmaktadır. Asli kaynaklarda doğrudan uygulanacak bir hüküm bulunmayan hâllerde örf ve âdet hukuku kuralları uygulanacaktır (KAYAR, 2019, 34). Türk Medeni Kanunu'nun 1/2. maddesine göre, "*Kanunda uygulanabilir bir hüküm yoksa, hakim örf ve âdet hukukuna göre,...karar verir.*"

Bir toplumda yerleşmiş olan ve toplum bireylerinin kendilerini uymak zorunda hissettikleri kurallara örf ve âdet kuralları adı verilir (CANSEL ve ÖZEL, 2017, 29). Uzun zamandan beri yürürlükte olan ve kamuoyunda uyulmasının zorunlu olduğu kabul edilmiş olan bir örf ve âdet kuralının hukuk kuralı olabilmesi için Devlet gücü ile korunması; uyulmadığında karşılığında bir yaptırım bulunması gerekir (CANSEL ve ÖZEL, 2017, 30). Dolayısıyla her örf ve âdet kuralı aynı zamanda bir örf ve âdet hukuku kuralı olarak kabul edilmez (OĞUZMAN ve ÖZ, 2015, 31).

Borçlar Hukuku alanında ortakçılık, yarıcılık, paftos adıyla anılan örf ve âdet hukuku kuralları bulunmaktadır (DOĞAN, ŞAHAN ve ATAMULU, 2019, 32).

Bir hukuki mesele ile ilgili olarak kanunda ve örf ve âdet hukukunda kural bulunmaması durumunda hukuk boşluğundan söz edilir. Böyle bir durumda hâkim bir kural tespit ederek hukuki uyumsuzluğu bu kurala göre çözer (ERDOĞAN, 2019, 7). Türk Medeni Kanunu'nun 1/2. maddesine göre "*Kanunda uygulanabilir bir hüküm yoksa, hakim, örf ve âdet hukukuna göre, bu da yoksa kendisi kanun koyucu olsaydı nasıl bir kural koyacak idiyse ona göre karar verir.*" Hâkim, kanun koyucu gibi hareket ederek benzer bütün olaylarda uygulanabilecek nitelikte yani genel, soyut, objektif mahiyette bir kural koyarak bu kurala göre uyumsuzluğu çözmelidir (DOĞAN, ŞAHAN ve ATAMULU, 2019, 33). Hâkimin boşluk doldururken bulup uygulayacağı kural, tarafların menfaatlerini eşit gözetmeli, hukuk

BORÇLARI DOĞURAN SEBEPLER

düzenine uyumlu olmalı ve hukukçu vicdanını tatmin etmelidir (ERDOĞAN, 2019, 7). Belirtmek gerekir ki hâkimin koyduğu hukuk kuralı, Yargıtay İçtihadı Birleştirme Kararı olmadıkça diğer hâkimleri, hatta hâkimin kendisini dahi daha sonraki davalarda bağlamaz (DOĞAN, ŞAHAN ve ATAMULU, 2019, 33).

1.1.3. Yardımcı Kaynaklar

Borçlar Hukuku'nun yardımcı kaynakları bilimsel görüşler (öğreti) ve yargı kararlarıdır (KAYAR, 2019, 34). Türk Medeni Kanunu'nun 1/3. maddesine göre, "*Hâkim, karar verirken bilimsel görüşlerden ve yargı kararlarından yararlanır.*"

Hâkim; bu kaynaklardan Borçlar Hukuku uygulanırken kanun boşluklarının doldurulmasında, kanunun yorumlanmasında ve uygulanmasında yararlanır (DOĞAN, ŞAHAN ve ATAMULU, 2019, 33). Ancak bu kaynaklar bağlayıcı değil, daha çok hâkime yardımcı ve yol gösterici niteliktedir. Bununla birlikte Yargıtay İçtihadı Birleştirme Kararları, hukuk sistemimizde yürürlükte olduğu sürece benzer olaylarda bağlayıcı bir kaynak niteliğinde olur (EREN, 2019, 10).

1.2. BORÇLAR KANUNU'NUN SİSTEMİ

6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu; "Genel Hükümler (md. 1-206)" ve "Özel Borç İlişkileri (md. 207-649)" olmak üzere iki kısma ayrılmıştır. Türk Borçlar Kanunu'nun sistemi Şekil 1.2'de gösterilmiştir.

Şekil 1.2: Türk Borçlar Kanunu'nun sistemi

Genel Hükümler başlıklı birinci kısımda genel olarak her türlü borç ilişkisine uygulanabilecek esaslara yer verilmiştir. Özel Borç İlişkileri başlıklı ikinci kısımda ise borcun kaynaklarından sözleşmelere ait en çok karşılaşılan çeşitli tipler özel olarak düzenlenmiştir (OĞUZMAN ve ÖZ, 2015, 29).

GENEL HÜKÜMLER (md. 1-206):

- » BİRİNCİ BÖLÜM: Borç İlişkisinin Kaynakları
- 1. Ayrım: Sözleşmeden Doğan Borç İlişkileri (md. 1-48)

ÖĞRENME BİRİMİ

2. Ayrım: Haksız Fiillerden Doğan Borç İlişkileri (md. 49-76)
3. Ayrım: Sebepsiz Zenginleşmeden Doğan Borç İlişkileri (md. 77-82)

» İKİNCİ BÖLÜM: Borç İlişkisinin Hükümleri

1. Ayrım: Borçların İfası (md. 83-111)
2. Ayrım: Borçların İfa Edilmemesinin Sonuçları (md. 112-126)
3. Ayrım: Borç İlişkilerinin Üçüncü Kişilere Etkisi (md. 127-130)

» ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: Borçların ve Borç İlişkilerinin Sona Ermesi, Zamanaşımı

1. Ayrım: Sona Erme Hâlleri (md. 131-145)
2. Ayrım: Zamanaşımı (md. 146-161)

» DÖRDÜNCÜ BÖLÜM: Borç İlişkilerinde Özel Durumlar

1. Ayrım: Teselsül (md. 162-169)
2. Ayrım: Koşullar (md. 170-176)
3. Ayrım: Bağlanma Parası, Cayma Parası ve Ceza Koşulu (md. 177-182)

» BEŞİNCİ BÖLÜM: Borç İlişkilerinde Taraf Değişiklikleri

1. Ayrım: Alacağın Devri (md. 183-194)
2. Ayrım: Borcun Üstlenilmesi (md. 195-204)
3. Ayrım: Sözleşmenin Devri ve Sözleşmeye Katılma (md. 205-206)

ÖZEL BORÇ İLİŞKİLERİ (md. 207- 649):

1. Bölüm: Satış Sözleşmesi (md. 207-281)
2. Bölüm: Mal Değişim Sözleşmesi (md. 282-284)
3. Bölüm: Bağışlama Sözleşmesi (md. 285-298)
4. Bölüm: Kira Sözleşmesi (md. 299-378)
5. Bölüm: Ödünç Sözleşmeleri (md. 379-392)
6. Bölüm: Hizmet Sözleşmeleri (md. 393-469)
7. Bölüm: Eser Sözleşmesi (md. 470-486)
8. Bölüm: Yayımlı Sözleşmesi (md. 487-501)
9. Bölüm: Vekalet İlişkileri (md. 502-525)
10. Bölüm: Vekaletsiz İş Görme (md. 526-531)
11. Bölüm: Komisyon Sözleşmesi (md. 532-546)
12. Bölüm: Ticari Temsilciler, Ticari Vekiller ve Diğer Tacir Yardımcıları (md. 547-554)
13. Bölüm: Havale (md. 555-560)
14. Bölüm: Saklama Sözleşmeleri (md. 561-580)
15. Bölüm: Kefalet Sözleşmesi (md. 581-603)
16. Bölüm: Kumar ve Bahis (md. 604-606)
17. Bölüm: Ömür Boyu Gelir ve Ölünceye Kadar Bakma Sözleşmeleri (md. 607-619)
18. Bölüm: Adi Ortaklık Sözleşmesi (md. 620-645)

1.3. BORÇ KAVRAMI

Borç, bir kişiyi diğer bir kişiye bir edimi yerine getirme yükümlülüğü altına sokan hukuki bağı ifade eder (OĞUZMAN ve ÖZ, 2015, 3).

Borç kavramı, “dar anlamda borç” ve “geniş anlamda borç (borç ilişkisi)” olmak üzere iki farklı anlamda kullanılmaktadır (KOCAYUSUFPAŞAOĞLU, 2017, 5).

1.3.1. Dar Anlamda Borç

Borç veya dar anlamda borç, alacaklının borçludan istemeye yetkili olduğu, borçlunun da yerine getirmek zorunda olduğu bir tek edimi yani bir tek alacak veya borcu içeren hukuki ilişkiyi ifade eder. Bu hukuki ilişkinin bir tarafında alacaklı, diğer tarafında borçlu bulunmaktadır (ANTALYA, 2019, 57).

Dar anlamda borç kavramıyla bir kimsenin bir başkasına örneğin bakkala, manava, kasa-ba ve hatta arkadaşına olan belli miktarlarda para borcu ifade edilmek istendiği gibi iki kişinin birbirlerine karşı yerine getirmekle yükümlü olduğu bir davranış da ifade edilmek istenir (AKINTÜRK ve ATEŞ, 2019, 7). Örneğin kiraya verenin, kiralananı kiracıya teslim borcu; kiracının da kira parasını kiraya verene ödeme borcu tarafların dar anlamdaki borçlarını ifade eder (CANSEL ve ÖZEL, 2017, 39).

1.3.2. Geniş Anlamda Borç (Borç İlişkisi)

Geniş anlamda borç kavramı, borç ilişkisini belirtir (CANSEL ve ÖZEL, 2017, 39). Borç ilişkisi, alacaklı ile borçlu arasında bir veya daha çok alacak hakkı ile bazı ikincil hakları ve borçları içeren hukuki ilişkiyi ifade eder (EREN, 2019, 22).

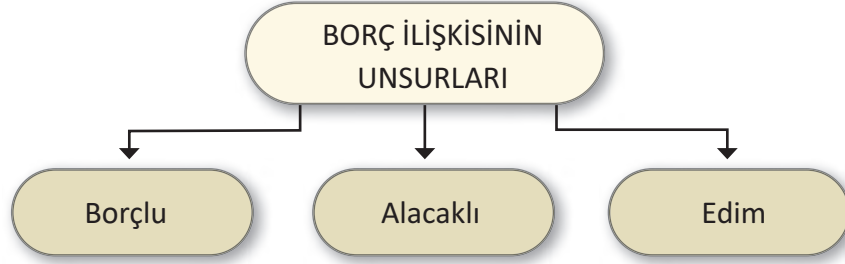
Borç ilişkisi, borç kavramından daha geniş olup borç sözcüğü ile sadece bir alacak belirtilir (CANSEL ve ÖZEL, 2017, 40). Bir başka deyişle borç, geniş anlamdaki borç ilişkilerinden doğan bir tek alacak hakkını, dolayısıyla bir tek edim yükümlülüğünü belirtir (EREN, 2019, 22).

Bir borç ilişkisinde bir tek borcun bulunması mümkünse de çoğu kez birden çok borç bulunur (OĞUZMAN ve ÖZ, 2015, 4). Örneğin bir alım satım sözleşmesinde alıcının satın alma bedelini ödeme, satıcının da satılanı teslim etme borcu bulunur. Bunlara asli borçlar adı verilir. Bununla birlikte borç ilişkisinde asıl borçtan ayrı olarak faiz, gecikme tazminatı (TBK md. 118) gibi borcu (alacağı) çoğaltan ve yine rehin hakkı (TMK md. 853), kefile rücu (TBK md. 585-589) gibi alacağın güvencesi niteliğindeki haklar da söz konusu olabilir (CANSEL ve ÖZEL, 2017, 40).

1.3.3. Borç İlişkisinin Unsurları

Borç ilişkisi iki taraf arasındaki bir hukuki bağ olup bu bağ gereğince taraflardan biri, bir edim yerine getirmek borcu altına girerken diğer taraf borcun ifa edilmesini istemek hakkına sahip olur (AYDOS, 2019, 28). Bir borç ilişkisinde borçlu, alacaklı ve edim olmak üzere üç temel unsur bulunur (REİSOĞLU, 2012, 33). Borç ilişkisinin unsurları Şekil 1.3'te gösterilmiştir.

Şekil 1.3: Borç ilişkisinin unsurları

1.3.3.1. Borçlu

Borçlu, bir borç ilişkisinde alacaklıya karşı borcun konusu olan edimi yerine getirmeyi yükümlenmiş, dolayısıyla alacak hakkının yöneltildiği kişidir (ANTALYA, 2019, 97).

1.3.3.2. Alacaklı

Alacaklı, borcun ifasını, edimin yerine getirilmesini istemek hakkına sahip olan taraftır (REİSOĞLU, 2012, 33). Borç ilişkisinde alacaklı olmak, o ilişkiye konu olan alacak hakkına sahip olmak anlamına gelir (ERDOĞAN, 2019, 16).

1.3.3.3. Edim

Edim, borçlunun alacaklıya karşı yükümlülük altına girdiği davranış şeklini ifade eder (ANTALYA, 2019, 97). Bir başka deyişle edim, borçlunun alacaklıya karşı yükümlülüğünün konusunu oluşturur. Edim, bir şey vermek, bir şey yapmak, bir iş görmek, bir hakkı kullanmaktan vazgeçmek, bir davranışa katlanmak şeklinde olabilir (ERDOĞAN, 2019, 17-18). Alacaklıya maddi manevi yarar sağlayacak her davranış edimi oluşturabilir (OĞUZMAN ve ÖZ, 2015, 6).

Edim; borcun doğumu sırasında zaman, yer ve özellikle konu açısından objektif olarak belirli olmalı ya da en azından belirlenebilir olmalıdır (ANTALYA, 2019, 98). O hâlde edimin mutlaka belirli olması şart olmayıp belirlenebilir edimler de borcun konusunu oluşturabilir (AYDOS, 2019, 29).

BORÇLARI DOĞURAN SEBEPLER

Edim, hukuki işlemin kurulduğu sırada objektif olarak maddi ve hukuki anlamda imkânsız olmamalıdır. Ayrıca emredici hukuk kurallarına, genel ahlak ve kişilik haklarına aykırılık taşımamalıdır (ANTALYA, 2019, 99). Nihayet hukuken korunan bir menfaat olmalıdır (AYDOS, 2019, 28).

Sıra Sizde

Gündelik yaşantınızda karşılaştığınız borç ilişkileri örneklerini, borç ilişkisinin unsurları açısından inceleyen görseller hazırlayınız.

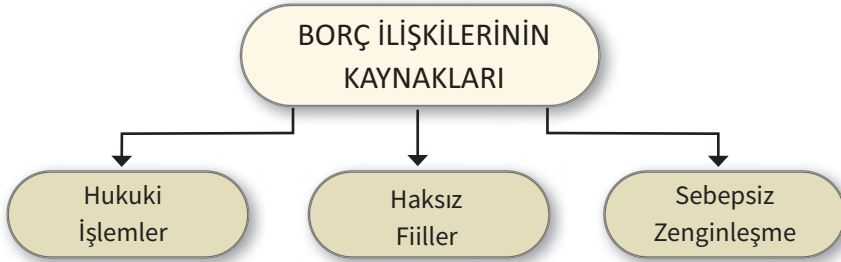
1.3.4. Borç İlişkisinin Niteliği

Özel hukukta haklar çeşitli açılardan sınıflandırılır. Bunlardan birine göre haklar, mutlak haklar ve nispi haklar olmak üzere ikiye ayrılır. Mutlak haklar (örneğin mülkiyet hakkı) herkese karşı ileri sürülebildiği hâlde, nispi haklar sadece borç altına giren kişi veya kişilere karşı ileri sürülebilir (REİSOĞLU, 2012, 34).

Borç ilişkisi nispi bir yapıya sahip olup yalnız tarafları ilgilendirir (CANSEL ve ÖZEL, 2017, 44). Alacak hakkı ancak borçluya karşı ileri sürülebilir ve borç da sadece borçlu tarafından ihlal edilebilir (ERDOĞAN, 2019, 12).

1.4. BORÇLARIN (BORÇ İLİŞKİLERİNİN) KAYNAKLARI

Borçların kaynakları ile bir borcun meydana gelmesine, doğmasına sebep olan olgular ifade edilir (OĞUZMAN ve ÖZ, 2015, 33). Borçlar Kanunumuzda borç ilişkilerinin kaynakları hukuki işlemler, haksız fiiller ve sebepsiz zenginleşme olmak üzere üç grup hâlinde düzenlenmiştir (AKINTÜRK ve ATEŞ, 2019, 12). Borç ilişkilerinin kaynakları Şekil 1.4'te gösterilmiştir.

Şekil 1.4: Borç ilişkilerinin kaynakları

1.4.1. Hukuki İşlemlerden Doğan Borçlar

Hukuki işlem, hukuki bir sonuca yönelmiş irade beyanıdır. Hukuki işlemler en önemli borç kaynaklarını oluşturur. Hukuki işlemlerin büyük bir kısmı satış, kira, eser ve hizmet gibi sözleşmelerden meydana gelmektedir. Bununla birlikte tek taraflı irade beyanı ile meydana gelen hukuki işlemler de bulunmaktadır. TTK'da düzenlenen emre yazılı senetler, TBK'da düzenlenen ilan yoluyla ödül sözü verme ve TMK'da düzenlenen vasiyetnameler tek taraflı hukuki işlemlere örnek gösterilebilir (KAYAR, 2019, 40-41).

1.4.2. Haksız Fiilden Doğan Borçlar

Haksız fiiller borç ilişkilerinin ikinci önemli kaynağını oluşturur. Hukuk düzenini oluşturan kuralların reddettiği, onaylamadığı insan davranışlarına hukuka aykırı fiil ya da haksız fiil adı verilir (ERDOĞAN, 2019, 2). Haksız fiiller, taraflar arasında önceden var olan bir hukuki ilişkiyle ilgili olmayan ve başkasına zarar veren hukuka aykırı davranışları ifade eder (KAYAR, 2019, 41). Hukuka aykırı fiil ile başkasına zarar veren kimse bu zararı tazmin etme yükümlülüğü altına girer ve zarar görenin alacaklı, zarar verenin de borçlu olduğu bir borç ilişkisi meydana gelmiş olur (ERDOĞAN, 2019, 2).

Türk Borçlar Kanunu'nun 49/1. maddesine göre "*Kusurlu ve hukuka aykırı bir fiille başkasına zarar veren, bu zararı gidermekle yükümlüdür.*" Bir kimsenin haksız fiil sebebiyle borç altına girmesi bir takım koşulların varlığına bağlıdır. Bunlar hukuka aykırı bir fiilin işlenmiş olması ve hukuka aykırılığı ortadan kaldıran bir sebebin bulunmaması; bir zararın meydana gelmesi; fiil ve zarar arasında nedensellik bağının bulunması ve fiilin kusurlu olarak işlenmiş olmasıdır (KAYAR, 2019, 41).

1.4.3. Sebepsiz Zenginleşmeden Doğan Borçlar

Sebepsiz zenginleşme, bir kimsenin malvarlığının haklı bir sebep olmaksızın diğer bir kimsenin malvarlığının zararına olarak çoğalmasını veya azalmamasını ifade eder (AKINTÜRK ve ATEŞ, 2019, 14).

TBK md. 77/1'e göre "*Haklı bir sebep olmaksızın, bir başkasının malvarlığından veya emeğinden zenginleşen, bu zenginleşmeyi geri vermekle yükümlüdür.*" Sebepsiz zenginleşme, zenginleşmenin (malvarlığındaki artışın) sebepsiz olması, hukuken geçerli olmayan bir sebebe dayanması ya da sebebin sonradan ortadan kalkması şeklinde ortaya çıkabilir. (KAYAR, 2019, 41-42). Örneğin kesin hükümsüzlük dolayısıyla geçerli olmayan bir sözleşmede tarafların yerine getirmiş oldukları edimler, geçerli bir sebebe dayanmadıkları için birer sebepsiz zenginleşme sayılır (AKINTÜRK ve ATEŞ, 2019, 14).

Sebepsiz zenginleşme durumunda zenginleşen taraf, zenginleşme konusu şeyi fakirleşen tarafa iade borcu altına girmektedir. İade borcunun söz konusu olabilmesi için bir tarafın malvarlığında artma buna karşılık diğer tarafın malvarlığında azalma olmalı, azalma ve artma arasında nedensellik bağı bulunmalı, meydana gelen artma ve azalma hukukten geçerli bir sebebe dayanmamalıdır (KAYAR, 2019, 42).

1.5. BORCUN YAPTIRIMI OLARAK SORUMLULUK

Hukuk dilinde sorumluluk daha çok hukuki sorumluluk anlamında kullanılmaktadır. Hukuki sorumluluk; hukuk kurallarına, ahlak kurallarına, doğruluk ve güven kurallarına ve borç ilişkilerine aykırı davranışın sonucunu ifade eder (ERDOĞAN, 2019, 31). Borç ilişkilerinde sorumluluk, borç ilişkisinin yaptırımı olarak karşımıza çıkar (KAYIHAN ve ÜNLÜTEPE, 2018, 38).

1.5.1. Sorumluluğun Tanımı

Bir edimi yerine getirmekle yükümlü olan borçlu borcunu ifa etmediğinde alacaklı, Devlet zoruyla alacağını veya alacağının yerine geçecek olan bir miktar parayı elde etmek hakkına sahip olur. Buna borçlunun sorumluluğu adı verilir (REİSOĞLU, 2012, 37). Alacaklı, Devletin yetkili makamlarını harekete geçirmek suretiyle borçluyu takip eder (cebri icra) ve alacağını elde eder (AYDOS, 2019, 30).

Sorumluluk kavramının "...ile" sorumluluk ve "...den" sorumluluk olmak üzere iki anlamı bulunmaktadır. "...ile" sorumluluk, borcun ifa edilememesi durumunda borçlunun bütün mal varlığına başvurularak cebri icra yolu ile yerine getirilmesi demektir (ANTALYA, 2019, 117). "...den" sorumluluk ise genel davranış kurallarına veya yüklendiği bir borca aykırı davranan şahsın bu davranışı ile verdiği zararı tazmin etme yükümlülüğünü ifade eder. Genel davranış kurallarına aykırılık hâlinde haksız fiilden sorumluluktan, borca aykırılık hâlinde borca aykırı davranıştan sorumluluktan söz edilir (OĞUZMAN ve ÖZ, 2015, 17).

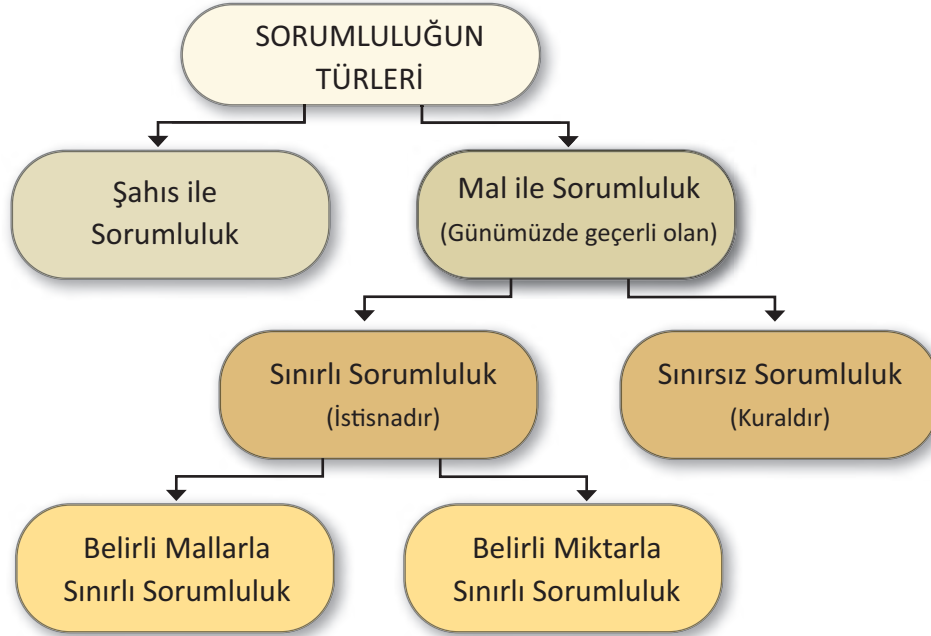
1.5.2. Sorumluluğun Türleri

Borçlunun borcunu ifa etmediği takdirde ne ile sorumlu tutulacağına dair iki ihtimal bulunmaktadır. Borçlu bu durumda ya şahsı ile ya da malı ile sorumlu tutulacaktır (KAYIHAN ve ÜNLÜTEPE, 2018, 39).

ÖĞRENME BİRİMİ

Sorumluluğun türleri Şekil 1.5'te gösterilmiştir.

Şekil 1.5: Sorumluluğun türleri

1.5.3. Şahıs ile Sorumluluk

Eski zamanlarda borcunu yerine getirmeyen borçlunun şahsı ile sorumlu tutulması, alacaklının borçlunun şahsına el koyması kabul edilmiştir. Sorumluluğun tarih içindeki çeşitli gelişim aşamalarında borç için kölelik, borç için hapis söz konusu olmuştur (KOCAYUSUF-PAŞAOĞLU, 2017, 29).

Günümüzde borçtan şahıs ile sorumluluk geçerli değildir. Borçlu borcun yerine getirilmesinden esas olarak sadece mal varlığı ile sorumludur ve alacaklı borcun ifasını sağlamak için kural olarak borçluyu hapsediremez (REİSOĞLU, 2012, 37).

1.5.4. Mal ile Sorumluluk

Borç ilişkisinde borçlu bütün mal varlığı ile sorumlu tutulur (AYDOS, 2019, 30). Borçlunun bütün mal varlığını kapsayan bu sorumluluğa şahsi sorumluluk adı verilir. Sınırsız sorumluluk anlamında kullanılan şahsi sorumluluk kavramıyla şahıs ile sorumluluk kavramı birbirine karıştırılmamalıdır (REİSOĞLU, 2012, 37).

1.5.4.1. Sınırsız Sorumluluk

Borçlu borcunu ifa etmediği zaman kural, alacaklıya karşı bütün malvarlığı ile sorumlu olmasıdır (KOCAYUSUFPAŞAOĞLU, 2017, 29). Sınırsız sorumluluk borçlunun borcundan dolayı bütün malları ile sorumlu olmasını ifade eder. Buna göre alacaklı, borç ödenmediği takdirde borçlunun mal varlığının aktif kısmındaki bütün mallara ve haklara cebri icra yoluyla el koyabilir. Yani bunları haczettirerek sattırabilir, böylece alacağını elde edebilir. Bununla birlikte İcra ve İflas Kanunu'nun 82. maddesi uyarınca borçlunun hayatını ve mesleğini devam ettirebilmesi için zorunlu olan mallar haczolunamaz (KAYIHAN ve ÜNLÜTEPE, 2018, 40).

1.5.4.2. Sınırlı Sorumluluk

Kural borçlunun sınırsız sorumluluğu olmakla birlikte, bazı istisnai hâllerde, borçlu mal varlığının sınırlı bir kısmıyla sorumlu tutulmaktadır (REİSOĞLU, 2012, 37). Hukuk düzeni, borçlunun mal ile sorumluluğunu bazı hâllerde konu ve miktar bakımından sınırlandırmıştır (AKINTÜRK ve ATEŞ, 2019, 16).

a) Belirli mallarla sınırlı sorumluluk

Belirli mallarla sınırlı sorumlulukta borçlu bütün mallarıyla değil, bunlardan sadece bazılarıyla sorumlu tutulmaktadır (AKINTÜRK ve ATEŞ, 2019, 17). Örneğin mirasçı bırakmaksızın ölen kimsenin mirası Devlete geçer (TMK md. 501). Devlet (hazine) en son mirasçı sıfatıyla miras bırakanın borçlarından sadece miras yoluyla edindiği mal miktarıyla sorumlu olur (TMK md. 631/2); (KAYIHAN ve ÜNLÜTEPE, 2018, 40).

b) Belirli miktarla sınırlı sorumluluk

Belirli miktarla sınırlı sorumlulukta borçlu borcundan dolayı bütün mallarıyla sorumlu olmakla beraber borçlunun bu sorumluluğu borcun miktarıyla sınırlandırılmıştır (EREN, 2019, 90). Örneğin kefalet sözleşmesinde kefilin sorumlu olacağı azami miktar sözleşmede yazılı olarak açıkça belirtilmedikçe sözleşme geçerli olmaz (TBK md. 583). Kefil ancak sözleşmede belirtilmiş olan azami miktara kadar sorumlu olur (TBK md. 589); (KAYIHAN ve ÜNLÜTEPE, 2018, 41). Buna göre kefalet sözleşmesindeki miktar 10 bin lira ise kefilin sorumluluğu da 10 bin liradır (EREN, 2019, 90).

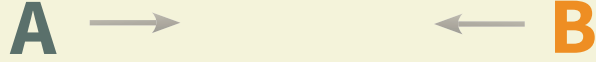
ÖĞRENME BİRİMİ

1. Uygulama

A, B'den 100 bin lira karşılığında bir otomobil satın alır. Taraflar; satış bedelinin 50 bin lirasının peşin, geri kalan 50 bin lirasının ise üç ay sonra ödenmesi konusunda anlaşmaya varırlar.

Yukarıdaki olayda;

- Borç ilişkisi, kaynağı ve unsurları nelerdir?
- Borç ifa edilmediği takdirde hangi tür sorumluluk ortaya çıkar?

2. BORCU DOĞURAN SEBEPLER

Hazırlık Çalışmaları

Borç ilişkisi sizce hangi sebeplerle ortaya çıkabilir? Örneklerle ifade ediniz.

Borçlar Kanunu'nda "Borç İlişkinin Kaynakları" başlığı altında borç ilişkisinin kaynağı olarak üç neden öngörülmüştür.

Bunlar;

- Sözleşme (akit),
- Haksız fiil,
- Sebepsiz zenginleşmedir (NOMER, 2019, 10).

Bunların dışında Türk Borçlar Kanunu'nun "Özel Borç İlişkileri" kısmında yer alan "Vekâletsiz İş Görme" de diğer bir borç kaynağıdır (KAYIHAN ve GÜNERGÖK, 2020, 31).

Görsel 1.2: Borcu doğuran sebepler

2.1. SÖZLEŞMEDEN DOĞAN BORÇLAR

2.1.1. Sözleşmeler ve Türleri

Sözleşme, iki veya daha fazla kişinin karşılıklı ve birbirine uygun irade beyanlarından oluşan hukuki işleme denir (AKINCI, 2019, 63).

Sözleşmeler;

- Hukuki işlemlerin bir çeşididir,
- Karşılıklı ve birbirine uygun irade açıklamasına ihtiyaç gösterir,
- Sadece tarafları arasında hüküm ve sonuç doğurur,
- Borçlandırıcı hukuki işlemlerdir (NART, 2014, 11).

ÖĞRENME BİRİMİ

Sözleşmeler çeşitli şekillerde sınıflandırılmaktadır.

Hukuksal alanlarına göre sözleşmeler şahsın hukuku, aile hukuku, miras hukuku, eşya hukuku ve borçlar hukuku sözleşmeleri olarak ayrılabilir (AKINCI, 2019, 64). Sözleşmelerin hukuksal alanlarına göre sıralanmasından maksat, dâhil oldukları özel hukuk dalına göre ayrılmalarıdır (ERGÜN ve ÇALDAĞ, 2018, 84).

Bir diğer sınıflandırma tek tarafa veya iki tarafa borç yükleyen sözleşmelerdir. Tek tarafa borç yükleyen sözleşmelerde taraflardan sadece biri borç altına girmektedir, diğer tarafın yerine getireceği bir borcu söz konusu değildir. Kefalet, bağışlama, borcun ibrası sözleşmesi bu tip sözleşmelere örnektir. İki tarafa borç yükleyen sözleşmelerde ise edimler arasında karşılıklılık ilişkisi bulunur. Satış, kira, hizmet, eser sözleşmeleri örnek olarak gösterilebilir (ERGÜN ve ÇALDAĞ, 2018, 86).

Başka bir sınıflandırma hüküm doğuracakları zamana göre yapılmaktadır. Hukuki işlemler, hüküm doğuracakları zamana göre sağlar arası işlemler ve ölüme bağlı tasarruflar olmak üzere ikiye ayrılır. Sağlar arası hukuki işlemler, işlemi yapanların sağlığında, onlar hayatta iken hüküm ve sonuçlarını doğuran işlemlerdir. Satış, kira, eser sözleşmeleri bu tür işlemlere örnek verilebilir. Ölüme bağlı tasarruflar ise hüküm ve sonuçlarını onu yapanın veya yapanların ölümünden sonra meydana getiren işlemlerdir. Bir malın, kişinin ölümünden sonra mirasçısı olan veya olmayan birine bırakılmasına yönelik tasarruflar bu tür işlemlere örnek verilebilir (DOĞAN, ŞAHAN ve ATAMULU, 2019, 91).

Diğer bir sınıflandırma ivazlarına göre yapılmaktadır. İvazlı (karşılıklı) olup olmamalarına göre hukuki işlemler “ivazlı hukuki işlemler” ve “ivazsız hukuki işlemler” olmak üzere ikiye ayrılır. Hukuki işlem bir karşı edim karşılığında yapılıyorsa ivazlı hukuki işlem, bir karşı edim içermiyorsa ivazsız hukuki işlemden söz edilir. Satış, kira, hizmet ve istisna ivazlı sözleşmelere; bağış ivazsız sözleşmelere örnek gösterilebilir (AKINCI, 2019, 52-53).

Bir başka sınıflandırma ise tipik (isimli) ve atipik (isimsiz) sözleşme ayrımıdır. Tipik sözleşmeler, Türk Borçlar Kanunu’nda veya diğer kanunlarda içeriği, şartları ve sonuçları düzenlenmiş olan sözleşmelerdir. Satış, kira, ariyet (kullanma ödöncü), hizmet ve kefalet sözleşmeleri tipik sözleşmelere örnek gösterilebilir. Atipik sözleşmeler ise Borçlar Hukuku’nda var olan sözleşme özgürlüğü çerçevesinde tarafların, diledikleri şart, içerik ve şekilde kanunlarda öngörülmemiş biçimde yeni oluşturdukları sözleşmelere denir. Atipik (isimsiz) sözleşmeler kendi içerisinde karma, bileşik ve kendine özgü sözleşmeler olarak üçe ayrılır (NART, 2014, 11-12).

BORÇLARI DOĞURAN SEBEPLER

Kanun tarafından düzenlenmiş sözleşmelerin öğeleri, taraflarca kanunun öngörmediği biçimde bir sözleşme ilişkisinde bir araya getiriliyorsa karma sözleşmelerden söz edilir. Arsa payı karşılığı kat yapımı sözleşmesi, karma sözleşme niteliğindedir. Bu sözleşmede, taşınmaz satışı sözleşmesindeki taşınmazın mülkiyetini devretme edimi ile eser sözleşmesinde müteahhidin eser meydana getirme edimi, satış ve eser sözleşmesi öğeleri birleşiminde karşılıklılık ilişkisi içinde bir araya getirilmiştir (CANSEL ve ÖZEL 2017, 65-66).

Bileşik sözleşmelerde, kanunda düzenlenmiş iki veya daha çok sözleşme tipi bütün unsurlarıyla bir araya gelmekte ama bağımsız niteliklerini korumaktadır. Ancak sözleşmelerin işleyiş ve geçerlilikleri birbirine bağlı kılınmaktadır. Sözleşmelerden biri meydana gelmez veya geçerli olmazsa diğer sözleşme veya sözleşmeler de hükümsüz olmaktadır. Örneğin bir kimseye tarlanın kiralınması ve karşılığında kiracının yetiştirdiği domatesi tarla sahibine satması şartına bağlanması durumunda bileşik sözleşme (kiralama, satış) söz konusu olur (ERGÜN ve ÇALDAĞ, 2018, 86).

Sözleşmeler bazen kanunda düzenlenen sözleşmelere ilişkin unsurları tümüyle ya da bir bölümüyle içermez ve tamamen kendilerine özgü unsurlardan meydana gelir. Bu tür sözleşmeler kendine özgü sözleşmeler olarak adlandırılır. Sulh sözleşmesi, satış için bırakma sözleşmesi bu tür sözleşmelere örnek verilebilir (ÜNLÜTEPE, 2021, 77).

2.1.2. Sözleşmelerin Oluşması

2.1.2.1. Sözleşmelerin Kurulması

Sözleşmelerin kurulması “Borçlar Kanunu”nun ilk maddesinde öngörülen temel kurallar kapsamında gerçekleştirilir. Buna göre “Sözleşme, tarafların iradelerini karşılıklı ve birbirine uygun olarak açıklamalarıyla kurulur.” (TBK md. 1/1); (CANSEL ve ÖZEL, 2017, 97).

Sıra Sizde

Sözleşmenin kurucu unsurları nelerdir?

2.1.2.2. Esaslı Noktalarda Uyuşma Zorunluluğu ve İkinci Derecedeki Hususlar

Bir sözleşmenin kurulabilmesi için tarafların sözleşmenin esaslı noktalarında anlaşmış olmaları gerekir (TBK md. 2/1). Sözleşmenin esaslı noktaları sözleşmenin niteliğine, genel iş anlayışına ve şartlara göre tarafların mutlaka uyuşması gerekli noktalardır. Örneğin bir satış sözleşmesinde taraflar satılacak mal ve bedeli konusunda anlaşmalıdırlar (BİLGİLİ ve DEMİRKAPI, 2018, 38).

ÖĞRENME BİRİMİ

Şayet taraflar sözleşmenin esaslı noktalarında uyuşmuşlarsa ikinci derecedeki noktalar üzerinde durulmamış olsa bile, sözleşme kurulmuş sayılır. İkinci derecedeki noktalarda uyuşamazsa hâkim, uyuşmazlığı için özelliğine bakarak karara bağlar (TBK md. 2).

2.1.2.3. Şekle İlişkin Kuralların Saklı Olması

TBK md. 2/3'e göre "Sözleşmelerin şekline ilişkin hükümler saklıdır." Taraflar, geçerliliği kanunen bir şekle bağlı olmayan bir sözleşmenin belirli şekilde yapılması hususunda anlaşmışsa taraflar bu şekle uymadıkça sözleşmenin taraflar açısından bağlayıcılığı yoktur. Taraflar sözleşmenin şekle bağlı olmasına karar vermişler fakat şeklin nasıl olacağını sonraya bırakmışlarsa şekil üzerinde anlaşma sağlanamadığı takdirde sözleşmenin kurulmamış olduğu varsayılır (KAYIHAN ve GÜNERGÖK, 2020, 68).

2.1.2.4. Öneri (İcap)

Bir sözleşmenin kurulabilmesi için tarafların karşılıklı ve birbirine uygun irade beyanları bulunmalıdır. Bu irade beyanlarından zaman olarak önce yapılan öneri (icap) denir. Öneri, tek taraflı bir irade beyanı ile karşı tarafa sözleşme yapmak için teklifte bulunmak anlamına gelir. Türk Borçlar Kanunu'nun 2. maddesi uyarınca öneri, sözleşmenin esaslı unsurlarını içermelidir. Karşı tarafın tereddüt etmeden kabul veya reddedebileceği kadar anlaşılır olması gereken önerinin, sözleşme yapma hususunda ciddi bir iradeyi yansıtmaması gerekir (DOĞAN, ŞAHAN ve ATAMULU, 2019, 104).

Öneri karşı tarafa yöneltilmelidir. Karşı taraf (A'nın B'ye evini satmayı önermesinde olduğu gibi) çoğu kez belli bir kişidir. Öneri belli bir kişi gözetilmeksizin herkese karşı da yapılabilir. Örneğin sinemalarda, tiyatrolarda, stadyumlarda, fiyat gösterilerek vitrine eşya konulması hâlinde kural olarak herkese yöneltilmiş öneri söz konusudur (BİLGİLİ ve DEMİRKAPI, 2018, 39).

Öneren önerisinde ciddi olmalı ve önerisiyle bağlanma niyeti bulunmalıdır. Kesin ve belirli olmayan teklifler öneri olarak kabul edilemez. Önerinin şarta ve süreye bağlı olarak yapılması mümkündür. Öneri, yapılması düşünülen sözleşmeye ilişkin tüm esaslı unsurları barındırmalıdır. Önerinin kural olarak bir şekle bağlı olarak yapılmasına gerek yoktur. Ancak kanun sözleşmenin hüküm ifade etmesini bir şekle bağlamış ise önerinin de bu şekilde yapılması şarttır (ERGÜN ve ÇALDAĞ, 2018, 96-97).

2.1.2.5. Öneriye Davet

Öneri, bir sözleşmenin yapılabilmesi için gerekli olan irade beyanlarından, zaman itibarıyla önce yapılan sözleşmenin bütün unsurlarını ihtiva eden, karşı tarafın kabul beyanıyla sözleşmenin kurulması sonucunu doğuran, tek taraflı ve ulaşması gerekli irade beyanıdır (AKINCI, 2019, 66).

BORÇLARI DOĞURAN SEBEPLER

Şayet bir sözleşme yapma teklifi, yapılması istenen sözleşmenin esaslı noktalarını içermiyor ya da sözleşmenin esaslı noktalarını içermekle beraber teklifi yapan kişinin bununla bağlanma iradesinin olmadığı anlaşılıyorsa öneriye davet söz konusu olur (AYDOS, 2019, 41).

Örnek Durum

A, televizyon satıcısı T'ye fiyatı 8500 ₺'ye kadar olan bir televizyon satın almak istediğini söylediğinde A'nın bu beyanı bir öneri değil, öneriye davettir. Çünkü A böylece irade açıklamasıyla bağlı kalacağını ve mutlaka bir televizyon alacağını belirtmiş olmuyor, sadece satıcı T'yi kendisine karşı bir öneride bulunmaya davet etmiş oluyor (BİLGİLİ ve DEMİRKAPI, 2018, 39).

2.1.2.6. Önerinin Hüküm ve Sonuçları

Öneri sahibi kişi kural olarak önerisi ile bağlıdır. Önerenin, önerisini tek taraflı irade beyanı ile değiştirmesi kabul edilemez. Önerenin önerisiyle bağlı olma süresi, önerinin süreli ve süresiz olmasına göre değişiklik gösterir (ERGÜN ve ÇALDAĞ, 2018, 97).

Öneren, önerisini belirli bir süre öngörerek yapabilir. Bu durumda süreli öneriden söz edilir. Örneğin "On gün içinde cevabınızı bekliyorum." diyen öneri sahibi kişi, önerisi ile öngördüğü on gün sürece bağlıdır. TBK md. 3/1'e göre "*Kabul için süre belirleyerek bir sözleşme yapılmasını öneren, bu sürenin sona ermesine kadar önerisiyle bağlıdır.*" Kabul için öngörülen süre içerisinde karşı tarafın kabul beyanı kendisine ulaşmayan öneren, önerisiyle bağlılıktan kurtulur (KAYIHAN ve GÜNERGÖK, 2020, 74).

Öneride bulunulan kimseye kabul için bir süre öngörülmemiş olan öneriye süresiz öneri denir. Hazırlar arasında süre öngörülmeden yapılan öneri derhal kabul edilmediği takdirde, öneren önerisiyle bağlı olmaz. Hazırlar arasında ifadesi, "irade beyan edildiği anda karşı tarafın buna hemen vakıf olması" demektir. Bu çerçevede yüz yüze olan kişiler, telefon, bilgisayar gibi iletişim sağlayabilen araçlarla doğrudan iletişim, hazırlar arasında olarak kabul edilir (TBK md. 4/2); (AYDOS, 2019, 42).

Kabul için süre öngörülmeden hazır olmayan bir kişiye yapılan önerinin bağlayıcılığı önerinin kabulcüye varması için geçen süre, kabulcünün düşünme süresi ve kabulün önerene ulaşması için geçmesi tahmin edilen sürenin toplamı kadardır. Bu süre dürüstlük kuralına göre saptanır. Kabul beyanı, belirlenen süre içerisinde ulaşırsa sözleşme kurulmuş sayılır (ERGÜN ve ÇALDAĞ, 2018, 98).

ÖĞRENME BİRİMİ

2.1.2.7. Kabul

Kabul, tek taraflı ulaşması gerekli bir irade beyanı olup önerinin kabulü ile sözleşme kurulmuş olur. Bir beyanın kabul sayılabilmesi için tamamıyla öneriye uygun olması gerekir. Öneriyi değiştiren veya tamamlayan beyanlar kabul sayılmaz. Kabul olarak nitelendirilmiş olsa dahi, önerinin reddi ve yeni bir önerinin yapılması niteliğindedir (BİLGİLİ ve DEMİRKAPI, 2018, 43).

Örnek Durum

A cep telefonunu 1500 ₺'ye B'ye satmayı önermişse B de 1000 ₺'ye almayı kabul ettiğini bildirmişse B'nin beyanı A'nın önerisinin reddi ve yeni bir önerinin yapılması niteliğinde olur (BİLGİLİ ve DEMİRKAPI, 2018, 43).

Kabul beyanı ile sözleşmenin kurulabilmesi için kabul beyanının kabul süresi içinde önerene varması gerekir. Öneri, sarıh (açık) veya zımni (örtülü) bir irade açıklamasıyla, anlaşılır bir şekilde kabul edilmiş olmalıdır. Kendisine öneride bulunulmuş kimsenin susması, açık bir beyanda bulunmaması, kural olarak kabul niteliğinde olmaz. Fakat istisnai olarak öneren, gerek işin özel niteliği gerekse şartlar sebebiyle açık bir kabulü beklemek zorunluluğunda değilse öneri uygun bir süre içinde reddedilmediği takdirde sözleşme tamamlanmış sayılır (TBK md. 6); (AYDOS, 2019, 43).

2.1.2.8. İcap ve Kabulün Geri Alınması

İcap ve kabul beyanları, tek taraflı, karşı tarafa varması gerekli irade beyanları olup karşı tarafa vardığında hüküm ve sonuçlarını doğurur. İcap ve kabul beyanları yapıldıktan sonra gerek icapta bulunan gerekse muhatap, beyanlarıyla bağlı olur. Kural olarak beyanlarını geri alamamakla birlikte TBK md. 10'da bu kurala bazı istisnalar getirilmiş ve üç hâlde icap ve kabulün geri alınabileceği düzenlenmiştir. Buna göre geri alma haberi icap ya da kabul beyanından daha önce karşı tarafa ulaşmışsa geri alma haberi icap ya da kabul beyanı ile aynı anda karşı tarafa ulaşmışsa geri alma haberi icap ya da kabulden sonra ulaşmakla beraber, daha önce öğrenilmişse geri alma geçerli olur (AKINCI, 2019, 73).

2.1.2.9. Sözleşmenin Kurulduğu ve Hüküm Doğurduğu Anın Belirlenmesi

Hazırlar arasındaki sözleşmelerin kurulma anı kabul beyanının açıklanmasıdır. Kural olarak kabul beyanının açıklanmasıyla birlikte sözleşme hüküm ve sonuçlarını da doğurmaya başlar. Hazır olmayanlar arasında sözleşmenin kurulma anı ise kabul beyanının öneride bulunanın hâkimiyet alanına ulaştığı andır. Sözleşmenin hüküm ve sonuçlarını doğurmaya başladığı an ise sözleşmenin kurulma anından daha önceki bir zamanı ifade eden, kabul beyanının gönderilme anıdır (DOĞAN, ŞAHAN ve ATAMULU, 2019, 112-113).

Örneğin kabul beyanına ilişkin mektubun öneride bulunanın posta kutusuna atıldığı anda kabul haberi ulaşmış sayılır. Sözleşme, kabul beyanının öneride bulunana ulaştığı anda kurulur. Fakat hükümlerini kabul beyanının gönderildiği andan itibaren doğurur (TBK md. 11/1). Bu durum özellikle satım sözleşmesinde hasarın geçmesi ve sigorta sözleşmelerinde sigorta korumasının başlaması bakımından önem taşır (CANSEL ve ÖZEL, 2017, 121).

2.1.3. Sözleşme Yapma Serbestîsi ve Bunun Sınırlandırılması

2.1.3.1. Sözleşme Özgürlüğü ve Sınırları

Sözleşme özgürlüğü hukukumuzda temel bir ilke olarak kabul edilmiştir. Anayasa md. 48/1'e göre herkes sözleşme hürriyetine sahiptir. TBK md. 26'da tarafların bir sözleşmenin içeriğini kanunda öngörülen sınırlar içerisinde özgürce belirleyebileceği belirtilmiştir. TBK md. 27'de ise kanunun emredici hükümlerine, ahlaka, kamu düzeni ve kişilik haklarına aykırı olan sözleşmelerin kesin olarak hükümsüz olacağı ifade edilmek suretiyle sözleşme yapma özgürlüğünün sınırları çizilmektedir (ERGÜN ve ÇALDAĞ, 2018, 110-111).

Sözleşme özgürlüğü, sözleşmenin kurulması ve koşullarının belirlenmesinde kişilerin özgür iradeleriyle karar verebilme yetkisidir. Sözleşme özgürlüğü hem sözleşme yapmak veya yapmamak konusundaki serbestliği hem de yapmaya karar verilen sözleşmenin içeriğini (TBK md. 26/1) belirleyebilme serbestliğini içerir (BİLGİLİ ve DEMİRKAPI, 2018, 45).

O hâlde sözleşme özgürlüğü;

- a) Sözleşme yapma
- b) Sözleşmenin içeriğini düzenleme
- c) Sözleşmenin şeklini seçme
- ç) Sözleşmenin diğer tarafını seçme
- d) Sözleşmenin içeriğini değiştirme
- e) Sözleşmeyi ortadan kaldırma özgürlüklerinden oluşur (ERGÜN ve ÇALDAĞ, 2018, 111 vd.).

Borçlar Hukuku'nda sözleşme özgürlüğü kural, sözleşme yapma zorunluluğu ise istisnadır. Sözleşme yapma zorunluluğu sosyal ve ekonomik yönden zayıf olan tarafları korumak için yasa koyucu tarafından bazı alanlarda sözleşme yapma özgürlüğünü sınırlandırmak ya da ortadan kaldırmak şeklinde ortaya konulan bir tedbirdir. Ayrıca taraflar da anlaşarak sözleşme yapma özgürlüğünü sınırlandırabilirler (ERGÜN ve ÇALDAĞ, 2018, 111).

ÖĞRENME BİRİMİ

Toplum için önemli bazı gereksinimlerin giderilmesini amaç edinen sözleşmelerin yapılmasının zorunlu olduğu kabul edilir. Kamu kurum ve kuruluşları tarafından topluma arz edilen bazı kamusal mal ve hizmetleri ile zorunlu gereksinim maddelerini sağlayan kuruluşlar ile bu mal veya hizmeti talep eden kişiler arasında sözleşme yapılması zorunludur. Kamu kurum veya kuruluşları tarafından yürütülen ulaşım, su, telefon, doğal gaz ve elektrik gibi mal ve hizmetleri sağlayan kişi veya kuruluşlar, koşullara uygun şekilde kendilerine başvuran kimselerle sözleşme yapmak zorundadır (ÜNLÜTEPE, 2021, 70).

2.1.3.2. Sözleşmenin İçeriğini Düzenleme Özgürlüğünün Sınırı

Sözleşmenin içeriğini düzenleme özgürlüğü TBK md. 26'da "*Taraflar bir sözleşmenin içeriğini kanunda öngörülen sınırlar içinde özgürce belirleyebilirler.*" şeklinde düzenlenmiştir. Belirtmek gerekir ki düzenleme ve tip özgürlüğü sadece borç sözleşmelerinde geçerli olup diğer sözleşme türlerinde geçerli değildir. Düzenleme özgürlüğü kuraldır ancak mutlak değildir. Sözleşmenin tarafları sözleşmenin içeriğini ancak yasada belirlenen sınırlar içerisinde özgürce saptayabilirler. Yasanın belirlediği sınırlar sözleşmenin içeriğinin hukuka ve ahlaka aykırı olmaması, sözleşmenin içeriğinin imkânsız olmamasıdır (ERGÜN ve ÇALDAĞ, 2018, 114).

Hukuka aykırılıkla, emredici hukuk kurallarına, kamu düzenine ve kişilik hakkına aykırılık ifade edilir. Sözleşme, içeriği bakımından hukuka aykırı olabileceği gibi amacı bakımından da hukuka aykırı olabilir (örneğin ödünç olarak verilen paranın yasaklanmış veya suç oluşturan bir faaliyette kullanılması gibi). Bu durumda sözleşme geçersizdir. Sözleşmenin amacı bakımından hukuka aykırılığında bahsedilebilmesi için hukuka aykırı amacın her iki tarafça da bilinmesi, istenmesi gerekir (NOMER, 2019, 43).

Emredici hukuk kuralları, tarafların aksini kararlaştıramayacakları ve uygun davranmakla yükümlü oldukları kurallar olup tarafların bu kurallara aykırı biçimde yapmış oldukları hukuki işlemler geçersiz olur. Örneğin vasinin vesayet altındaki kişi adına kefil olması, vakıf kurması ve önemli bağışlarda bulunması (TMK md. 449) yasaktır (ÜNLÜTEPE, 2021, 77-78).

Kamu düzeni, toplumun temel yapısını ve çıkarlarını korumak için düzenlenmiş kurallardır. Bu kurallar kamu hukukuna ilişkin olabileceği gibi özel hukuka ilişkin de olabilir. İmar hukukuna ilişkin kurallar, TBK md. 339 vd. yer alan konut ve çatılı iş yeri kiralalarına ilişkin hükümler bu kurallara örnek gösterilebilir (ÜNLÜTEPE, 2021, 79-80).

Ahlaka aykırılık kavramından genel ahlak anlaşılır. Genel ahlak, bir toplumda belirli devirde, orta zekâda, dürüst ve makul kişilerin düşünce ve anlayışlarından oluşur. Ahlaka aykırılık tarafların subjektif anlayışına göre değil, sözleşmenin yapıldığı andaki objektif ölçüler dikkate alınarak hâkim tarafından belirlenir. Sözleşmenin içerdiği edim ahlaka aykırı

olabileceği gibi bizzat sözleşmenin yapılması da ahlaka aykırı olabilir (ERGÜN ve ÇALDAĞ, 2018, 115).

TBK md. 27/1'e göre konusu imkânsız olan sözleşmeler kesin olarak hükümsüzdür. Bir sözleşmenin geçerli olması için konusunun kurulduğu anda mümkün olması gerekir. Sözleşmenin kesin hükümsüz olduğundan söz edilebilmesi için sözleşmenin konusu objektif olarak yani herkes için imkânsız olmalıdır (KAYIHAN ve GÜNERGÖK, 2020, 45).

Başlangıçtaki imkânsızlık, sözleşmenin yapılması sırasında bulunan imkânsızlıktır. Şayet sözleşme vade veya şarta bağlı olarak kurulmuşsa vade veya şartın gerçekleştiği anda edimin ifası mümkünse imkânsızlık söz konusu olmaz (ERGÜN ve ÇALDAĞ, 2018, 117).

Objektif imkânsızlık, edimin sadece borçlu için değil, herkes için imkânsız olmasını ifade eder. Örneğin satılan mal, sözleşmenin kurulmasından önce yanıp yok olmuşsa veya özel mülkiyete elverişli değilse yapılan sözleşme geçersizdir. Buna karşılık satış konusu malın başkasına ait olması, sözleşmeyi geçersiz kılmaz. Çünkü satış konusu malın temini imkânsız değildir. Çünkü imkânsızlık subjektiftir. Bu durumda borcunu yerine getiremeyen satıcı alıcıya karşı TBK md. 112 uyarınca sorumlu olur (NOMER, 2019, 47).

Belirtmek gerekir ki ifanın imkânsızlığı sürekli olmalıdır. Sözleşme konusu edimin, sözleşmenin yapılmasından önce veya yapılması sırasında geçici olarak imkânsızlaşması sözleşmenin hükümsüz olmasına yol açmaz (ERGÜN ve ÇALDAĞ, 2018, 117).

2.1.4. Sözleşmelerde Şekil ve Şeklin Türleri

Bir irade beyanını açıklamak için kullanılan vasıta ya da kalıplara şekil adı verilir. Sözleşmenin şekli denildiğinde onu meydana getiren iradenin hangi vasıtalarla dış dünyaya aktarılması gerektiği ifade edilir. Türk Borçlar Kanunu'nun 12/1. maddesine göre "Sözleşmelerin geçerliliği kanunda aksi öngörülmedikçe hiçbir şekle bağlı değildir." (DOĞAN, ŞAHAN ve ATAMULU, 2019, 113).

Şekil, kaynağına göre kanuni şekil ve iradi şekil olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Kanunda öngörülen şekle kanuni şekil denir. Örneğin taşınmaz satım sözleşmesinin tapu müdürlüğünde yapılması kabul edilmiştir. İradi şekil ise kanunda düzenlenmeyen, tarafların serbest iradeleri doğrultusunda bir hukuki işlemi şekle tabii kılmalarını ifade eder (TBK md. 17/1). Örneğin taşınır satım sözleşmesi normal şartlarda şekle tabi olmamasına karşın, taraflar anlaşarak taşınır satımının adi yazılı şekilde yapılmasını kararlaştırabilirler (AYDOS, 2019, 46).

ÖĞRENME BİRİMİ

Sözleşmeler, yapılış tarzına göre resmi şekil, sözlü şekil, yazılı şekil, resmi sicillere tescil ve ilan olmak üzere beşli bir tasnife tabi tutulur. Sözlü şekil, hukuki işlemin kurulabilmesi için tarafların iradelerini sözlü olarak açıklamalarını kabul edilen şekildir. Şekil serbestisi kabul edilen işlemlerin sözlü olarak yapılması mümkündür. Borçlar Hukuku'nda, kanunun sözlü şekilde yapılmasını öngördüğü bir hukuki işlem bulunmamaktadır. Ancak Aile Hukuku'nda evlenme sözleşmesi, Miras Hukuku'nda ise sözlü vasiyet, sözlü şekilde yapılmalıdır (DOĞAN, ŞAHAN ve ATAMULU, 2019, 117).

Yazılı şekil, tarafların iradelerini yazılı olarak beyan ettikleri şekli ifade eder. Kanun'da bazı hukuki işlemlerin geçerliliği yazılı şekle tabi tutulmuştur. Böyle durumlarda yazılı şekilde yapılmayan sözleşme geçerli olmaz. Yazılı şekle tabi olan sözleşmelerin değiştirilmesi de yine aynı şekle tabi olur. Yazılı şekil, adi yazılı şekil ve resmî (mevsuf) yazılı şekil olarak ikiye ayrılır. Yazılı şekil denildiği zaman şeklin kural olarak adi yazılı olduğu kabul edilir. Mevsuf yazılı şekil ise kanunun öngördüğü bazı istisnai durumlarda söz konusudur (AKINCI, 2019, 78).

Tarafların sözleşme yapma konusundaki beyanlarını yazıya dökerek, içeriğini yazı ile belgeleyip imzalamasına yazılı şekil adı verilir. Adi yazılı şekilde sözleşme metnine resmiyet kazandıran bir makam bulunmaz. Adi yazılı şekil metin ve imza olmak üzere iki unsurdan meydana gelir (ERGÜN ve ÇALDAĞ, 2018, 105-106).

Resmî şekil, sözleşmeyi meydana getiren irade açıklamalarının kanunda belirtilen usule göre resmî memur tarafından düzenlenen belge içerisinde açıklanmasıyla ve taraflarca imzalanmasıyla gerçekleştirilen şekildir. Bir hukuki işleme resmiyet kazandıran kurumlar değişiklik gösterebilir. Örneğin sulh hukuk hâkimleri, noter, tapu memurları, konsoloslar, köy muhtarları gibi (AYDOS, 2019, 48).

Şekil, amacına göre geçerlik şartı olarak şekil ve ispat koşulu olarak şekil olmak üzere ikiye ayrılır. Bir sözleşmenin geçerli olarak yapılması belirli bir şekle uyulmasına bağlı ise geçerlilik şeklinden söz edilir. Bu hâlde kanunda öngörülen şekle uyulmadığı takdirde sözleşme geçersiz olur. Örneğin alacağın devir sözleşmesinin geçerliliği yazılı şekilde yapılmasına bağlandığından sözlü olarak yapılan alacağın devri sözleşmesi hukuki sonuç doğurmaz. Devir sözleşmesinin mutlaka yazılı olarak yapılması gerekir (KAYIHAN ve GÜNERGÖK, 2020, 106).

Hukuki işlemin sadece ispat yönünden belirli bir şekilde yapılmasının öngörüldüğü şekle ispat şartı olarak şekil adı verilir. Burada öngörülen şekil, geçerlilik koşulu olarak kabul edilen şekil değildir. Bu tür bir şekle uyulmadığı takdirde sözleşme geçersiz olmaz sadece ispatının imkânı zor hâlde gelir. Hâkim ispat şartında şekli resen göz önünde bulundurmaz iken geçerlilik şartında resen göz önünde bulundurur. İspat şartı olarak şekil kanunda

öngörülebileceği gibi taraflar kendi iradeleri ile de belirleyebilirler. Örneğin yapıldıkları anda miktar ve değerleri 2020 yılı itibarıyla 4.480 ₺ sınırını aşan hukuksal işlemler için senet ile ispat zorunluluğu HMK'de düzenlenmiştir. Bu sınırı aşmayan miktarlar için taraflar kendi iradeleriyle senet düzenleyebilirler (ERGÜN ve ÇALDAĞ, 2018, 104-105).

2.1.5. Sözleşmelerin Yorumlanması

Bir sözleşmeyi yorumlamak, yapılan sözleşmede tarafların gerçek ve ortak iradelerini ortaya çıkarmaktır. Amaç tarafların beyan ettikleri iradelerden hareket ederek o sözleşmenin gerçek nitelik ve içeriğini saptamaktır. Sözleşmelerin yorumlanması, somut hâl ve şartlar dikkate alınarak toplumda orta zekâlı, dürüst ve güvenilir bir insanın, alışılmış hayat tecrübelerine göre sözleşmeye vereceği anlam esas alınmak suretiyle yapılır (ÜNLÜTEPE, 2021, 89).

2.1.6. İrade ile Beyan Arasındaki Uyumsuzluk

İrade ve beyan arasındaki uyumsuzluk ya bilerek ve istenerek veya bilmeyerek ve istenmeyerek meydana gelebilir. Bilerek ve istenerek meydana getirilen uyumsuzluk tek taraflı veya iki taraflı olabilir. Muvazaa iki taraflı, zihni kayıt ve latife beyanı ise tek taraflı uyumsuzluk hâlidir (AKINTÜRK ve ATEŞ, 2019, 47).

2.1.6.1. Muvazaa

Muvazaa, tarafların üçüncü kimseleri aldatmak amacıyla, gerçek iradelerine uygun olmayan ve hukuki sonuç doğmasını istemedikleri bir görünüş meydana getirmek konusunda anlaşmalarını ifade eder (DOĞAN, ŞAHAN ve ATAMULU, 2019,127).

Muvazaalı işlemin unsurları şunlardır (ÜNLÜTEPE, 2021, 91):

- Tarafların sözleşmenin gerçek niteliğini üçüncü kişilerden gizleyerek onları aldatma kastının bulunması.
- Üçüncü kişileri aldatmak amacıyla yapılmış görünürdeki işlem.
- Görünürdeki bu işlemin, taraflar arasında hüküm ifade etmeyeceğine ilişkin muvazaa anlaşması.
- Nispi muvazaada, tarafların isteklerine ve gerçek iradelerine uyan gizli işlem.

Muvazaa sözleşmenin unsurlarında olabilir. Sözleşmenin tarafları, yapılacak masrafları azaltmak için bedeli düşük gösterebilirler. Taraflar kanuni şufa hakkının kullanılmasını zorlaştırmak amacıyla bedeli yüksek gösterebilirler. Bu hâllerde bedelde muvazaa söz konusu olur (BİLGİLİ ve DEMİRKAPI, 2018, 58).

ÖĞRENME BİRİMİ

Muvazaa sözleşmenin niteliğinde de olabilir. Bu durumda muvazaada gizli işlem olup olmadığına göre mutlak veya nispi muvazaadan söz edilir. Mutlak muvazaa, tarafların gerçekte hiçbir işlem yapmak istemediği, sadece üçüncü kişilere karşı bir görüntü oluşturmak için işlem yaptıkları fakat bunun taraflar arasında geçerli olmayacağını kararlaştırdıkları durumlarda söz konusu olur (KAYIHAN ve GÜNERGÖK, 2020, 143).

Örnek Durum

A ile B tapuda satış sözleşmesi yapmış olmakla birlikte, bu işlemin gerçekte taraflar arasında hüküm ifade etmeyeceği konusunda anlaşmışlardır. Taraflar arasında herhangi bir gizli işlem de yapılmamıştır. Tarafların görüntü oluşturmak amacıyla yaptıkları satış sözleşmesi mutlak muvazaa sebebiyle geçersizdir. Bu nedenle taşınmazın mülkiyeti B'ye geçmez ve B'yi tapu kütüğünde malik gösteren kayıt yolsuz kayıt olur (KAYIHAN ve GÜNERGÖK, 2020, 143).

Nispi muvazaada ise taraflar, aslında bir hukuki işlem yapmak istemekle birlikte bu işlemin üçüncü kişiler tarafından farklı bir şekilde anlaşılmasını arzu etmektedirler. Nispi muvazaada iki tane hukuki işlem bulunur. Birincisi, tarafların gerçekte yapmak istedikleri fakat üçüncü kişilerden gizledikleri gerçek (gizli) işlem; ikincisi ise üçüncü kişileri aldatmak amacıyla yapıyormuş gibi göründükleri işlemdir. Büyük oğluna tarlasını bağışlamak isteyen bir babanın, diğer çocuklarından bu niyetini saklamak için büyük oğlu ile anlaşması ve sanki bir satış yapıyormuş gibi hareket etmeleri bu duruma örnek verilebilir (AKINCI, 2019, 91).

Mutlak ve nispi muvazaada görünen işlem kesin hükümsüzlük nedeniyle geçersiz olur. Nispi muvazaadaki gizli işlem ise çoğunlukla gerekli şekil şartına uyulmadığı için geçersiz olur. Örneğin taşınmaz bağışı olan gizli işlem, bağış şeklinde yapılmadığından şekle aykırılık sebebiyle geçersizdir. Hükümsüzlük herkes tarafından ileri sürülebilir. Sözleşmenin tarafları muvazaa iddiasını ancak kesin delillerle (kural olarak senetle) ispatlayabilirler. Üçüncü kişiler ise muvazaa iddiasını her türlü delille ispatlayabilirler (BİLGİLİ ve DEMİRKAPI, 2018, 59-60).

Belirtmek gerekir ki muvazaalı işlemin geçersiz olması, kendisi ile işlem yapılan üçüncü kişiler için de sonuç doğurur. Ancak üçüncü kişilerin iyi niyetli olmaları, istisnai bazı durumlarda korunmaları sonucuna yol açar. Bu bağlamda taşınırlarda emin sıfatıyla zilyetten iyi niyetle mal edinen kişi korunur. Alacak hakkını iyi niyetle yazılı borç ikrarına dayanarak elde eden kişi korunur. Tapu sicilindeki kayda iyi niyetle güvenerek aynı hak elde eden kişi korunur (BİLGİLİ ve DEMİRKAPI, 2018, 60).

2.1.6.2. Latife (Şaka) Beyanı

İrade beyanında bulunan kimsenin, samimi olmayarak ve karşı tarafın beyanını ciddiye almayacağı kanısından hareket ederek gerçek iradesine uymayan bir açıklamada bulunması durumunda latife (şaka) beyanı söz konusu olur. Latife beyanının, kural olarak beyanda bulunan kişi için bağlayıcı hükmü yoktur. Ancak niteliğine ve yapılış biçimine göre karşı tarafça ciddiye alınan ve objektif olarak ciddiye alınması mümkün olan beyanın bağlayıcı yönü vardır. Bu takdirde, beyan sahibi için yanılma hükümlerine dayanarak hukuki işlemin iptali mümkün olabilir (ÜNLÜTEPE, 2021, 90).

2.1.6.3. Zihnî Kayıt

Zihnî kayıta beyan sahibi beyanı yönünde bir iradeye sahip olmadığı hâlde böyle bir iradesi varmış gibi hareket etmektedir. Kişi beyan ettiği iradesini zihninde saklayıp aslında istememektedir. Örneğin bir kimsenin bağış yapmak istemediği hâlde bağış yapacağı biçiminde bir açıklama yapması hâlinde zihnî kayıt vardır (CANSEL ve ÖZEL, 2017, 161).

2.1.7. İrade Bozuklukları

İrade ve beyan arasında bilmeyerek ve istenmeyerek meydana gelen uyumsuzluğa irade bozukluğu denir (AKINTÜRK ve ATEŞ, 2019, 50). İrade bozuklukları TBK md. 30 vd. yanılma, aldatma ve korkutma şeklinde düzenlenmiştir.

2.1.7.1. Yanılma (Hata)

Yanılma (hata) hâlinde beyan sahibi yeterli ölçüde dikkat göstermediği için hiç de istemediği, düşünmediği bir beyanda bulunur (NART, 2014, 31). TBK'nin 30. maddesine göre "*Sözleşme kurulurken esaslı yanılmaya düşen taraf sözleşme ile bağlı olmaz.*"

TBK'nin 31. maddesinde esaslı yanılma hâlleri şu şekilde sıralanmıştır:

1. Yanılan, kurulmasını istediği sözleşmeden başka bir sözleşme için iradesini açıklamışsa
2. Yanılan, istediğinden başka bir konu için iradesini açıklamışsa
3. Yanılan, sözleşme yapma iradesini, gerçekte sözleşme yapmak istediği kişiden başkasına açıklamışsa
4. Yanılan, sözleşmeyi yaparken belirli nitelikleri olan bir kişiyi dikkate almasına karşın başka bir kişi için iradesini açıklamışsa
5. Yanılan, gerçekte üstlenmek istediğinden önemli ölçüde fazla bir edim için veya gerçekte istediğinden önemli ölçüde az bir karşı edim için iradesini açıklamışsa

ÖĞRENME BİRİMİ

Buna göre kişi sözleşmenin niteliğinde yanılmış olabilir. Bu durumda kişi, sözleşme yapma iradesine sahip olmakla birlikte iradesi ile uygun olmayan bir başka sözleşme beyan etmiştir. Örneğin A, trampa iradesi varken bağışlama yönünde irade beyanında bulunur (BİLGİLİ ve DEMİRKAPI, 2018, 62).

Kişi sözleşmenin konusunda yanılmış olabilir. Bu durumda kişi, sözleşmenin konusuyla ilgili sahip olduğu iradeden farklı bir konuya ilişkin beyanda bulunur. Örneğin A, keçi hakkında beyanda bulunacakken koyun hakkında beyanda bulunur (BİLGİLİ ve DEMİRKAPI, 2018, 62).

Beyanda bulunan kişi, muhatabın kimliğinde yanılmış olabilir. Bu durumda kişide yanılma söz konusu olur (TBK md. 31/1-b.3). Örnek olarak davasına avukat olarak A'yı vekil tutmak isteyen kişinin B'yi vekil tutmak yönünde irade beyanında bulunması kişide yanılma niteliğindedir (ÜNLÜTEPE, 2021, 109).

Beyanda bulunan kişi, sözleşme yapılırken dikkate alınan kişinin niteliklerinde yanılmış olabilir. TBK md. 31/1-b.4 hükmünde, yanılanın, sözleşmeyi yaparken belirli nitelikleri olan bir kişiyi dikkate almasına karşın başka bir kişi için iradesini açıklaması esaslı yanılma olarak kabul edilmiştir. Örneğin avukat A ile sözleşme yapmak isterken mimar A ile sözleşme yapmak gibi (ÜNLÜTEPE, 2021, 109-110).

Kişi edimin miktarında yanılmış olabilir. Yanılmaya düşen kişinin borçlandığı edim miktarı, düşündüğünden önemli ölçüde çok ya da az yani karşı tarafın edimi ile önemli ölçüde orantısız ise edimin miktarında hata söz konusudur (ÜNLÜTEPE, 2021, 110).

Basit hesap yanlışlıkları ise sözleşmenin geçerliliğini etkilemez, bunların düzeltilmesi ile yetinilir (TBK md. 31).

Bir kimseyi sözleşme yapmaya iten nedene saik denir. Saikte yanılma kuralı olarak esaslı yanılma olarak kabul edilmez. Fakat yanılan kişinin, saiki sözleşmenin esası sayması ve bunun da iş ilişkilerinde dürüstlük kuralına uygun olması hâlinde yanılmanın esaslı olduğu varsayılır. Ayrıca bu durumun karşı tarafça da bilinebilir olması gerekir (NOMER, 2019, 51).

Belirtmek gerekir ki iletmede yanılma da söz konusu olabilir. Sözleşmenin kurulmasına yönelik iradenin haberci veya çevirmen gibi bir araç veya aracı tarafından yanlış iletilmesi hâlinde iletmede yanılmadan (hata) söz edilir (ERGÜN ve ÇALDAĞ, 2018, 127).

2.1.7.2. Aldatma (Hile)

Aldatmada kişinin iradesi ile beyanı arasındaki uyumsuzluğun sebebi kişinin kendi yanlışlığı değil, başka bir kişi tarafından kasten, bilerek yanıltılmasıdır; kandırılmasıdır. Bir mağazanın A marka olmayan bir malı A marka olduğunu belirterek değerinden çok ucuza satılıyormuş gibi göstermesi ve bir kimsenin bunu satın alması aldatmaya örnek gösterilebilir (BİLGİLİ ve DEMİRKAPI, 2018, 65).

Aldatılan kişi, aldatmayı öğrendiği tarihten itibaren bir yıl içinde sözleşmenin iptalini talep edebilir. Şayet hak düşürücü olan bu sürede iptal hakkı kullanılmazsa sözleşme baştan itibaren geçerliliğini sürdürür (TBK md. 39/1); (DOĞAN, ŞAHAN ve ATAMULU, 2019, 143).

2.1.7.3. Korkutma (İkrah)

Korkutma, bir kişinin kendisinin ya da yakınlarının kişilik haklarının ya da mal varlıklarının bir tehlikeye uğrayacağına dair ciddi, ağır ve yakın bir tehdit ile sözleşme kurmaya yönelik bir beyanda bulunmaya zorlanmasıdır. Korkutmadan söz edilebilmesi için korkutma eylemi olmasaydı korkutulan tarafın sözleşme yapmayacağı aşikâr olmalıdır (CANSEL ve ÖZEL, 2017, 174).

Korkutulma sonucunda sözleşme yapan taraf, korkutmanın etkisinin ortadan kalktığı andan itibaren bir yıl içinde sözleşme ile bağlı olmadığını bildirmez veya verdiği şeyi geri istemezse sözleşmeyi onamış sayılır (TBK md. 39).

Sıra Sizde

İrade bozukluğu hâlleri ne şekillerde ortaya çıkar?

2.2. HAKSIZ FİLDEN DOĞAN BORÇLAR

2.2.1. Haksız Fiil Kavramı

Haksız fiil, kusurlu ve hukuka aykırı olarak başkasının kişi varlığı veya malvarlığı değerlerine zarar verilmesini ifade eder (ÜNLÜTEPE, 2021, 137). Haksız fiil sorumluluğunda zarar, iradî olarak işlenen, kusurlu bir fiil sonucu meydana gelmişse kusur sorumluluğu söz konusu olur. Bir kimsenin başkasına zarar verme kastıyla vurması kusurlu sorumluluk hâllerine örnek verilebilir (DOĞAN, ŞAHAN ve ATAMULU, 2019, 169).

Kanunda haksız fiil sorumluluğunun dışında bazı sosyal düşünceler ve hakkaniyet gereği doğan zarar nedeniyle kusuru bulunmayan bazı kişilerin sorumlu tutulmaları öngörülmüştür.

ÖĞRENME BİRİMİ

Buna kusursuz sorumluluk adı verilmektedir. Kusursuz sorumlulukta haksız fiilin kusur dışındaki bütün unsurları (fiil, hukuka aykırılık, zarar ve illiyet bağı) bulunmalıdır (BİLGİLİ ve DEMİRKAPI, 2018, 101).

2.2.2. Haksız Fiil Sorumluluğunun Dayandığı İlkeler

Hukumumuzda kusur sorumluluğu esastır. Buna göre Kanun'da aksi belirtilmedikçe bir kimse ancak kusurundan dolayı kınanabilir ve verdiği zarar ancak kusur sorumluluğuna göre tazmin edilir (NART, 2014, 49).

Kişi hukuka aykırı bir fiil işlemekte olduğunu biliyorsa veya bilmesi gerekiyorsa, hukuka aykırı olan sonucun meydana gelmesini istiyorsa; hukuka aykırı sonuçtan kaçınma imkânı olduğu halde kaçınmamış ise kusurlu olduğundan söz edilir (TBK md. 49); (ÜNLÜTEPE, 2021, 153).

Şayet zarar, kusurlu bir fiil olmaksızın objektif özen ve gözetim yükümlülüğünün ihlali veya tehlikeli bir işletme işletilmesinden kaynaklanmışsa veya failin hakkaniyet gereği sorumlu tutulması gerekiyorsa kusursuz sorumluluktan söz edilir (DOĞAN, ŞAHAN ve ATAMULU, 2019, 203).

2.2.3. Kusursuz Sorumluluk Hâlleri

- a) **Hakkaniyet sorumluluğu:** Kanun'da, ayırt etme gücüne sahip olmayanların belirli koşullar altında verdikleri zarardan sorumlu tutulabilecekleri kabul edilmiştir (TBK md. 65). Bu sorumluluk hakkaniyet esasına dayanmaktadır (BİLGİLİ ve DEMİRKAPI, 2018, 103).
- b) **Ev başkanının sorumluluğu:** Ev başkanının sorumluluğu TMK md. 369'da düzenlenmiştir. Buna göre ev başkanı, ev halkından olan küçüğün, kısıtlının, akıl hastalığı veya akıl zayıflığı bulunan kişinin verdiği zararlardan sorumlu tutulur (NART, 2014, 67).
- c) **Tehlike sorumluluğu:** Önemli ölçüde tehlike arz eden bir işletmenin faaliyetinden zarar doğduğu takdirde, bu zarardan işletme sahibi ve varsa işleten müteselsilen sorumlu olur (TBK md. 71/1).
- d) **Adam çalıştırmanın sorumluluğu:** Adam çalıştırın, çalışanın kendisine verilen işin yapılması sırasında başkalarına verdiği zararı gidermekle yükümlü tutulur (TBK md. 66/1).
- e) **Yapı malikinin sorumluluğu:** Bir binanın veya diğer yapı eserlerinin maliki, bunların yapımındaki bozukluklardan veya bakımındaki eksikliklerden kaynaklanan zararı gidermekle yükümlü tutulmaktadır (BİLGİLİ ve DEMİRKAPI, 2018, 110).

2.2.4. Haksız Fiil Sorumluluğunun Şartları

Bir kimsenin hukuka aykırı bir fiil ile başkasına zarar vermesi durumunda haksız fiil sorumluluğu söz konusu olur (NART, 2014, 49).

2.2.4.1. Fiil

İnsanların iradi davranışlarına fiil denir. İradi davranış ya bedeni hareket ettirmek suretiyle gerçekleşebilir ya da yapılması gereken bir hareketten kaçınma (ihmal etme) şeklinde gerçekleşebilir. Örneğin hemşirenin hastaya iğne yapması bir fiildir. Hemşirenin iğne yapması gerekirken yapmaması da bir fiildir. Tüzel kişinin organlarının dış ilişkilerde yetkisi dâhilindeki fiillerinden hem tüzel kişi adına organları sorumlu olur (TMK md. 50/2) hem de fiili gerçekleştiren kişi şahsen sorumlu olur (TMK md. 50/3); (NOMER, 2019, 87).

2.2.4.2. Hukuka Aykırılık

Borçlar Kanunu hükümlerine göre kişinin verilen zarardan sorumlu tutulabilmesi için her şeyden önce işlenen fiilin hukuka aykırı olması gerekir. Hukuka aykırı fiil, kişinin fiilinin hukuk kuralını ihlal etmesidir. Bir başka deyişle hukuka aykırılık, kişilerin mal ve şahıs varlıklarını doğrudan doğruya koruyan, emredici bir davranış kuralının ihlal edilmesini ifade eder (AYDOS, 2019, 76).

TBK'nin 63. maddesine göre *“Kanunun verdiği yetkiye dayanan ve bu yetkinin sınırları içinde kalan bir fiil, zarara yol açsa bile hukuka aykırı sayılmaz. Zarar görenin rızası, daha üstün nitelikte özel veya kamusal yarar, zarar verenin davranışının haklı savunma niteliği taşıması, yetkili kamu makamlarının müdahalesinin zamanında sağlanamayacak olması durumunda kişinin hakkını kendi gücüyle koruması veya zorunluluk hâllerinde de fiil, hukuka aykırı sayılmaz.”*

TBK'nin 63. maddesinde, fiilin kanunun verdiği yetkiye dayanarak ve bu yetkinin sınırları içinde kalarak gerçekleştirilmesi hukuka aykırılığı ortadan kaldıran hâllerden biri olarak sayılmıştır. Örneğin icra memurunun kanunun verdiği yetkiye dayanarak ve bu yetkinin sınırları içinde kalarak borçlunun evine zorla girmek suretiyle mallarını haczetmesi hukuka aykırı kabul edilmez (AKINCI, 2019, 149).

TBK'nin 63. maddesine göre zarar görenin rızasının varlığı halinde kural olarak hukuka aykırılık meydana gelmez. Ancak rızanın geçerli olabilmesi için rıza verenin fiil ehliyeti bulunmalı, irade sakatlığı olmamalı, hukuk düzenince kendisine tanınan haktan vazgeçmesi hukuka ve ahlaka aykırı olmamalıdır (NART, 2014, 52).

ÖĞRENME BİRİMİ

TBK'nin 63. maddesinde üstün nitelikte özel veya kamusal yarar hâllerinde de fiilin hukuka aykırı olmayacağı belirtilmiştir. Bir kimsenin mülkiyet hakkını korumak amacıyla evinin etrafını tellerle çevirmesi üstün nitelikte özel yarara örnek verilebilir. Bilimsel eleştiri sınırları içinde kalmak kaydıyla, bilimsel eleştirilerde bulunmak ise üstün nitelikli kamusal yarara örnek verilebilir (NART, 2014, 52).

TBK'nin 63. maddesine göre haklı savunma ve zorunluluk hâllerinde de hukuka aykırılık ortadan kalkmaktadır. Haklı savunma, bir kişinin, kendisinin veya üçüncü bir kişinin şahsına veya malvarlığına yöneltilmiş ve fiilen devam etmekte olan haksız bir saldırıyı defetmek zorunluluğu içinde yaptığı ölçülü savunmadır (ÜNLÜTEPE, 2021, 143).

Zorunluluk hâli TBK md. 64/2'de "*Kendisini veya başkasını açık ya da yakın bir zarar tehlikesinden korumak için diğer bir kişinin mallarına zarar verenin, bu zararı giderim yükümlüğünü hâkim hakkaniyete göre belirler.*" şeklinde ifade edilmiştir.

2.2.4.3. Kusur

Kusur, bir kimsenin hukuk düzeni tarafından uygun bulunmayan iradi davranış şekli olup fiilin niteliğiyle ilgili bir kavramdır. Kusurun iki yönü bulunur. Birincisi objektif yönü olup tarafın davranışının normal bir insanın davranışından ayrılmasını ifade eder. İkincisi ise sübjektif yönü olup failin yaptığı davranışın anlamını kavrayıp kavrayamadığını belirtir (BİLGİLİ ve DEMİRKAPI, 2018, 100).

Kusurun çeşitleri kast ve ihmaldir. Kast, kişinin bilerek ve isteyerek hukuka aykırı davranmasıdır. Örneğin yaralamak niyetiyle birine vuran failin kastından söz edilir. İhmalde ise fail zararlı sonucu arzu etmemektedir. Ancak gerçekleşmemesi için gerekli dikkat ve özeni de göstermemektedir. Kalabalık bir caddenin kenarında oturan kişinin aşağıya bakmadan pencereden bir şey atması ve yoldan geçen kişilerin yaralanması ihmale örnek gösterilebilir (AKINCI, 2019, 153).

2.2.4.4. Zarar

Bir malvarlığının zarar verici fiilin gerçekleşmesinden önceki hâli ile gerçekleşmesinden sonra ortaya çıkan hâli arasındaki farka zarar adı verilir. Zarar maddi veya manevi olabilir. Maddi zarar, malvarlığında bir azalmanın meydana gelmesi veya meydana gelecek çoğalmanın önlenmesi durumunda söz konusu olur. Manevi zarar ise kişilik haklarına saldırı ile ortaya çıkan, kişide olumsuz psikolojik etki meydana getiren zarardır. Örneğin bir trafik kazasında mağdur olan tarafın ulaşım ve hastane masrafları maddi zarar, yaralanmasından dolayı yaşadığı üzüntü manevi zarardır (ERGÜN ve ÇALDAĞ, 2018, 163).

2.2.4.5. Nedensellik Bağı

Nedensellik bağı, zarar ile zarara sebebiyet veren hukuka aykırı fiil arasındaki sebep-sonuç ilişkisidir. Tazminat sorumluluğunun söz konusu olabilmesi için zararın, bu fiil sonucunda ortaya çıkması gerekir (ÜNLÜTEPE, 2021, 167).

Nedensellik bağına ilişkin hâkim düşünce, uygun illiyet düşüncesidir. Uygun illiyet düşüncesi uyarınca zarara yol açan olay incelenirken olayın akışı, hayat tecrübeleri ve deneyimlerine göre fiilin gerçekleşmesinde en uygun olan zorunlu şart ile fiil sonucu arasında bağ kurulması yeterli kabul edilir (BİLGİLİ ve DEMİRKAPI, 2018, 94).

2.2.5. Haksız Fiil Sorumluluğunun Sonucu

Haksız fiil sorumluluğunun şartları gerçekleştiği takdirde, zarar veren, zarar görenin mal varlığında meydana gelen eksilmeyi karşılamak, haksız fiil nedeniyle uğradığı zararı gidermekle yükümlüdür. Tazminat davasıyla zarar verenin, zarar görenin uğramış olduğu zararı gidermeye mahkûm edilmesi sağlanır (ÜNLÜTEPE, 2021, 193-194).

Tazminatın amacı zarar vereni cezalandırmak veya zarar göreni zenginleştirmek olmayıp gerçek zararı gidermektir. Tazminatın aynı zamanda, zararın azami miktarı ile sınırlı olması gerekir, bu miktarı aşması mümkün değildir. Tazminat hukukuna esas bu ilkeye, tazminatın zarardan fazla olamayacağı ilkesi denir (ÜNLÜTEPE, 2021, 194-195).

Zararın tazmini nakden ya da aynen olmak üzere iki şekilde gerçekleşir. Nakden tazminde malvarlığına gelen zarar değer olarak giderilir. Zarar görene, hâkimin belirlediği miktarda bir bedel fail tarafından para olarak ödenir. Aynen tazmin ise yalnız malvarlığı değerlerinde söz konusu olur ve zarar veren kişi, zarar verdiği malı aynen ikame ettirir. Zarar gören bahçe duvarının fail tarafından tamir edilerek eski hâle getirilmesi aynen tazmine örnek verilebilir (BİLGİLİ ve DEMİRKAPI, 2018, 120).

Belirtmek gerekir ki aynı zarardan aynı sebeple veya farklı sebeple birden fazla kişi sorumlu olduğunda sorumlular zarar görene karşı müteselsilen sorumlu olurlar. Bununla birlikte zarar görenin zararını bu kişilerden biri gidermiş ise bu takdirde kendi payından fazlasını ödeyen sorumlu, diğer sorumlulara karşı rücu etme imkânına sahiptir. Aynı zarardan müteselsilen sorumlu olan müteselsil borçlular arasında tazminatın paylaşılmasında, borcun durum ve şartları, sorumlulardan her birine düşecek kusurun ağırlığı ve yarattıkları tehlikenin miktarı dikkate alınır (DOĞAN, ŞAHAN ve ATAMULU, 2019, 233-234).

2.2.6. Haksız Fiilde Zamanaşımı Süreleri

Normal zamanaşımında 2 ile 10 yıllık süreler öngörülmüştür. Zarar görenin zararı ve tazminat yükümlüsünü öğrendiği tarihten itibaren 2 yıl içerisinde dava açması gerekir. Her hâlükârda fiilin gerçekleşmesinden itibaren 10 yıllık sürenin sona ermesiyle hak zamanaşımına uğrar. TBK md. 72’de istisnai zamanaşımı süresi düzenlenmiştir. Buna göre haksız fiil aynı zamanda ceza kanunlarınca daha uzun bir zamanaşımı süresi öngörülen bir suç teşkil ediyorsa tazminat davası da ceza davası zamanaşımına tabi olur (AYDOS, 2019, 97).

2.3. SEBESİZ ZENGİNLEŞMEDEN DOĞAN BORÇLAR

2.3.1. Sebepsiz Zenginleşme Kavramı

Sebepsiz zenginleşme, bir kimsenin mal varlığının, haklı bir sebep olmaksızın diğer bir kimsenin malvarlığı aleyhine çoğalması olarak ifade edilir. Haklı bir sebep olmadığı hâlde, başkasının malvarlığından veya emeğinden zenginleşen kişi, bu zenginleşmeyi, aleyhine zenginleştiği kişiye aynen veya nakden iade etmek zorundadır (TBK md. 77/1); (ÜNLÜTEPE, 2021, 207).

2.3.2. Sebepsiz Zenginleşmenin Şartları

Sebepsiz zenginleşmeden söz edebilmek için aşağıdaki şartların bir arada bulunması gerekir (AKINCI, 2019, 191):

- Zenginleşme
- Zenginleşmenin başkasının malvarlığı aleyhinde olması
- İlliyet bağı
- Haklı bir sebebinin bulunmaması

2.3.2.1. Zenginleşme

Sebepsiz zenginleşmenin ilk şartı zenginleşmedir. Zenginleşme, bir kimsenin malvarlığında meydana gelen artıştır. Zenginleşme müspet zenginleşme ve menfi zenginleşme olmak üzere iki şekilde gerçekleşebilir. Müspet zenginleşmede bir kimsenin aktifinde artış ya da pasifinde azalma söz konusu olmaktadır. Menfi zenginleşmede ise kişinin malvarlığında net bir artış meydana gelmemekle birlikte bir masraftan ya da bir hak kaybından kurtularak zenginleşmesi söz konusu olmaktadır. A’nın, telif ücreti ödemeksizin B’ye ait bir eseri basıp satması bu tür zenginleşmeye örnek verilebilir (BİLGİLİ ve DEMİRKAPI, 2018, 132).

2.3.2.2. Zenginleşmenin Başkasının Malvarlığı Aleyhinde Olması

TBK md. 77 hükmü uyarınca sebepsiz zenginleşmeden söz edilebilmesi için başkasının mal veya emeğinden zenginleşme söz konusu olmalıdır (KAYIHAN ve GÜNERGÖK, 2020, 409).

Örnek Durum

Bir tarafın zenginleşmesi diğer taraf bakımından fakirleşme oluşturur. Yanlışlıkla A'ya 500 ₺ gönderen B, 500 ₺ fakirleşirken A, 500 ₺ zenginleşmektedir. Fakirleşme bir kimsenin malvarlığının pasifinin artması veya aktifinin azalması şeklinde gerçekleşebilir (ERGÜN ve ÇALDAĞ, 2018, 208).

2.3.2.3. İlliyet Bağı

Bir kimsenin malvarlığında meydana gelen zenginleşme ile diğer kimsenin mal varlığındaki azalma arasında bir illiyet bağı bulunmalıdır. Zenginleşenin malvarlığında meydana gelen artışa dayanak teşkil eden, diğerinin malvarlığına müdahale teşkil eden davranış ya da zenginleşenin bir davranışı olmaksızın gerçekleşen bir olay zenginleşmeye yol açabilir (ÜNLÜTEPE, 2021, 209).

2.3.2.4. Zenginleşmenin Haklı Bir Sebebe Dayanmaması

Sebepsiz zenginleşmeden söz edilebilmesi için kişinin malvarlığında meydana gelen artışın haklı bir sebebe dayanmaması gerekir. TBK md. 77/2'ye göre edime dayalı zenginleşmelerden dolayı sebepsiz zenginleşmeye başvurulabilmede haklı sebep teşkil etmeyen durumlar; hukuki sebebin geçersiz olması, hukuki sebebin gerçekleşmemesi, hukuki sebebin sona ermesi ve borç olmayan şeyin ifasıdır (BİLGİLİ ve DEMİRKAPI, 2018, 133).

2.3.3. Sebepsiz Zenginleşmeden Doğan Borcun Talebi

2.3.3.1. Sebepsiz Zenginleşme Davası

Sebepsiz zenginleşme davasının tarafları zenginleşen kişi ile malvarlığından veya emeğinden aleyhine zengin olunan kişidir. Bu dava malvarlığından veya emeğinden aleyhine zengin olunan kişi tarafından açılır. Bu nedenle, bu kişi davacı sıfatına sahip olurken zenginleşen kişi de davalı sıfatına sahip olur (DOĞAN, ŞAHAN ve ATAMULU, 2019, 240).

Belirtmek gerekir ki eksik borçların yerine getirilmesi sebepsiz zenginleşmeye yol açmaz. Zamanaşımına uğramış bir borcun ifasından veya ahlaki bir ödevin yerine getirilmesinden doğan zenginleşmelerin iadesi istenemez (TBK md. 78/2). Söz konusu borçların, eksik borç olduğu bilinmeden ödenmiş olsa bile iadesi talep edilemez. Ayrıca TBK md. 81

ÖĞRENME BİRİMİ

hükmüne göre “Hukuka veya ahlaka aykırı bir sonucun gerçekleşmesi amacıyla verilen şey geri istenemez.” (ÜNLÜTEPE, 2021, 212).

2.3.3.2. Sebepsiz Zenginleşmeden Dolayı İade Yükümlülüğü ve Kapsamı

Sebepsiz zenginleşen kişi, malvarlığında sebepsiz yere meydana gelen artışı iade ile yükümlü tutulur. Eğer zenginleşen kişi niyetliyse yani zenginleşmesinin haklı bir nedene dayandığını bilmiyor ya da bilebilmesi mümkün değilse iadenin gerçekleşeceği zaman elinde ne varsa onu iade ile yükümlüdür (TBK md. 79/1). İyi niyetli zenginleşen iade durumunda zenginleşmeye yol açan şey için yapmış olduğu yararlı ve zorunlu giderleri isteme hakkına sahiptir (BİLGİLİ ve DEMİRKAPI, 2018, 134-135).

Zenginleşen kişi kötü niyetliyse yani, zenginleşmenin haklı bir sebebe dayanmadığını, dolayısıyla kendisinin iade borcunun olduğunu biliyor ya da bilmesi gerekiyorsa ilk zenginleşme anında elde ettiği tüm değerlerin tamamını iade etmekle yükümlüdür. Ayrıca, zenginleşmeye konu olan şeyden elde ettiği semereleri de iade etmek zorundadır. Elde etmeyi ihmal ettiği semereleri ise iade etmek zorunda değildir. Ancak davacı bu yüzden bir zarara uğramışsa bu zararın tazminini talep edebilir (AKINCI, 2019, 198).

2.3.4. Sebepsiz Zenginleşme Davasında Zamanaşımı

TBK md. 82/1 hükmünde sebepsiz zenginleşmeden doğan talep hakkının, hak sahibinin geri isteme hakkı olduğunu öğrendiği tarihten başlayarak iki yılın ve her hâlde zenginleşmenin gerçekleştiği tarihten başlayarak on yılın geçmesiyle zamanaşımına uğrayacağı düzenlenmiştir. İki yıllık zamanaşımı süresinin başlangıcı, davacının geri isteme hakkını öğrendiği tarihtir. On yıllık zamanaşımı süresi ise zenginleşmenin gerçekleştiği tarihten itibaren başlar (ÜNLÜTEPE, 2021, 214).

2. Uygulama

Ev almak isteyen A, internetten satılık ev ilanlarını inceler. A, ilanlardaki bir evin özelliklerinin ve satış fiyatının kendisi için uygun olduğuna karar verdikten sonra evin maliki B'nin ilanda belirttiği telefon numarasına “Evinizi satın almayı kabul ediyorum.” beyanını içeren bir mesaj gönderir.

A ile B arasında satış sözleşmesinin kurulup kurulmadığını açıklayınız.

A → B

3. BORCU DOĞURAN SÖZLEŞMELER

Hazırlık Çalışmaları

Çevrenizde hangi sözleşme türleri ile karşılaştığınızı örneklerle ifade ediniz.

3.1. MÜLKİYETİ DEVİR BORCU DOĞURAN SÖZLEŞMELER

Mülkiyeti devir borcu doğuran sözleşmelerde amaç, bir şeyin mülkiyetinin kesin biçimde karşı tarafa geçirilmesini sağlamaktır. Bu sonuç, yani mülkiyetin karşı tarafa geçişi (intikali), sözleşmenin yapılmasıyla hemen yerine getirilmez. Çünkü bu sözleşmelerden ancak mülkiyetin devri borcu ortaya çıkar. Mülkiyet ise bu borcun yerine getirilmesiyle yani taşınırlarda “zilyetliğin devri” taşınmazlarda ise “tapuya tescil” işlemiyle karşı tarafa geçer (AKINTÜRK ve ATEŞ, 2020, 225).

Görsel 1.3: Borcu doğuran sözleşmeler

3.1.1. Satış Sözleşmesi

Satıcının, satılanın zilyetlik ve mülkiyetini alıcıya devretmesi karşılığında alıcının bir bedel ödeme borcunu üstlendiği sözleşmeye satış sözleşmesi adı verilir. Satış sözleşmesinin yapılmasıyla satılan eşyanın mülkiyeti alıcıya geçmiş olmaz. Satıcı sözleşme ile satılanın mülkiyetini alıcıya devretme borcu altına girer. Malın mülkiyeti ise ancak zilyetliğin devredilmesi ile alıcıya intikal eder. Satış sözleşmesi borçlandırıcı işlem, zilyetliğin devredilmesi ise tasarruf işlemi niteliğindedir (ERGÜN, 2018, 43).

ÖĞRENME BİRİMİ

Örnek Durum

Satıcı S, tapuya kayıtlı arazisini satmak yönündeki isteğini internet yoluyla ilan eder. S, ilanda arazinin özelliklerini ve satış bedelini de belirtir. İlanı gören alıcı A, araziye ilişkin incelemelerini yapar ve araziye satın almaya karar verir. A, bu konuda S ile görüşür ve taraflar belirledikleri şartlarda satış sözleşmesi yapmak üzere anlaşmaya varırlar. Taşınmaz satış sözleşmesinin geçerli olabilmesi için resmî şekil şartına uyularak yapılması gerektiğinden taraflar ilgili tapu müdürlüğüne giderek satış sözleşmesini yaparlar. Tapuya tescil işlemi ile birlikte arazinin mülkiyeti A'ya geçer.

Satış sözleşmesinde bir ifa sırası belirlenmemişse veya aksine bir âdet bulunmuyorsa satıcı ve alıcı borçlarını aynı anda ifa etmekle yükümlüdür. Satış sözleşmesi edimlerin değişimini amaçlar. Sözleşmeyle bir miktar para ile bir malın el değiştirilmesi söz konusudur. Satış sözleşmesi iki tarafa borç yükleyen bir sözleşme olup sözleşmenin taraflarından her biri diğerine borçlu ve ondan alacaklıdır (KAYAR, 2019, 264).

Satış sözleşmesinin unsurları: Satış sözleşmesinin unsurları mal, satış bedeli ve anlaşma olarak ifade edilebilir (NART, 2014, 149).

a) Mal: Ekonomik değeri olan her şey satış sözleşmesinin konusuna girer. Bu anlamda taşınır ve taşınmaz mallar, alacaklar, tereke, miras payı gibi maddi, cismani varlığı olmayan (fıkrî haklar gibi soyut) bir mal da sözleşmeye konu edilebilir. Kısaca, para ile değiştirilmesi mümkün olan, ekonomik değeri olan, maddi ve maddi olmayan her türlü varlık satış sözleşmesine konu olabilir. Belirtmek gerekir ki satış konusu olan malın akdin yapıldığı sırada mevcut olması veya satıcının malvarlığında olması da şart olmayıp ilerde yapılacak veya üretilecek şeyler de satışa konu olabilir (NART, 2014, 149).

b) Satış parası (bedel, semen): Satış sözleşmesinde alıcının borcu ücret ödeme borcudur. Alıcı ücret yerine bir mal ifa etmeyi borçlanırsa satış sözleşmesinden değil trampa sözleşmesinden söz edilir. Şayet taraflardan biri bir malın zilyetliğini devretmeyi diğer taraf da bir malın zilyetliğinin yanında ücret ödemeyi üstlenirse karma (satış + trampa) bir sözleşme oluşur. Taraflar satış parasının miktarını diledikleri gibi saptayabilirler. Fakat bu durum ahlaka, kamu düzenine, kişilik haklarına ve dürüstlük ilkesine aykırı olmamalıdır. Satış bedelinin kural olarak Türk lirası üzerinden ödenmesine karar verilebilir. Fakat taraflar satış bedelinin yabancı bir para ile de ödenmesine karar verebilirler. Böyle bir durumda alıcı bedeli ya yabancı para birimiyle ödeyebilir ya da paranın ödeme zamanındaki ₺ karşılığıyla ödeyebilir. Ancak sözleşmeye yabancı paranın aynen ödenme kaydı düşülmüşse satış parası yabancı parayla ödenmek mecburiyetindedir (ERGÜN, 2018, 49-50).

c) **Anlaşma:** Satıcı satılan şeyin zilyetlik ve mülkiyetini alıcıya devretmeyi, alıcı da satış bedelini satıcıya ödemeyi karşılıklı olarak kabul etmiş olmalıdır. Satılan şeyin mülkiyeti, tarafların bu konuda anlaşmış olmalarıyla yani satış sözleşmesinin kurulmasıyla birlikte hemen alıcıya devredilmiş sayılmaz. Mülkiyetin alıcıya geçebilmesi (intikal edebilmesi) için taşınırlarda zilyetliğin devri, taşınmazlarda ise tapu siciline tescil işlemlerinin yapılması şarttır (TMK md. 705,763). Bu tasarruf işlemleri yapılmadığı sürece alıcı satış bedelini peşin ödemiş olsa bile satılan şeyin mülkiyetini kazanmış sayılmaz. Alıcı, satış sözleşmesinin kurulmasıyla sadece satıcıdan satılan şeyin zilyetlik ve mülkiyetini kendisine devretmesini isteme (talep) hususunda bir şahsi hakka (alacak hakkına) sahip olur. Taşınır satışı istenen şekilde yapılabilir. Buna karşılık motorlu taşıt satışı noterde yapılır. Taşınmaz satışı ise tapu memuru önünde resmî şekilde yapılmadıkça geçerli olmaz (AKINTÜRK ve ATEŞ, 2020, 231-232).

3.1.2. Trampa Sözleşmesi

Mal değişim (trampa) sözleşmesi tıpkı satış sözleşmesi gibi mülkiyetin devrini amaçlayan bir sözleşme çeşididir. Satış sözleşmesinde bir malın para ile değişimi söz konusudur. Trampa sözleşmesinde ise bir malın yine bir mal ile değiştirilmesi durumu vardır. Mal değişim sözleşmesi, taraflardan birinin diğer tarafa bir veya birden çok şeyin zilyetlik ve mülkiyetini, diğer tarafın da karşı edim olarak başka bir veya birden çok şeyin zilyetlik ve mülkiyetini devretmeyi kabul ettiği sözleşme çeşididir (NART, 2014, 163).

Örnek Durum

A, aile bireylerinin önerisi üzerine sahil bölgelerinden bir yazlık ev almaya karar verir. A, bu kararını emlak danışmanlığı yapan arkadaşı E'ye aktarır ve bu konuda kendisinden yardım talebinde bulunur. E, bir süre araştırma yaptıktan sonra T'nin sahil bölgesinde bulunan yazlık evini satmak istediğini öğrenir. E'nin önerisi üzerine A ile T görüşür. A, T'ye yazlık evine karşılık tapuya kayıtlı arazisini değiştirmeyi önerir. T, bu öneriyi kabul eder. Tapuya kayıtlı taşınmazlara ilişkin trampa sözleşmesinin geçerli olabilmesi için resmî şekil şartına uyularak yapılması gerektiğinden taraflar ilgili tapu müdürlüğüne giderek trampa sözleşmesini yaparlar.

Tarafların iradelerinin uyuşmaları hâlinde taşınırlarda sözleşme için belli bir şekil aranmaz. Karşılıklı değişen mallardan ikisi de taşınırsa sözleşmede şekil serbestliği vardır. Şayet değiştirilecek malların biri dahi taşınmazsa sözleşme resmî şekilde yapılmak zorundadır. Ancak söz konusu taşınmazın tapuya kayıtlı olması gerekir. Çünkü tapuya kayıtlı olmayan taşınmazlar bakımından taşınır satışı hükümleri geçerlidir (ERGÜN, 2018, 104).

ÖĞRENME BİRİMİ

Satış sözleşmesine ilişkin hükümler uygun düştükleri oranda, mal değişimi sözleşmesinde de geçerli kılınabilir. Öyle ki taraflardan her biri, vermeyi yüklediği (taahhüt ettiği) şey bakımından satıcı, kendisine verilmesi yüklenilen (taahhüt olunan) şey bakımından da alıcı kabul edilir (TBK md. 283). Mal değişiminde bedel olmadığından, pek tabiidir ki satış sözleşmesinin satış bedeliyle (semenle) ilgili hükümlerinin uygulanması kabul edilemez (AKINTÜRK ve ATEŞ, 2020, 254).

3.1.3. Bağış Sözleşmesi

Bağışlama sözleşmesi, bağışlayanın sağlar arası sonuç doğurmak üzere, mal varlığından bağışlanana karşılıksız olarak bir kazandırma yapmayı üstlendiği sözleşme türüdür. Bağışlama sözleşmesi taraflardan sadece bir tanesine borç yüklediğinden tek tarafa borç yükleyen bir sözleşme çeşididir. Sözleşme ile kendisine değer kazandırılan kişiyi (bağışlananı), kazandırıcı işlemle yani bağış yoluyla zenginleştirme amacı sağlanır (NART, 2014, 163-164).

Örnek Durum

Ziraat mühendisliği bölümünden mezun olan Z, organik tarım yapmak konusundaki düşüncesini aile bireyleri ile paylaşır. Z'nin bu düşüncesini öğrenen teyze T, Z ile görüşerek organik tarım yapması için tarlalarından birini, Kanun'un bağışlama sözleşmesi için öngördüğü şartlara uygun şekilde ona bağışlar.

Bağışlama sözleşmesinde, bağışlayanın malvarlığından çıkan bir değer bağışlananın malvarlığına intikal etmesi gerekir. Bağışlama edimi karşısında bağışlananın ifa etmesi gereken bir edim söz konusu olmadığından, bağışlama, karşılıksız bir sözleşmedir. Bağışlama her ne kadar tek tarafa borç yükleyen bir sözleşme olsa da nihayetinde iki tarafı olan bir hukuki işlem niteliğindedir. Bu nedenle bağışlamaya ilişkin iki tarafın da iradeleri uyusmalıdır. Bağışlama sözleşmesi şekle bağlı değildir (ERGÜN, 2018, 107-108).

Bağışlama sözleşmesi yapabilmek için bağışlayanın, fiil ehliyeti bakımından tam ehliyetli olması gerektiği hâlde, bağışlananın sadece ayırt etme gücüne sahip bulunması yeterli kabul edilir (TBK md. 287). Çünkü kendisine bir bağışta bulunulan taraf, bu sözleşmeyle hiçbir borç altına girmemekte, sadece hak ve yarar sağlamaktadır. Ayırt etme gücüne sahip küçükler ile kısıtlılar kanuni temsilcilerinin iznine muhtaç olmaksızın bağışlamayı kabul edebilirler (TMK md. 16/1); (AKINTÜRK ve ATEŞ, 2020, 256).

3.2. KULLANDIRMA BORCU DOĞURAN SÖZLEŞMELER

Kullandırma borcu doğuran sözleşmeler grubuna giren sözleşmelerin amacı, bir şey üzerindeki kullanma ve yararlanma hakkının belirli bir süre için karşı tarafa geçişini sağlamaktır. Böylece karşı taraf, kendisine verilen şeyi kullanma ve ondan yararlanma imkânına sahip olur. Sürenin sonunda bu şeyi diğer tarafa iade eder. Kullandırma sözleşmelerinden bazıları ivazlı (bedelli) bazıları ivazsızdır (bedelsiz). Bazıları ise ivazlı veya ivazsız olarak yapılabilir. Bunlardan ivazlı olanı kira sözleşmesi, ivazsız olanı kullanım ödücü (ariyet), ivazlı veya ivazsız olabileni ise tüketim ödücü sözleşmesi olarak adlandırılır (AKINTÜRK ve ATEŞ, 2020, 225-226).

3.2.1. Kira Sözleşmesi

Kira sözleşmesi ile kiraya veren, bir bedel karşılığında bir eşyanın kullanılmasını ve ondan yararlanılmasını belirli bir süre için kiracıya bırakma yükümlülüğü altına girer. Kira sözleşmesi borçlandırıcı nitelikte bir hukuki işlem türüdür. Kiraya veren ve kiracının sözleşmenin konusu ve bedel üzerinde anlaşmalarıyla sözleşme kurulur. Böylece kiraya veren bir şeyin kullanılmasını veya ondan yararlanma imkânını bir süre için kiracıya terk etmeyi, kiracı ise bunun karşılığında kararlaştırılan ücreti ödemeyi kabul eder (KAYAR, 2019, 287).

Örnek Durum

A, ikâmetgahının işyerine uzak oluşu ve işe gidiş dönüş saatlerindeki trafik yoğunluğu sebepleriyle işyerine yakın mesafede bir apartman dairesi kiralamak ister. Kiralık ilanlarını araştıran A, B'nin maliki olduğu apartman dairesinin ihtiyaçlarına uygun olduğunu düşünür. A daireyi görüp inceledikten sonra kiralamaya karar verir. A ve B kira sözleşmesinin şartlarında anlaşmaya varırlar. Taraflar kira sözleşmesini yazılı olarak yaparlar.

Kiraya verenin kiralanan şeyin maliki olması mutlak bir şart olmayıp kiralanan üzerinde sınırlı bir aynı hak sahibi, örneğin intifa hakkı sahibi de olabilir. Hatta kira sözleşmesi borçlandırıcı bir işlem olduğu için kiraya verenin hiçbir tasarruf yetkisinin olmaması da kira sözleşmesinin yapılabilmesine engel değildir. Kiraya veren de kiracı da gerçek kişi veya tüzel kişi olabilir. Sözleşme, kiracı ve kiraya veren olmak üzere iki taraftan oluşsa da bu taraflara birden çok kişi katılabilir (ERGÜN, 2018, 118).

Kira sözleşmesinin adı kira ve ürün kirası olmak üzere iki çeşidi vardır. Adi kira kiracıya, kiralanan şeyi sözleşmeyle belirlenen sürede sadece kullanma hakkını veren kira çeşididir. Sözleşmenin konusu, taşınır ya da taşınmaz olsun mutlaka maddi bir eşyadır. Örneğin

ÖĞRENME BİRİMİ

otomobil, ev, arsa, radyo, bisiklet ve gelinlik adi kiranın konusunu teşkil eder. **Ürün kirası** ise kiracıya, kiralanan şeyi kararlaştırılmış olan süre içerisinde kullanma hakkı ile birlikte ondan yararlanma, yani onun ürünlerini toplama hakkını veren kira çeşididir. Örneğin bir çiftliğin, bir bahçenin, bir ticari işletmenin, koyun, keçi gibi ürün veren hayvanların kiralması ürün kirası sayılır (AKINTÜRK ve ATEŞ, 2020, 265).

3.2.1.1. Kira Sözleşmesinde Tarafların Borçları

Kira sözleşmesinde kiraya verenin borçları TBK'nin 301-312. maddelerinde aşağıdaki şekilde sıralanmıştır:

1. Teslim borcu
2. Vergi ve benzeri yükümlülükler katlanma borcu
3. Yan giderlere katlanma borcu
4. Kiraya verenin kiralananın ayıplarından sorumluluğu
5. Üçüncü kişinin ileri sürdüğü haklar sebebiyle sorumluluk

Kira sözleşmesinde kiracının borçları ise TBK'nin 313-319. maddelerinde aşağıdaki şekilde sıralanmıştır:

1. Kira bedelini ödeme borcu
2. Özenle kullanma ve komşulara saygı gösterme borcu
3. Temizlik ve bakım giderlerini ödeme borcu
4. Ayıpları kiraya verene bildirme borcu
5. Ayıpların giderilmesine ve kiralananın gösterilmesine katlanma borcu

3.2.1.2. Kira Sözleşmesinin Sona Ermesi

Taraflar kira sözleşmesinde kira süresini açıkça veya örtülü olarak kararlaştırabilir. Belirli süreli kira sözleşmelerinde tarafların kararlaştırdıkları sürenin sona ermesi ile sözleşme kendiliğinden sona erer. Taraflar kira sözleşmesinde kira süresinin ne kadar olacağını kararlaştırmamış da olabilirler. Tarafların kira sözleşmesinin süresini açıkça veya örtülü olarak belirlemediği durumlarda belirsiz süreli kira sözleşmelerinden söz edilir (ERGÜN, 2018, 160-161). Belirsiz süreli kira sözleşmeleri feshi ihbar sürelerine uyularak sona erdirilebilir. Kira süresi ister belirli ister belirsiz olsun, taraflar anlaşmak suretiyle kira sözleşmesini sona erdirebilirler. Buna bozma sözleşmesi (ikale) adı verilir (NART, 2014, 199).

Konut ve çatılı işyeri kiralalarında kiracı, belirli süreli sözleşmelerin süresinin bitiminden en az on beş gün önce bildirimde bulunmadıkça sözleşme aynı şartlarla bir yıl için uzatılmış sayılır. Kiraya veren, sözleşme süresinin bitimine dayanarak sözleşmeyi sona erdiremez. Ancak, on yıllık uzama süresi sonunda kiraya veren, bu süreyi izleyen her uzama

yılıının bitiminden en az üç ay önce bildirimde bulunmak şartıyla, herhangi bir sebep göstermeksizin sözleşmeyi sona erdirebilir. Belirsiz süreli kira sözleşmelerinde, kiracı her zaman, kiraya veren ise kiranın başlangıcından on yıl geçtikten sonra, fesih bildiriyle sözleşmeyi sona erdirebilirler (TBK md. 347).

3.2.2. Ariyet (Ödünç) Sözleşmesi

Ariyet (kullanım öduncü) sözleşmesi, ödünç verenin bir şeyin karşılıksız olarak kullanılmasını ödünç alana bırakmayı ve ödünç alanın da o şeyi kullandıktan sonra geri vermeyi üstlendiği sözleşme türüdür (TBK md. 379). Kullanım öduncü tüketilemeyen bir eşyanın karşılıksız olarak başkasına kullandırılması amacını taşır (KAYAR, 2019, 305).

Kullanım öduncü, kullandırma amacı güden sözleşme çeşitlerindedir. Aynı zamanda ivazsız bir kullandırma sözleşmesi türlerindedir. Bu sözleşme ile ödünç veren, kullanım öduncüne konu olan şeyi kullanma hakkını belli bir süre için ödünç alana devretmekte fakat ondan bir ivaz, yani bir karşı edim beklentisi içine girmemektedir. Buna karşılık kullanım öduncü alan, aldığı şeyi kullanarak belirlenen sürenin sonunda ödünç verene aynen iade etmekle yükümlü ise de bu kullanma karşılığı olarak ona bir bedel ödemekle yükümlü değildir (AKINTÜRK ve ATEŞ, 2020, 275).

Örnek Durum

A, işi ile ilgili bazı çalışmalarını yapabilmek için teknolojik açıdan gelişmiş bir bilgisayara ihtiyaç duyduğunu komşusu K'ye ifade eder. Bunun üzerine K, sahip olduğu dizüstü bilgisayarını çalışmalarını süresince kullanması için A'ya teslim eder. Taraflar, kullanım karşılığında herhangi bir ücret alınmayacağı ve bilgisayarın bir ay sonra iade edileceği konularında anlaşırlar.

3.2.2.1. Ariyet (Ödünç) Sözleşmesinin Unsurları

Kullanma öduncü sözleşmesinin unsurları aşağıdaki şekilde sıralanabilir (NART, 2014, 225-226):

- 1. Kullanma konusu bir şey ya da hak:** Kullanım öduncü sözleşmesinde bir şey ya da hak, kullanmak üzere kullanım öduncü alana teslim edilmektedir. Kullanım konusu şey taşınır ya da taşınmaz bir mal olabilir, bir hak sahipliği de olabilir. Örneğin patent hakkı, avlanma hakkı kullanım öduncünün konusuna girebilir. Kullanım öduncü verenin, kullanım öduncü konusu şeyin maliki olması da şart değildir (NART, 2014, 225).
- 2. Karşılıksız kullanma:** Kullanım öduncünün konusunu oluşturan şey karşılığı olmaksızın ödünç alana teslim edilmelidir. Karşılıksız olması kira sözleşmesiyle kullanım öduncünü

ÖĞRENME BİRİMİ

ayıran bir unsurdur. Dolayısıyla bunun karşılığında ücret kararlaştırılmış ise kullanım ödücünden değil kira sözleşmesinden söz edilir (ERGÜN, 2018, 206).

- 3. Tarafların anlaşması:** Kullanım ödücüne konu olan şey ya da hakkın, karşılıksız (bedava) kullanılarak sözleşme sonunda kullanım ödücü verene iade edileceği konusunda tarafların anlaşmış olması gerekir (NART, 2014, 226).

3.2.2.2. Sözleşmenin Sona Ermesi

Ödünç sözleşmesinde kullanma için belirli bir süre öngörülmemişse ödünç alanın, ödünç konusunu sözleşme uyarınca kullanmış olmasıyla veya kullanabilecek kadar bir zaman geçmesiyle sözleşme sona erer. Şayet ödünç alan, ödünç konusunu sözleşmeye aykırı olarak kullanır, onu bozar veya kullanmak için başka bir kimseye verirse ya da önceden bilinmeyen bir durum yüzünden ödünç verenin ivedi gereksinimi ortaya çıkarsa ödünç veren o şeyi daha önce geri isteyebilir (TBK md. 383). Ödünç sözleşmesinde ödünç konusunun kullanım süresi ve hangi amaçla kullanılacağı belirlenmeden verilmişse ödünç veren onu dilediği zaman geri isteyebilir (TBK md. 384). Ödünç sözleşmesi, ödünç alanın ölmesiyle kendiliğinden sona erer (TBK md. 385).

3.2.3. Tüketim Ödücü (Karz) Sözleşmesi

“Tüketim ödücü sözleşmesi, ödünç verenin, bir miktar parayı ya da tüketilebilen bir şeyi ödünç alana devretmeyi, ödünç alanın da aynı nitelik ve miktarda şeyi geri vermeyi üstlendiği sözleşmedir.” (TBK md. 386).

Tüketim ödücü sözleşmesinin konusu ancak para ve tüketilebilen şeylerden meydana gelebilir. Örneğin şeker, pirinç, buğday, kömür, limon, zeytinyağı, ekmek, yumurta, çay gibi tüketilebilen şeyler ödünce konu olabilir. Buna karşılık örneğin bisiklet, kitap gibi tüketilemeyen şeyler tüketim ödücü olarak verilemeyip ancak kira veya kullanım ödücü sözleşmelerine konu olabilir (AKINTÜRK ve ATEŞ, 2020, 279).

Örnek Durum

İ, inşaat malzemeleri satışı yapmaktadır. Uzun yıllardan beri inşaat malzemeleri alışverişini İ'den yapan müşterisi müteahhit M, 20 kutu tavan boyası sipariş eder. İ, kendisinde 15 kutu tavan boyası mevcut olduğundan müşterisi müteahhit M'nin talebini karşılamak için inşaat malzemeleri satışı yapan komşusu K'den aynı nitelikte 5 kutu tavan boyasını ödünç alır.

Tüketim ödücü sözleşmesinin geçerli olması için herhangi bir şekil şartı aranmamaktadır. Bununla birlikte, HMK md. 200'e göre 2.500 ₺'yi geçen alacak iddiaları ancak yazılı belge

ile ispat edilebildiği için ispat kolaylığı bakımından yazılı şekilde yapılması yerinde bir uygulamadır. Ödücün geri verilmesi konusunda belirli bir gün ya da bildirim süresi veya borcun geri istendiği anda muaccel (vadesi gelmiş) olacağı kararlaştırılmamışsa ödünç alan, ilk istemden başlayarak altı hafta geçmedikçe ödücü geri vermekle yükümlü olmaz (KAYAR, 2019, 308).

3.2.4. Finansal Kiralama (Leasing) Sözleşmesi

“Finansal kiralama sözleşmesi; kiralayanın, kiracının talebi ve seçim üzerine üçüncü bir kişiden veya bizzat kiracıdan satın aldığı veya başka suretle temin ettiği veya daha önce mülkiyetine geçirmiş bulunduğu bir malın zilyetliğini, her türlü faydayı sağlamak üzere kira bedeli karşılığında, kiracıya bırakmasını öngören sözleşmedir” (6361 say. Kanun md. 18).

3.2.4.1. Sözleşmenin Unsurları

Finansal kiralama sözleşmesinin unsurları aşağıdaki şekilde sıralanabilir (AKINTÜRK ve ATEŞ, 2020, 292):

- a) **Finansal kiralamaya uygun bir mal:** Finansal kiralama sözleşmesinde, kredi kurumu (kiralayan) kullanıcının (kiracının) belirleyeceği bir malı satın alarak ya da başka bir yolla sağlayarak veya bizzat kiracıdan satın alarak işletmesinin genellikle üretim faaliyetlerinde kullanılmak üzere zilyetliğini ona teslim eder (ZEVKLİLER ve GÖKYAYLA, 2018, 410).
- b) **Finansal kiralama bedeli:** Finansal kiralama ivazlı bir sözleşme türüdür. Taraflar kiralama bedelini ve ödemelerin yapılacağı dönemleri belirleme yetkisine sahiptir. Kiralama bedelini, Türk lirası veya Merkez Bankasınca alım satım yapılan döviz cinsinden belirleyebilirler (AKINTÜRK ve ATEŞ, 2020, 293).
- c) **Anlaşma:** Tarafların finansal kiralama konusu malın kullanıcıya bırakılacağı ve bunun karşılığında da kullanıcının kiralayana belirli bir bedel ödeyeceği konularında anlaşma yapmış olmaları gerekir (ZEVKLİLER ve GÖKYAYLA, 2018, 414).

3.2.4.2. Tarafların Borçları

Finansal kiralama sözleşmesinde kiralayanın borçları aşağıdaki şekilde sıralanabilir (ZEVKLİLER ve GÖKYAYLA, 2018, 415-416):

1. Sözleşme konusu malı satın alarak ya da başka türlü sağlayarak kiracının kullanımına verme
2. Sözleşme süresince kiracının her türlü yararı sağlayacak şekilde kullanmasına katlanma

ÖĞRENME BİRİMİ

3. Malı sigorta ettirme
4. Malın mülkiyetini üçüncü kişiye devretmeme

Finansal kiralama sözleşmesinde kiracının borçları ise şu şekilde sıralanabilir (ZEVKLİLER ve GÖKYAYLA, 2018, 417-418):

1. Kiralama bedelini ödeme
2. Sözleşme konusu malı sözleşmeye uygun ve itinalı kullanma
3. Malın bakım ve korunmasından sorumlu olma
4. Maldaki eksiklik ve yok olmadan sorumlu olma
5. Malın zilyetliğini başkasına devretmeme
6. Malın sigorta primlerini ödeme
7. Sözleşme sonunda malı geri verme

3.3. İŞ GÖRME BORCU DOĞURAN SÖZLEŞMELER

Bir iş veya hizmetin görülmesini temin etmek için yapılan sözleşme türüdür. Hizmet sözleşmesi, eser sözleşmesi, yayım sözleşmesi ve vekâlet sözleşmesi gibi çeşitleri vardır. Bu sözleşmelerde taraflardan birinin borcu maddi edim niteliğinde, diğerinin borcu şahsi edim niteliğinde kabul edilir. Yani, bir işin görülmesi için emek harcanmaktadır. Bunlardan hizmet, eser ve yayım sözleşmelerinin her zaman ivazlı olması gerekir. Vekâlet ise ivazlı veya ivazsız da yapılabilir (KAYAR, 2019, 259).

3.3.1. Hizmet Sözleşmesi

Türk Borçlar Kanunu'na göre hizmet sözleşmesi, işçinin işverene bağımlı olarak belirli veya belirli olmayan süreyle iş görmeyi ve işverenin de ona zamana veya yapılan işe göre ücret ödemeyi üstlendiği sözleşme türüdür. Ayrıca işçinin işverene bir hizmeti kısmi süreli olarak düzenli biçimde yerine getirmeyi üstlendiği sözleşmeler de hizmet sözleşmesidir (TBK md. 393).

Hizmet sözleşmesi, kanunda aksine bir hüküm olmadıkça özel bir şekilde bağlı değildir. Bir kimse, durumun gereklerine göre ancak ücret karşılığında yapılabilecek bir işi belli bir zaman için görür ve bu iş de işveren tarafından kabul edilirse aralarında hizmet sözleşmesi kurulmuş olur (TBK md. 394).

Örnek Durum

Otomobil bakım servisi sahibi S ile otomobil bakımı ve onarımı konusunda usta olan A, ücret ve çalışma süresi konularında anlaşarak hizmet sözleşmesi yaparlar.

İşçinin hizmet borcu, işverene bağımlı olarak ve onun talimatları doğrultusunda fikren veya bedenen çalışma olarak açıklanır. Hizmet sözleşmesiyle taahhüt edilen çalışmanın belirli veya belirli olmayan bir zaman için yapılma olanağı vardır. Hizmet sözleşmesi ivazlı sözleşme türlerindedir. İşçinin çalışması karşılığında işverenin de ücret ödemesi gerekecektir. Hizmetin karşılığı olan ivazın türü ve miktarı kural olarak taraflar arasında serbestçe belirlenebilir. Ücret para olarak ya da para dışında bir şey verilmek suretiyle ödenebileceği gibi zaman esasına göre veya parça başına göre belirlenebilir (KAYAR, 2019, 312).

3.3.1.1. Hizmet Sözleşmesinde Tarafların Borçları

Hizmet sözleşmesinde işçinin borçları aşağıdaki şekilde sıralanabilir (AKINTÜRK ve ATEŞ, 2020, 301):

1. Bizzat çalışma borcu
2. Özen ve sadakat borcu
3. Teslim ve hesap verme borcu
4. Fazla çalışma borcu
5. Düzenlemelere ve talimata uyma borcu

Hizmet sözleşmesinde işverenin borçları ise şu şekilde sıralanabilir (AKINTÜRK ve ATEŞ, 2020, 301-302):

1. Ücret ödeme borcu
2. Avans verme borcu
3. Çalışması için gerekli alet ve malzemeyi temin etme borcu
4. İşçinin sağlığını koruma borcu
5. İş güvenliği için gerekli tedbirleri alma borcu
6. İşçiye dinlenme zamanı, tatil ve iş arama izni verme borcu
7. İşçinin kişiliğini koruma borcu

3.3.1.2. Hizmet Sözleşmesinin Sona Ermesi

Hizmet sözleşmesi işçi yönünden kişisel bir nitelik taşıdığı için işçinin ölümü ile sona erer. İşverenin ölümü hâlinde ise kural olarak yerine mirasçıları geçer. Şayet hizmet sözleşmesi ağırlıklı olarak işverenin kişiliği dikkate alınmak suretiyle kurulmuşsa işverenin ölümü hâlinde de kendiliğinden sona erer (NART, 2014, 175-176).

Belirli süreli hizmet sözleşmeleri, taraflarca aksi kararlaştırılmadıkça söz konusu sürenin bitimi ile kendiliğinden sonlanır. Belirsiz süreli hizmet sözleşmelerinde ise taraflardan her biri fesih bildirim sürelerine uyararak sözleşme ilişkisine son verebilirler. Ayrıca taraflardan her biri, fesih sebebini yazılı olarak bildirmek kaydı ile haklı sebeplerle sözleşmeyi derhal feshedebilir (AKINTÜRK ve ATEŞ, 2020, 302-303).

3.3.2. İstisna (Eser) Sözleşmesi

“Eser sözleşmesi, yüklenicinin bir eser meydana getirmeyi, iş sahibinin de bunun karşılığında bir bedel ödemeyi üstlendiği sözleşmedir.” (TBK md. 470).

Örnek Durum

A Apartmanı sakinleri, apartmanlarının dış cephesine ısı yalıtımı yapılması konusunda karar alarak apartman yöneticisi Y’yi bunun için yetkilendirirler. Y, ısı yalıtımı yapılması için müteahhit M ile görüşür. Taraflar; kullanılacak malzeme, ücret ve yapım süresi konularında anlaşarak istisna (eser) sözleşmesi yaparlar.

Eser sözleşmesi aşağıdaki üç unsurdan meydana gelir (NART, 2014, 241-244):

- 1. Eser meydan getirme:** Eser sözleşmesinin temel kavramını yüklenicinin yerine getirmekle yükümlü olduğu sonuç yani eser meydana getirir. Eser kavramı yüklenicinin iş sahibi adına ortaya çıkarmayı üstlendiği sonucu ifade eder. Bu sonuç emek harcanarak nesnel bir varlık oluşturmak, değiştirmek, onarmak, bakımını yapmak ya da ortadan kaldırmak biçiminde olabilir. Örneğin bir binanın inşa edilmesi, yıkılması, binanın tamir edilmesi, elbise dikilmesi bu bakımdan eser sözleşmesinin konusunu meydana getirir. İnsan emeği ürünü olup bir bütün görünümü sergileyen ve ekonomik değeri bulunan her hukuki varlık ister maddi nitelikte olsun ister gayri maddi nitelikte olsun eser olarak sayılır. Örneğin kuaförün saçlara şekil vermesi veya saç kesmesi eser olarak nitelendirilir (ERGÜN, 2018, 213-214).
- 2. Bedel ödeme:** Eser sözleşmesinin ikinci ögesi de ortaya çıkarılacak eser karşılığında iş sahiplerinin bir bedel ödeme borcu altına girmesidir. Eser sözleşmesinde “bedel” terimi özel olarak kullanılmış olup “ücret” terimi hizmet (iş) sözleşmesinde kullanıldığı için tercih edilmek istenmiştir. Eser sözleşmesi karşılıklı (ivazlı) olduğundan, bedel de sözleşmenin en önemli ögesini meydana getirir. Bedelsiz eser imal edilmesi hâlinde eser sözleşmesi değil, bağışlama sözleşmesi gerçekleşir. Dolayısıyla, eser sözleşmesinde mutlaka harcanan emek karşılığı bir bedel ödenmektedir (NART, 2014, 243).
- 3. Taraflar arasında anlaşma:** Eser sözleşmesinin meydana gelmesi için iş sahibi ve müteahhitin yapılacak iş ve ücret konusunda anlaşmış olmaları gerekir. Ücretin baştan kesin olarak belirlenmiş olması zorunlu değildir (KAYAR, 2019, 330).

3.3.2.1. Yüklenicinin (Müteahhidin) Borçları

Yüklenicinin borçları aşağıdaki şekilde sıralanabilir (NART, 2014, 245-252):

- 1. Eser meydana getirme ve zamanında teslim borcu:** Eser sözleşmesinde en temel borç, yüklenicinin eseri zamanında meydana getirmesi ve yine zamanında teslim etme yükümlülüğüdür. Yüklenici işi bizzat yapmaya ya da denetimi altında yaptırmaya mecburdur (Kural, şahsen ifa borcudur.). Ancak eserin meydana getirilmesinde yüklenicinin kişisel özellikleri önem taşıyorsa yapma işini başkasına da verebilir (NART, 2014, 245).
- 2. Özen ve sadakat borcu:** Yüklenici, üstlendiği edimleri iş sahibinin haklı menfaatlerini gözeterek sadakat ve özenle ifa etmekle yükümlüdür. Yüklenicinin özen borcu belirlenirken benzer alandaki işleri üstlenen basiretli bir yüklenicinin göstermesi gereken mesleki teknik kurallara uygun davranışı dikkate alınır. Yüklenicinin özen yükümlülüğüne aykırı davranması sonucunda iş sahibi bir zarara uğrarsa yüklenici TBK md. 112'ye göre sorumlu olur. Yüklenici, işi devrettiği alt yüklenicinin davranış ve zararlarından da TBK md. 116'ya göre sorumlu tutulur (ERGÜN, 2018, 221-222).
- 3. Araç, gereç ve malzeme sağlama borcu:** Aksine âdet veya anlaşma bulunmadıkça yüklenici, eserin meydana getirilmesi için kullanılacak olan araç ve gereci kendisi sağlamak zorundadır (TBK md. 471/4). Malzeme yüklenici tarafından sağlanmışsa yüklenici, bu malzemenin ayıplı olması yüzünden iş sahibine karşı satıcı gibi sorumlu olur. Malzeme iş sahibi tarafından sağlanmışsa yüklenici, onları gereken özeni göstererek kullanmakla ve bundan dolayı hesap ve artanı geri vermekle yükümlü olur (TBK md. 472/1-2).
- 4. İşe zamanında başlama ve sürdürme borcu:** Yüklenicinin işe zamanında başlamaması veya sözleşme hükümlerine aykırı olarak işi geciktirmesi ya da iş sahibine yüklenemeyecek bir sebeple ortaya çıkan gecikme nedeniyle bütün tahminlere göre yüklenicinin işi kararlaştırılan zamanda bitiremeyeceği açıkça anlaşılırsa iş sahibi teslim için belirlenen günü beklemek zorunda olmaksızın sözleşmeden dönebilir. Meydana getirilmesi sırasında, eserin yüklenicinin kusuru yüzünden ayıplı veya sözleşmeye aykırı olarak meydana getirileceği açıkça görülüyorsa iş sahibi bunu önlemek üzere vereceği veya verdireceği uygun bir süre içinde yükleniciye, ayıbın veya aykırılığın giderilmesi; aksi hâlde hasar ve masrafları kendisine ait olmak üzere, onarımın veya işe devamın bir üçüncü kişiye verileceği konusunda ihtarda bulunabilir (TBK md. 473).
- 5. Eseri teslim borcu:** Müteahhit hem sözleşmeyle kararlaştırılan eseri meydana getirmek hem de meydana getirilen eseri iş sahibine teslim etmekle yükümlüdür. Teslim borcunun yerine getirilmesiyle, eserin yapımında kullanılan malzemenin mülkiyeti de iş sahibine devredilir. Teslim borcunun ifa yeri ve zamanı konusunda genel hükümler geçerli olur. Sözleşmeden ya da işin özelliğinden aksi anlaşılmadıkça eserin teslimi borcu müteahhidin iş yerinde yerine getirilir. Taşınmazlar ile bunların bütünleyici parçaları

ÖĞRENME BİRİMİ

ve teferruatı ile ilgili eser sözleşmelerinde teslim borcu taşınmazın bulunduğu yerde yerine getirilir (KAYAR, 2019, 334-335).

- 6. Yüklenicinin ayıba karşı tekeffül borcu:** Yüklenicinin ayıp sebebiyle (ayıba karşı) sorumluluk borcu yüklenicinin eseri tamamlayıp teslim etmesi borcunun bir bölümüdür. Teslim edilen eser yüklenicinin belirttiği vasıfları ve sözleşmede öngörülen tahsis yönü bakımından gerekli vasıfları taşımalıdır. Şayet eser bu vasıfları taşımıyorsa yüklenici bundan sorumlu olur (NART, 2014, 252).

3.3.2.2. İş Sahibinin Borçları

İş sahibinin, kararlaştırılmış veya sonradan belirlenecek olan ücreti ödemek, eseri teslim almak ve teslimden sonra eseri muayene ederek ayıplı olduğunu gördüğü takdirde durumu yükleniciye bildirmek yükümlülükleri vardır. Şayet eserin ayıplı olması, yüklenicinin açıkça yaptığı ihtar karşın iş sahibinin verdiği talimattan doğmuş bulunur veya herhangi bir sebeple iş sahibine yüklenebilecek olursa iş sahibi, eserin ayıplı olmasından doğan haklarını kullanamaz (TBK md. 476). Eserin açıkça veya örtülü olarak kabulünden sonra, yüklenici her türlü sorumluluktan kurtulmuş olur. Ancak kasten gizlediği veya usulüne göre muayene etmeksizin fark edilemeyecek olan ayıplardan dolayı sorumluluğu devam eder (AKINTÜRK ve ATEŞ, 2020, 307).

3.3.3. Vekâlet Sözleşmesi

Vekâlet sözleşmesi, vekilin vekâlet verenin bir işini görmeyi veya işlemini yapmayı üstlendiği sözleşme türüdür. Vekâlete ilişkin hükümler, niteliklerine uygun düşükleri ölçüde, Borçlar Kanunu'nda düzenlenmemiş olan iş görme sözleşmelerine de uygulanabilir. Sözleşme veya teamül olması durumunda vekil, ücrete hak kazanır (TBK md. 502).

Vekâlet sözleşmesi, vekile başkasının (vekâlet verenin) menfaatine ve iradesine uygun olarak bir iş görme veya işlem yapma borcu yükleyen bir sözleşme çeşididir. Vekâlet sözleşmesinin iş görme sözleşmeleri bakımından torba sözleşme niteliğinde olduğu, iş görme edimine ilişkin sözleşmenin nitelendirilemediği durumlarda vekâlete ilişkin hükümlerin uygulanması gerektiği kabul görmektedir (NART, 2014, 263).

Her türlü hizmet, vekâlet sözleşmesinin konusuna girebilir. Dolayısıyla, konusu emek harcamayı gerektiren anlaşmalar herhangi bir sözleşme tipine, örneğin hizmet ya da eser sözleşmelerinin konusuna girmiyorsa bunlara vekâlet sözleşmesine ilişkin hükümlerin uygulanması gerekir. Vekâlet sözleşmesine konu olabilen hizmetlere örnek olarak bir dış hekiminin dişimizi tedavi etmesi, bir avukatın davamızı izlemesi, bir mühendis veya mimarın inşaatımızı kontrol etmesi, bir arkadaşımızın bizim adımıza ve hesabımıza bir hukuki işlem yapması ifade edilebilir (AKINTÜRK ve ATEŞ, 2020, 314).

3.3.3.1. Sözleşmenin Unsurları

Vekâlet sözleşmesinin unsurları aşağıdaki şekilde sıralanabilir (NART, 2014, 265-267):

- 1. Bir işin görülmesi veya işlemin yapılması:** Vekâlet sözleşmesinin konusu hukuki işlemlerden, hukuki işlem benzeri fiillerden ve maddi fiillerden meydana gelebilir. Kişiye sıkı sıkıya bağlı haklar vekâletin konusuna girmez. Yapmama borcu vekâletin konusuna girmez (ERGÜN, 2018, 235).
- 2. İşin başkasının çıkarına ve iradesine uygun yapılması:** Vekil, gördüğü işi, vekâlet verenin çıkarına ve iradesine uygun olarak da ifa etmelidir. Kendisine ücret verilmesi gerekmesede bu böyle kabul edilir. Buna göre sırf vekilin çıkarına yapılan faaliyet, vekâlet sözleşmesinin konusuna girmez. Bununla birlikte hem vekilin hem de vekâlet verenin (müvekkilin) çıkarına vekâlet sözleşmesi yapılabilir. Örneğin avukatlar için yapılan işlerden (dava açma ve kazanma gibi) aynı zamanda vekâlet ücreti kazanma söz konusu olabilmektedir (NART, 2014, 266).
- 3. Vekilin bağımsız olarak iş görmesi:** Vekil iş görme borcu bakımından bağımsız bir durumdadır. Vekil iş görme borcunu vekâlet verenin iş görme organizasyonuna bağlı olarak yerine getirmez. Vekâlet sözleşmesi bu bakımdan hizmet sözleşmesinden farklıdır. Çünkü hizmet sözleşmesinde işçi işverene bağımlı olarak işini yapmaktadır (ERGÜN, 2018, 237).
- 4. Ücretin zorunlu unsur olmadığı:** Sözleşme veya teamül olması durumunda vekil ücrete hak kazanır (TBK md. 502/3).
- 5. Anlaşma:** Kural olarak tarafların karşılıklı ve birbirine uygun iradelerini açıklamaları, yani vekâlet verenin vekâleti verdiğini, vekilin de işi aldığı vekâlete göre yapacağını birbirlerine ifade etmeleri istenir. Sözleşme böylece meydana getirilir *“Kendisine bir işin görülmesi önerilen kişi, bu işi görme konusunda resmî sığata sahipse veya işin yapılması mesleğinin gereği ise ya da bu gibi işleri kabul edeceğini duyurmuşsa, bu öneri onun tarafından hemen reddedilmedikçe, vekâlet sözleşmesi kurulmuş sayılır.”* (TBK md. 503); (NART, 2014, 267-268).

3.3.3.2. Tarafların Borçları

Vekâlet sözleşmesinde vekilin borçları şu şekilde sıralanabilir (NART, 2014, 271-274):

1. Sadakat borcu
2. İş özenle görme (yapma) borcu
3. Müvekkilin iradesine, özellikle talimatına uygun davranma borcu
4. Sır saklama borcu
5. İş kendisi yapma borcu
6. Hesap verme borcu

ÖĞRENME BİRİMİ

Vekâlet sözleşmesinde vekâlet verenin borçları ise şu şekilde belirtilebilir (NART, 2014, 274-275):

1. Ücret ödeme borcu
2. Vekil tarafından yapılan masrafları ve verilen avansları ödeme borcu
3. Vekili müvekkil hesabına girdiği borçtan kurtarma yükümlülüğü
4. Vekilin uğradığı zararı tazmin borcu

3.3.3.3. Vekâlet Sözleşmesinin Sona Ermesi

Vekâlet veren ve vekil, her zaman sözleşmeyi tek taraflı olarak sona erdirebilir. Ancak, uygun olmayan zamanda sözleşmeyi sona erdiren taraf, diğerinin bundan doğan zararını gidermekle yükümlü olur (TBK md. 512).

Sözleşmeden veya işin niteliğinden aksi anlaşılmadıkça sözleşme, vekilin veya vekâlet verenin ölümü, ehliyetini kaybetmesi ya da iflası ile kendiliğinden sona ermiş olur. Taraflardan birinin tüzel kişi olması durumunda, bu tüzel kişiliğin sona ermesi de sözleşmeyi sona erdirir. Vekâletin sona ermesi vekâlet verenin menfaatlerini tehlikeye düşürüyorsa vekâlet veren, mirasçısı ya da temsilcisi, işleri kendi başına görebilecek duruma gelinceye kadar vekil, mirasçısı ya da temsilcisi, vekâleti ifaya devam etmekle yükümlü olur (TBK md. 513).

Vekilin sözleşmenin sona erdiğini öğrenmeden önce yaptığı işlerden, vekâlet veren ya da mirasçıları sözleşme devam ediyormuş gibi sorumlu olur (TBK md. 514).

3.3.4. Havale

“Havale, havale edenin, kendi hesabına, para, kıymetli evrak ya da diğer bir misli eşyayı havale alıcısına vermek üzere havale ödeyicisini; bunları kendi adına kabul etmek üzere havale alıcısını yetkili kıldığı bir hukuki işlemdir.” (TBK md. 555).

Havale esasen bir sözleşme değil, fakat çifte yetki ilişkisi olarak kabul edilir. Havalede havale veren, havale ödeyicisine ödeme yetkisi verirken havale alıcısına tahsil (alma) yetkisi vermektedir. Havalenin konusunu para, kıymetli evrak ve misli şeyler oluşturabilir. Havale çeşitli amaçlarla yapılabilmektedir (AKINTÜRK ve ATEŞ, 2020, 319).

Havale bir ödeme aracı veya bir kredi aracı işlevine sahiptir. Havale için kanunda herhangi bir şekil şartı öngörülmemiş olsa da uygulamada genelde yazılı olarak işlem görür. Havalenin yazılı olarak yapılması ona kıymetli evrak niteliği vermez. Havale ilişkisinde üç kişi vardır. Bunlardan biri; diğerlerinden birine ödeme yetkisi, diğerine de tahsil yetkisi veren kişi olup havale verendir. İkinci kişi kendisine ödeme yetkisi verilmiş olan havale ödeyicisidir. Üçüncü kişi ise kendisine tahsil yetkisi verilmiş olan havale alıcısıdır (NART, 2014, 279-280).

Havale veren ile havale alıcısı arasındaki ilişkiye **bedel ilişkisi** adı verilir. Havale veren ile havale ödeyicisi arasındaki ilişkiye ise **karşılık ilişkisi** denir. Havale ödeyicisinin havale veren tarafından kendisine tanınmış olan ödeme yetkisini kabul etmek zorunluluğu yoktur. Ancak kanun havale ödeyicisinin, havale verene borçlu olması hâlinde havaleyi kabul etme zorunluluğunu getirmiştir. Havale veren, havale ödeyicisinin havaleyi kabul ettiğini açıklayınca kadar havaleden dönme hakkına sahiptir (NART, 2014, 280-281).

Havale alıcısı ile havale ödeyicisi arasındaki bağa **havale ilişkisi** adı verilir. Bu bağ, havale ödeyicisinin havaleyi kabul etmesiyle meydana gelir; kabulden önceki aşamada aralarında böyle bir bağ yoktur (AKINTÜRK ve ATEŞ, 2020, 321).

Havale, havale edenin havale alıcısına olan borcunun ifası için yapılıyorsa bu borç ancak havale ödeyicisinin borcu ifa etmesiyle sona erer. Şayet havaleyi kabul etmiş olan havale alıcısı, havale ödeyicisine başvurarak havalede belirlenen süre içinde alacağını elde edememişse bu alacağı, havale edene karşı yeniden ileri sürebilir. Alacaklı olan havale alıcısı, havaleyi kabul etmek istemezse durumu borçlu olan havale edene gecikmeksizin bildirmek zorundadır; aksi hâlde bundan doğan zararı gidermekle yükümlü olur (TBK md. 556).

Ayrıca havale alıcısının istemesine karşın havale ödeyicisi, ifadan kaçınır veya havale konusunu ifa etmeyeceğini önceden açıklarsa havale alıcısı, durumu gecikmeksizin havale edene bildirmekle yükümlüdür; bildirmezse bu yüzden havale edenin uğrayacağı zarardan sorumlu olur (TBK md. 558).

3.3.5. Yayım (Neşir) Sözleşmesi

Yayım sözleşmesi TBK md. 487’de “*bir fikir ve sanat eseri sahibinin veya halefinin, o eseri yayımlanmak üzere yayımcıya bırakmayı, yayımcının da onu çoğaltarak yayımlamayı üstlendiği sözleşme*” olarak ifade edilmiştir.

Yayım sözleşmesi yayımcı ve yayımlatan arasında yapılan ve her iki tarafa borç yükleyen bir sözleşme olup bununla yayımlatan, edebî veya bilimsel bir eseri yayımlaması amacıyla yayımcıya bırakmakla, yayımcı da bu eseri çoğaltmak ve kamuya yaymakla yükümlü olur (ZEVKLİLER ve GÖKYAYLA, 2018, 579).

3.3.5.1. Yayımlatanın Hak ve Borçları

Eseri düzeltme ve iyileştirme (ıslah) hakkı, eserlerini bir arada ve ayrı ayrı basma hakkı, eser üzerinde çeviri hakkı ve bedel isteme hakkı, yayımlatanın hakları içinde yer alır. Yayımlatanın, çoğaltılarak dağıtılması istenen eseri yayımlayana teslim etmek, eser üzerindeki çoğaltma ve yayma hakkını yayımlayana devretmek borcu vardır. Kanun yayımlatanın tasarruf hakkını, açıkça sözleşmede kararlaştırılan bir süre var ise bu süre ile şayet bir

ÖĞRENME BİRİMİ

süre belirlenmemişse kararlaştırılan baskı adedinin tükenmesi için alışılmış bir sürenin geçmesi ile sınırlandırmıştır (AKINTÜRK ve ATEŞ, 2020, 310).

3.3.5.2. Yayımlayanın Hak ve Borçları

Basım sayısı ve baskı adedinin belirlenmesi: Sözleşmede basım sayısı belirtilmemişse yayımcının ancak bir basım yapma hakkı bulunur. Taraflar, sözleşmenin süresini veya basım adedini kararlaştırmak zorundadırlar. Sözleşmede yayımcıya belirli birkaç basım veya bütün yeni basımları yapma yetkisi verildiği hâllerde, yayımcı eserin baskı adedi tükenmiş iken yeni bir basım yapmayı ihmal ederse yayımlatan yeni basım için yayımcıya uygun bir süre verir. Yayımcı, bu süre içinde basımı gerçekleştirmezse yayımlatan sözleşmeden cayabilir (TBK md. 491).

Çoğaltma ve dağıtım: Yayımcı, eseri hiçbir kısaltma, ekleme ve değişiklik yapmaksızın uygun biçimde çoğaltmakla yükümlü olup ayrıca, satışın artırılması için gerekli tanıtım ve dağıtım yapmak, bu konuda her türlü önlemi almak zorundadır. Satış fiyatı, eserin satılmasını güçleştirmemek koşuluyla yayımcı tarafından belirlenir (TBK md. 492).

Düzeltilme ve iyileştirme: Yayımcının menfaatlerini zedelememek ve onun sorumluluğunu artırmamak şartıyla, eser sahibi eserde düzeltme ve iyileştirme, halefleri ise ancak güncelleştirme yapabilir. Düzeltme ve iyileştirme gerektiğinde sözleşmede öngörülmemiş giderler, yayımlatan tarafından karşılanır. Yayımcı, eser sahibine eserini iyileştirme, haleflerine ise güncelleştirme imkânı vermeden yeni bir basım yapamaz ve onu çoğaltmaz (TBK md. 493).

Bir arada basım ve ayrı ayrı yayım: Bir eser sahibinin birden çok eserini ayrı ayrı yayımlama hakkı, yayımcıya bunların bir arada basılması yetkisini vermez. Aynı şekilde, eser sahibinin bütün eserlerini ya da bunlardan yalnız bir türünü bir arada yayımlama hakkı, yayımcıya bunlar içinden her birinin ayrı ayrı basım yapma hakkını vermez (TBK md. 494).

Çeviri hakkı: Çeviri hakkının yayımcıya geçebilmesi, bunun sözleşmede açıkça belirtilmiş olması gerekir (TBK md. 495).

Bedel isteme hakkı: Sözleşmede aksi kararlaştırılmış olmadıkça yayımlatan, bedel ödemesini isteyebilir. Şayet ödenecek miktar belli değilse bedel, hâkim tarafından belirlenir. Yayımcının birden fazla basım yapma hakkı varsa ilk basım için kararlaştırılan bedel ve diğer şartların, sonraki basımlar için de uygulanacağı kabul edilmiş sayılır (TBK md. 496).

3. Uygulama

A, B'ye ait dairenin kiralanması ve kira bedeli konusunda B ile anlaşmaya varır. A ve B bu kira sözleşmesini yazılı olarak yapmak isterler.

A ve B için matbu kira sözleşmesi doldurunuz.

A ↔ **B**

ÖĞRENME BİRİMİ

Ölçme ve Değerlendirme

A) Aşağıdaki cümlelerin başında boş bırakılan yerlere, cümlelerde verilen bilgiler doğru ise "D", yanlış ise "Y" yazınız.

1. (.....) Borç ilişkisinin kaynaklarından biri haksız fiillerdir.
2. (.....) Borç ilişkilerinde nispi ilkesi geçerli değildir.
3. (.....) Borç ilişkilerinde şahıs ile sorumluluk esası geçerlidir.
4. (.....) Örf ve âdet hukuku Borçlar Hukuku'nun yazılı olmayan kaynakları arasında yer alır.
5. (.....) Sözleşme, bir borç ilişkisi kurmaya yönelik olarak iki tarafın aynı yönlü ve birbirine uygun irade açıklamasıyla oluşur.
6. (.....) Zarar görenin rızası olması durumunda fiil hukuka aykırı sayılmaz.
7. (.....) Sebepsiz zenginleşmede zenginleşen iyi niyetli de olsa yaptığı yararlı giderleri, geri verme isteminde bulunandan isteyemez.
8. (.....) Kullanım ödücü sözleşmesi ile bir şey karşılıksız olarak başkasına kullandırılır.
9. (.....) Tüketilemeyen şeyler tüketim ödücü (karz) sözleşmesine konu olabilir.
10. (.....) Fikren çalışma işçinin hizmet borcu kapsamında yer alabilir.

Ölçme ve Değerlendirme

B) Aşağıdaki soruları okuyarak doğru seçeneği işaretleyiniz.

11. Aşağıdakilerden hangisi borcunu yerine getirmeyen borçlunun şahsına el konulmasına imkân tanıyan sorumluluk türüdür?

- A) Şahsi sorumluluk
- B) Şahıs ile sorumluluk
- C) Sınırsız sorumluluk
- D) Belirli mallarla sınırlı sorumluluk
- E) Belirli miktarla sınırlı sorumluluk

12. Aşağıdakilerden hangisi Borçlar Hukuku'nun yardımcı kaynakları arasında yer alır?

- A) Kanun
- B) Tüzük
- C) Yönetmelik
- D) Örf ve âdet hukuku
- E) Yargı kararları

13. Borç ilişkisinin unsurlarından edim ile ilgili olarak aşağıdakilerden hangisi yanlıştır?

- A) Borcun doğumu sırasında mutlaka belirli olmalıdır.
- B) Bir şey vermek şeklinde olabilir.
- C) Kişilik haklarına aykırılık taşımamalıdır.
- D) Genel ahlaka aykırılık taşımamalıdır.
- E) Hukuki işlem kurulduğu sırada maddi açıdan imkânsız olmamalıdır.

Ölçme ve Değerlendirme

- 14. Sözleşmenin kurulmasına yönelik irade beyanlarından öneri için aşağıdakilerden hangisi söylenemez?**
- A) Karşı tarafa yöneltilmiş olmalıdır.
B) Sözleşmenin tüm esaslı unsurlarını içermelidir.
C) Öneriyi yapan önerisiyle bağlı kalmak niyetinde olmalıdır.
D) Süreye bağlı olarak yapılabilir.
E) Şarta bağlı olarak yapılamaz.
- 15. Aşağıdakilerden hangisi irade ve beyan arasında bilinerek ve istenerek meydana getirilen iki taraflı uyumsuzluk hâlidir?**
- A) Muvazaa
B) Aldatma
C) İkraah
D) Zihnî kayıt
E) Latife beyanı
- 16. Aşağıdakilerden hangisi, mülkiyeti devir borcu doğuran sözleşmelerden biridir?**
- A) Vekâlet sözleşmesi
B) Eser sözleşmesi
C) Trampa sözleşmesi
D) Yayım sözleşmesi
E) Karz sözleşmesi
- 17. Aşağıdakilerden hangisi kullandırma amacı güden sözleşmelerden biridir?**
- A) Havale
B) Tüketim ödöncü (Karz)
C) Trampa sözleşmesi
D) Bağışlama sözleşmesi
E) Vekâlet sözleşmesi

Ölçme ve Değerlendirme

18. Aşağıdakilerden hangisi, iş görme borcu doğuran sözleşmelerden biridir?

- A) Trampa sözleşmesi
- B) Bağışlama sözleşmesi
- C) Vekâlet sözleşmesi
- D) Ariyet sözleşmesi
- E) Karz sözleşmesi

19. Aşağıdaki sözleşmelerden hangisiyle sözleşmenin taraflarından sadece bir tanesine borç yüklenir?

- A) Satış sözleşmesi
- B) Trampa sözleşmesi
- C) Kullanım ödöncü (Ariyet)
- D) Bağışlama sözleşmesi
- E) Finansal kiralama (Leasing)

20. Aşağıdakilerden hangisi kira sözleşmesinin taraflarından kiraya verenin borçlarından birisidir?

- A) Kira bedelini ödeme borcu
- B) Ayıpların giderilmesine ve kiralananın gösterilmesine katlanma borcu
- C) Temizlik ve bakım giderlerini ödeme borcu
- D) Yan giderlere katlanma borcu
- E) Özenle kullanma ve komşulara saygı gösterme borcu

2. ÖĞRENME BİRİMİ

BORÇ İLİŞKİLERİ

KONULAR

1. BORÇ İLİŞKİSİNDE ÖZEL DURUMLAR
2. BORÇ İLİŞKİSİNİ SONLANDIRMAK

TEMEL KAVRAMLAR

- » TEMSİL
- » DOĞRUDAN TEMSİL
- » DOLAYLI TEMSİL
- » YETKİSİZ TEMSİL
- » GENEL TEMSİL YETKİSİ
- » ÖZEL TEMSİL YETKİSİ
- » HALEFİYET
- » ALACAĞIN DEVRİ (TEMLİKİ)
- » KANUNİ DEVİR
- » YARGISAL DEVİR
- » İRADİ DEVİR
- » BORCUN ÜSTLENİLMESİ (NAKLİ)
- » BORCUN İÇ ÜSTLENİLMESİ
- » BORCUN DIŞ ÜSTLENİLMESİ
- » BORCA KATILMA
- » MÜTESELSİL BORÇ
- » İFA
- » İKALE
- » FESİH
- » DÖNME
- » GERİ ALMA
- » İPTAL
- » İBRA
- » YENİLEME
- » KUSURSUZ İMKÂNSIZLIK
- » İFA GÜÇLÜĞÜ
- » TAKAS
- » ZAMANAŞIMI

NELER ÖĞRENECEKSİNİZ?

- » Temsilin tanımı ve türleri
- » Temsil görevinin şekli ve kapsamı
- » Temsilin sona ermesi
- » Borçların üçüncü kişilere etkileri
- » Üçüncü kişiler lehine sözleşmeler
- » Üçüncü kişinin fiilini üstlenme
- » Alacaklıya halef olma
- » Alacağın devri (Temlik)
- » Alacağın devrinin konusu
- » Alacağın devrinin türleri
- » Alacağın devrinin şekli
- » Alacağın devrinin hükümleri
- » Borcun üstlenilmesi (Nakli)
- » Borcun üstlenilmesinin türleri
- » Borcun üstlenilmesinin hüküm ve sonuçları
- » Müteselsil borç ilişkisi
- » Müteselsil borcun doğuşu
- » Müteselsil borcun hükümleri
- » Borç ilişkisini sona erdiren sebepler
- » İfa, ikale, fesih, dönme, geri alma, iptal kavramları
- » Borcu sona erdiren sebepler
- » Borçlu ve alacaklı sıfatlarının birleşmesi, ibra, yenileme, takas, ifa imkânsızlığı, zamanaşımı kavramları

1. BORÇ İLİŞKİSİNDE ÖZEL DURUMLAR

Hazırlık Çalışmaları

- Temsil kavramının size neyi çağrıştırdığını örneklerle ifade ediniz.
- Borç ilişkisinde taraf değişikliğinin nasıl yapılabileceğini örneklerle ifade ediniz.

1.1. TEMSİL

1.1.1. Temsilin Tanımı

Temsil, bir kişinin temsilci sıfatıyla başka bir kişi adına ve hesabına hukuki işlem yapma yetkisi olarak ifade edilebilir. Bir sözleşme yapmak isteyen kişi, zamanının olmaması, başka şehirde yaşaması, sözleşmenin karşı tarafıyla bir araya gelmek istememesi gibi birtakım sebeplerle bu hukuki işlemi bizzat yapacak durumda değilse veya yapmak isteğinde değilse başvurabileceği hukuki yol, kendisi için o sözleşmeyi kurmak üzere başka bir kişiyi temsile yetkili kılmaktır (GÖNEN, 2021, 60).

Görsel 2.1: Borç ilişkileri

1.1.2. Temsilin Türleri

1.1.2.1. Dolaylı (Vasıtalı) Temsil

Dolaylı temsilde temsilci, yaptığı hukuki işlemi, temsil olunan kimse hesabına yapar ancak bunu işlemin diğer yanında yer alan kişiye açıklamaz. Temsilci, hukuki işlemi başkası (temsil olunan) hesabına fakat kendi adına yapar. Üçüncü kişi de temsilciyi hukuki işlemin diğer tarafı olarak bilir ve temsil olunan hesabına yapıldığından haberi olmaz. Dolaylı temsil yoluyla yapılan hukuki işlemde doğan hak ve borçlar öncelikle temsilciye geçer. Daha sonra temsilci bu hak ve borçları alacağı temlik ve borcun nakli hükümlerine göre temsil olunana devreder (KAYAR, 2019, 99-100).

Örnek Durum

Komşusu K'nin alışveriş yapmak üzere markete gideceğini öğrenen A, K'den kendisi için bir gazete satın almasını ister. K, ihtiyacı olan ürünlerle birlikte A'nın kendisinden satın almasını istediği gazeteyi, kendi adına satın alır ve döndüğünde gazeteyi komşusu A'ya bedeli karşılığında verir.

1.1.2.2. Doğrudan (Vasitasız) Temsil

Doğrudan (vasitasız) temsilde, kendisine yetki verilmiş olan temsilcinin yapmış olduğu hukuki işlemin hüküm ve sonuçları, yani bütün hak ve borçlar işlemin yapıldığı andan itibaren, doğrudan doğruya temsil olunana geçmiş olur ve onu bağlar. Çünkü bu tür temsilde yetkili temsilci, hukuki işlemi temsil olunanın adına ve hesabına gerçekleştirir. İşlemin hükümleri baştan itibaren temsil olunana ait olduğu için bu tür temsile doğrudan doğruya (vasitasız) temsil adı verilir (AKINTÜRK ve ATEŞ, 2020, 73).

Örnek Durum

Tacir A, temsilcisi T'den zeytin üreticisi B ile görüşerek kendi adına ve hesabına belirlenen nitelikte ve miktarda zeytin satın almasını ister. T, A adına ve hesabına hareket ettiğini B'ye beyan ederek alım satım sözleşmesini gerçekleştirir.

1.1.3. Yetkili Temsil-Yetkisiz Temsil

Yetkili temsil, bir kimsenin kendisine verilen temsil yetkisine dayanarak ve bu yetkinin sınırları içinde kalarak kendisine yetki veren kimse adına hukuki işlemi gerçekleştirir. Temsil yetkisinin hukuki işlemin yapıldığı sırada temsilcide bulunması istenir. Bir kimsenin temsil yetkisi bulunmamasına rağmen başkası adına ve hesabına hukuki işlem yapması hâlinde yetkisiz temsil söz konusu olur. Temsil yetkisinin hiç bulunmaması, geri alınmış olması, temsil yetkisi verenin yetki verdiği sırada ehliyetsiz olması ya da verilen yetkinin kapsamı dışında bir hukuki işlem gerçekleştirilmesi durumlarında yetkisiz temsilden söz edilir (KAYAR, 2019, 97-98).

1.1.4. Temsil Yetkisinin Şekli ve Kapsamı

Genel kural, temsil yetkisi vermeye ilişkin işlemin herhangi bir şekil şartına bağlı değildir. Uygulamada, temsilcinin yetkili olduğunun üçüncü şahıslarca da bilinmesini sağlamak üzere temsilciye yazılı veya resmî şekilde düzenlenmiş bir yetki belgesi verilmektedir. Bu bir geçerlilik şekli olmayıp üçüncü kişilerde güven duygusunun yaratılması amacıyla

tercih edilen bir şekildir. Ancak temsilcinin temsil edilen adına ve hesabına taşınmaz bir malı devir veya üzerinde sınırlı ayni hak tesis etme borcu yaratan taahhüt işlemini (taşınmaz satış sözleşmesi, taşınmaz bağışlama sözleşmesi, ipotek sözleşmesi vb.) ve ardından tasarruf işlemini yapmasında temsil yetkisi resmî şekle uyularak (noterde düzenleme şeklinde) verilmelidir (OZANEMRE YAYLA, 2021, 172).

Temsil yetkisinin kapsamı çeşitli açılardan sınırlandırılabilir. Temsil yetkisine her şeyden önce süre bakımından sınırlama konulabilir. Bu durumda, temsil yetkisi ancak bu süre için geçerlilik taşır. Örneğin yetki bir ayla sınırlandırılabilir. Temsil yetkisi kişi bakımından sınırlandırılabilir ve temsilci ancak belirli şahıslarla hukuki işlem yapmak üzere yetkilendirilebilir. Konu bakımından da sınır konulabilir. Belirli bir veya birkaç hukuki işlem yapmak üzere verilmiş olan yetkiye özel temsil yetkisi adı verilir. Buna karşılık, temsil yetkisi, temsil olunan adına bütün işlemleri yapmak üzere verilmişse genel temsil yetkisinden söz edilir (NART, 2014, 45-46).

Temsilcinin bazı işleri yapması için de özel olarak yetki alması gerekir. Bunlardan bazıları şunlardır (KAYAR, 2019, 105):

- Taşınmazı devretme ve ayni hakla sınırlandırma
- Dava açma
- Sulh olma
- Hakeme başvurma
- Kefil olma
- Kambiyo taahhüdünde bulunma
- Bağışlama
- İflas, iflasın ertelenmesi ve konkordato isteme

Bazı işlemler ise kesin olarak temsil yetkisinin kapsamı dışında yer alır. Yani temsilci vasıtasıyla yaptırılması kabul edilemez. Örneğin nişanlanma, evlenme, vasiyet, miras sözleşmesi ve haksız fiilde temsil geçerli olamaz (KAYAR, 2019, 105).

1.1.5. Temsilin Sona Ermesi

Temsilin sona erme sebepleri azil, istifa, sürenin sona ermesi, konusuz kalma, ölüm, gaiplik, ehliyet kaybı ve iflas olarak sıralanabilir. Azil, tek taraflı irade açıklaması ile yetkinin geri alınması durumudur. Azil, temsilci öğrendiği anda hüküm ve sonuçlarını doğuracağından,

temsilcinin azledildiğini öğrenene kadar yaptığı işlemlerden temsil olunan sorumludur. Temsil yetkisinin geri alındığını temsilcinin bilmesine karşın, önceden kurulan dış temsil ilişkisine rağmen üçüncü kişi bilmiyorsa kurulan dış temsil ilişkisinin türüne göre temsil olunan bağlı kalır veya üçüncü kişinin zararını ödemekle yükümlü olur (ÖZLÜK, 2021, 78).

1.2. BORÇ İLİŞKİLERİNİN ÜÇÜNCÜ KİŞİLERE ETKİLERİ

Borç ilişkisinden doğan alacak hakkı, nispi hak niteliği taşır. Nispi haklarda hak sahibi, hakkını yalnızca borçluya karşı ileri sürebilir ve hakkı yalnızca borçlu tarafından ihlal edilebilir. Kural olarak borç ilişkisinin dışında kalan üçüncü şahıslar bundan etkilenmezler ve bir hak ya da yetkiye sahip değildirler. Ancak, bazı özel durumlarda borç ilişkisine taraf olmayan kişiler de bundan etkilenebilirler. Bu durumlar alacaklıya halef olma, üçüncü kişinin fiilini üstlenme ve üçüncü kişi yararına sözleşme olarak TBK md. 127-130'da düzenlenmiştir (KAYAR, 2019, 182).

1.2.1. Alacaklıya Halef Olma (Halefiyet)

Kural olarak üçüncü kişinin ifasıyla da borç, aynen borçlu tarafından ifa edilmiş gibi son bulur. Ancak kanunda bazı durumlarda, üçüncü kişinin ifasıyla alacaklı tatmin edilmiş olsa da borcun sona ermeyeceği, alacak hakkının kanun gereği ifayı yapan üçüncü kişiye geçeceği düzenlenmiştir. Alacağın devrinden (temlikinden) farklı olarak alacaklı ve üçüncü kişinin bu konuda anlaşmış olmaları gerekli değildir. Bu duruma, kanuni halefiyet denir (GÖNEN, 2021, 156).

Türk Borçlar Kanunu'nun 127. maddesine göre alacaklıya ifade bulunan üçüncü kişi, şu hâllerde ifası ölçüsünde alacaklının haklarına halef olur:

- » Başkasının borcu için rehnedilen bir şeyi rehinden kurtardığı ve bu şey üzerinde mülkiyet veya başka bir aynı hakkı bulunduğu takdirde
- » Alacaklıya ifade bulunan üçüncü kişinin ona halef olacağı, borçlu tarafından ifadan önce alacaklıya bildirildiği takdirde

1.2.2. Üçüncü Kişinin Fiilini Üstlenme (Edimini Taahhüt)

Türk Borçlar Kanunu'nun 128. maddesine göre *“Üçüncü bir kişinin fiilini başkasına karşı üstlenen, bu fiilin gerçekleşmemesinden doğan zararı gidermekle yükümlüdür.”*

Bir sözleşmede, sözleşmenin taraflarından birisi o sözleşmeye taraf olmayan bir üçüncü kişinin belli bir fiilini veya belli bir edimini taahhüt etmişse bu tür taahhütlere üçüncü kişinin fiilini üstlenme (edimini taahhüt) adı verilir. Üçüncü kişi sözleşmenin tarafı olmadığı için onun edimini taahhüt eden taraf üçüncü kişiyi böyle bir davranışta bulunmaya

mecbur kılamaz. Üçüncü kişi taahhüt edilen edimini yerine getirmemezse sözleşmede üçüncü kişinin edimini taahhüt eden tarafın tazminat borcu ortaya çıkar (NART, 2014, 132).

Örnek Durum

Apartman yöneticisi Y, apartmanın en üst katındaki dairede ikamet eden Ü'ye, inşaat ustası U'nun apartmanın çatısını onaracağını, onarmaması durumunda ortaya bir zarar çıkarsa bu zarardan sorumlu olacağını taahhüt eder.

Başkasının fiilini üstlenme ya da garanti sözleşmesi, TBK md. 128'de düzenlenmiş olup TBK'nin özel kısmında ayrı bir sözleşme tipi olarak bulunmamaktadır. Bununla birlikte yapılmasına ve uygulanmasına bir engel durumu söz konusu değildir. Garanti sözleşmeleri en yaygın olarak banka teminat mektupları şeklinde uygulama alanı bulmaktadır. Banka teminat mektupları üçüncü kişinin fiilini üstlenme niteliğinde kabul edilmektedir. Garanti sözleşmesi kefaletten farklıdır. Her ikisi de sözleşme olmakla birlikte kefalet bağımsız bir sözleşme olmayıp asıl sözleşmeye bağlı olan fer'i bir sözleşme özelliğindedir. Ayrıca, garanti sözleşmesi herhangi bir şekle tabi değildir. Kefalet sözleşmesi ise yazılı şekilde yapılmalı, hatta bazı kısımları mutlaka kefilin kendi el yazısı ile yazılmalıdır (KAYAR, 2019, 184).

1.2.3. Üçüncü Kişi Yararına (Lehine) Sözleşme

Sözleşmenin tarafları anlaşarak bir üçüncü kişi aleyhine borç meydana getiremezler. Ancak sözleşmenin tarafları, sözleşmeye taraf olmayan bir üçüncü kişi yararına bir alacak hakkı oluşturabilirler. Bu tür sözleşmeler üçüncü kişi yararına sözleşme olarak ifade edilir. Kural olarak her tür sözleşme, üçüncü kişi yararına sözleşme olarak yapılabilir. Belirtmek gerekir ki üçüncü kişi yararına sözleşme; satış, eser, kira gibi bir sözleşme çeşidi değil, sözleşmeye ilişkin bir nitelirmedir (OZANEMRE YAYLA, 2021, 414).

Üçüncü kişi yararına sözleşmeler üçüncü kişinin ifayı talep hakkına sahip olup olmamasına göre iki şekilde ortaya çıkar. Taraflar sözleşmede sadece alacaklının talep hakkına sahip olduğunu açıkça kararlaştırmışlar ya da bu konuya hiç değinmemişlerse üçüncü kişinin ifayı talep hakkına sahip olmadığı bir "üçüncü kişi yararına eksik sözleşme"den söz edilir. Bu durumda alacaklı, sözleşmenin şartlarını değiştirmek ya da sözleşmeyi tamamen ortadan kaldırmak konusunda üçüncü kişinin onayına ihtiyaç duymaz. Şayet taraflar sözleşmede alacaklı dışında üçüncü kişinin de borcun ifasını isteyebileceği konusunda açıkça anlaşmışlarsa ya da tarafların amacından veya örf âdetten bu sonuca ulaşıyorsa "üçüncü kişi yararına tam sözleşme"den söz edilir. Bu durumda ise alacaklı, eğer üçüncü kişi borcun ifasını borçludan talep etmişse artık sözleşme şartlarında, özellikle edimin içeriğinde değişiklik yapamaz, borçluyu ibra etme yoluna gidemez. Üçüncü kişi yararına sözleşmenin niteliğinde tam ya da eksik olduğu konusunda bir

tereddüt ortaya çıkarsa karine olarak üçüncü kişi yararına eksik sözleşmenin varlığı kabul edilir (GÖNEN, 2021, 158).

1.3. BORÇ İLİŞKİLERİNDE TARAF DEĞİŞİKLİKLERİ

1.3.1. Alacağın Devri (Temliki)

Alacağın devri (temliki) bir alacağın alacaklı tarafından başka bir kimseye devredilmesini ifade eder. Bu şekilde borç ilişkisinde alacaklı değişmekte, eski alacaklının (devreden-in-temlik edenin) yerine yeni alacaklı (devralan-temellük eden) geçmektedir. Devir ile devredilen alacak, eski alacaklının malvarlığından çıkararak yeni alacaklının malvarlığına geçer. Bu nedenle alacağı talep etme hakkı da yeni alacaklıya geçmiş olur (NART, 2014, 121).

Örnek Durum

Alacaklı bir borcunu ödemek üzere alacağını devretmekteyse bu devir, ödeme (tediye) amacıyla yapılmış sayılır. Örneğin A kişinin B kişisine ödünç (karz) sözleşmesinden dolayı 1700 lira borcu, kiracısından da kira sözleşmesinden doğan 1700 lira alacağı varsa bu alacağını B'ye devretmek suretiyle ona olan 1700 liralık borcunu ödemiş sayılır. Alacağına bir başkası vasıtasıyla sahip olmak (alacağını başkası eliyle tahsil etmek) isteyen alacaklı, bu kişiye tahsil yetkisi vermek yerine alacağını ona devrederse bu hâlde de alacağın devri tahsil amacıyla yapılmış olur. Şayet borçlu, başkasından olan bir alacağını mevcut bir borcu için güvence (teminat) olmak üzere alacaklısına rehin etmek yerine (alacağın rehni) ona devrederse bu durumda alacağın devri güvence amacıyla yapılmış olur (AKINTÜRK ve ATEŞ, 2020, 203-204).

1.3.1.1. Alacağın Devrinin Konusu

Alacağın devri sözleşmesi ile devredilecek alacak hukuksal işlemlerden (sözleşmeden) doğabileceği gibi, haksız fiil, sebepsiz zenginleşme ya da vekâletsiz iş görmeden doğabilir (KAYIHAN ve GÜNERGÖK, 2020, 477).

Alacağın devri, bir borç ilişkisinde alacağın alacaklı tarafından bir başka kişiye nakli anlamına gelir. TBK md. 183/1 uyarınca kanun, sözleşme veya işin vasfı engel olmadıkça alacaklı, borçlunun rızası gerekmeksizin alacağını üçüncü bir kişiye devredebilir. Alacağın devri sonucunda borç ilişkisinin taraflarından olan alacaklı tarafında değişiklik oluşur, devreden alacaklının yerine yeni bir alacaklı (devralan) geçer (ÜNLÜTEPE, 2021, 333).

Alacağın devri ile alacak ve alacağı talep etme hakkı da yeni (devralan) alacaklıya geçer. Örneğin satış sözleşmesinde bedel alacağı devredilmişse artık yeni alacaklı bu bedelin ödenmesini borçludan isteyebilir (BİLGİLİ ve DEMİRKAPI, 2018, 199).

1.3.1.2. Alacağın Devrinin Amacı

Alacağın devri farklı gayelerle yapılabilir. Alacaklı, borcunu ödemek için alacağını devredebilir ve bu durumda devir, ifa amacıyla yapılmış olur. Örneğin bir kimseden alacaklı ve aynı zamanda bir başkasına borçlu olan kişi, alacağını tahsil edip borcunu ifa etmek yerine, sahibi olduğu alacağı, borçlu olduğu kişiye devrederek borcunu ödeyebilir. Yine alacaklı, alacağının tahsilini sağlamak için de alacağını bir başka kişiye devredebilir. Alacağın tahsil amacıyla devredilmesinde devreden, alacağını bizzat veya bir temsilci aracılığı ile elde etmek yerine bunu, güvendiği ve bu işlerde tecrübeli olan bir başkası vasıtasıyla sağlamayı seçmektedir. Bu durumda devredenin gayesi, devralanı bu alacağın sahibi kılmak değil, sadece onun vasıtasıyla alacağını tahsil etmektir. Devralan, söz konusu alacağı borçludan tahsil ettikten sonra, aralarındaki sözleşme gereğince onu devredene verir. Bunların dışında alacağın devri teminat sağlamak ya da bağışta bulunmak gayesi ile de yapılabilir (ÜNLÜTEPE, 2021, 334).

1.3.1.3. Alacağın Devrinin Şekli

Türk Borçlar Kanunu'nda alacağın devri için bir geçerlilik şartı belirtilmiştir. Buna göre alacağın devri yazılı şekilde yapılmadıkça geçerli olmaz (TBK md. 184/1). Alacağın devri tasarrufi bir hukuki işlem olduğu için alacak, tarafların irade beyanlarını karşılıklı ve birbirine uygun şekilde ifade etmeleriyle (herhangi bir işleme gerek olmaksızın) devralanın malvarlığına geçer. Alacağın devrinin geçerli olarak kurulabilmesi için borçlunun buna onay vermesine gerek yoktur (TBK md. 183/1); (NART, 2014, 123).

1.3.1.4. Alacağın Devrinin Şartları

Alacağın devrinden söz edilebilmesi için ortada devredilmeye uygun bir alacak bulunması ve devreden ile devralan arasında bir devir sözleşmesinin yapılması gerekir (ÜNLÜTEPE, 2021, 335).

a) Devredilmeye uygun bir alacağın bulunması

Bütün alacakların devredilebilmesi kural olarak mümkündür. Devredilecek alacak muaccel (doğmuş) veya vadeye ya da şarta bağlı olabilir. Alacak; haksız fiil, sebepsiz zenginleşme ya da sözleşmeden doğan bir alacak olabilir. Bölünebilir nitelikte bir alacağın kısmen devri de yapılabilir. Yine ihtilafı (çekişmeli) alacaklar da devredilebilir. Kural olarak bütün alacakların devri mümkün olmakla birlikte, kanun, sözleşme veya işin vasfı devre engel oluşturabilir (TBK md. 183/1); (ÜNLÜTEPE, 2021, 335).

Öncelikle bazı alacakların devri sözleşmenin taraflarınca yasaklanmış olabilir. Bazı alacaklar ise işin niteliği gereği veya kanun hükmü gereği devredilemez. İşin niteliği gereği devri mümkün olmayan alacaklar nafaka alacağı ve manevi tazminat alacağı (Alacaklı taraftan talep edilmiş veya dava açılmış ise borçlunun muvafakati ile devredilebilir.) olarak belirtilebilir. Kanun hükmü gereği devri mümkün olmayan alacaklar ise rekabet yasağına ilişkin olan akitlerden doğan alacaklar, kiracının kiralayandan gerekli tamirlerin yapılmasına ilişkin alacağı, kooperatiflerin üyelerinden olan alacakları, müvekkilin vekilinden olan alacağı, iş sahibinin işçiden olan hizmet alacağı şeklinde sıralanabilir. Ayrıca kanun hükmü gereği ürün kirasında kiracı kiraladığı malı bir üçüncü kişiye kiraya veremez, adi gayrimenkul kiralalarında kiracı kiralananı bir başkasına devredemez, kullanma için ödünç alan kişi eşyayı bir başkasına kullanıramaz, ölünceye kadar bakma alacaklısı bu hakkını devredemez (BİLGİLİ ve DEMİRKAPI, 2018, 201-202).

b) Alacağın devri sözleşmesi

Alacağın devri, hukuki niteliği itibarıyla bir sözleşme olup ivazlı veya ivazsız olarak yapılabilmesi mümkündür. Alacağın devrine ilişkin sözleşmeye borçlu katılmayacağı gibi borçlunun, alacağın devrine onay vermesine de gerek yoktur. Alacağın devrinin, borçluya bildirilmesi sözleşmenin geçerlilik şartı olarak kanunda öngörülmemiştir. Alacağın devri sözleşmesi, alacağın, devreden malvarlığından çıkarak devralanın malvarlığına geçmesi sonucuna yol açtığından bir tasarruf işlemidir (ÜNLÜTEPE, 2021, 336).

Alacağın devri sözleşmesinin geçerliliği, adi yazılı şekilde yapılması şartına tabidir (TBK md. 184/1). Bununla beraber, alacağın devri sözleşmesinde, sadece devreden imzasının bulunması yeterli olup ayrıca devralanın imzasının bulunmasına ihtiyaç yoktur (ÜNLÜTEPE, 2021, 336).

Sıra Sizde

Alacağın devrinin unsurları nelerdir?

1.3.1.5. Alacağın Devrinin Çeşitleri

a) Kanuni devir

Kanuni devir, alacaklının irade beyanına gerek duyulmaksızın kanunda öngörülen hallerde alacağın kendiliğinden üçüncü kişiye geçmesini ifade eder (BİLGİLİ ve DEMİRKAPI, 2018, 200).

TBK md. 185'e göre *"Alacağın devri kanun veya mahkeme kararı gereğince gerçekleşmişse, bu devir özel bir şekle ve önceki alacaklının rızasını açıklamasına gerek olmaksızın, üçüncü kişilere karşı ileri sürülebilir"*.

Kanuni devirde alacak, belli olayların gerçekleşmesi üzerine kanundan dolayı bir başkasına geçmektedir. Örneğin ölüm olayının gerçekleşmesi hâlinde ölen kişiye (miras bırakan) ait alacaklar, kanundan dolayı mirasçılara geçer. Burada alacaklar iradi devirdeki gibi bir hukuki işleme değil, kanundan dolayı kendiliğinden mirasçılara geçer (AKINTÜRK ve ATEŞ, 2020, 204-205).

Alacağın devrinin bu türünde, ne borçlunun ne de alacaklının isteği ve rızası aranmaksızın alacak, bir kanun hükmü sebebiyle başkasına geçmektedir ve bunun için herhangi bir sözleşmeye ihtiyaç yoktur. Müteselsil borçlulardan birinin borcun tamamını ödemesi, kefilin alacaklıya borcu ödemesi ve mirasın iktisabı hâlleri kanuni devrin en tipik örnekleri olarak belirtilebilir (KAYAR, 2019, 233).

TBK md. 191.2'ye göre *“Alacak kanun gereğince başkasına geçmişse, devreden veya önceki alacaklı, alacağın varlığından ve borçlunun ödeme gücünden sorumlu değildir”*.

b) Yargısal (kazai) devir

Yargısal devir, alacağın bir mahkeme hükmüyle başkasına devredilmesini ifade eder (TBK md. 185). Örneğin mirasçıların mirasın taksiminde (paylaşılmasında) anlaşamadıkları için mahkemeye başvurarak taksimin yapılmasını talep etmeleri hâlinde, hâkimin, talep üzerine payları tespit ederek mirasçılara devretmesi yargısal devirdir (BİLGİLİ ve DEMİRKAPI, 2018, 200).

c) İradi devir

İradi devir, alacağın devredenle devralan arasında yapılan bir anlaşmayla devredilmesini ifade eder. Alacağın devri (temliki) denince iradi (rıza) devirden söz edilir. Alacaklının tek taraflı beyanı yeterli olmaz. Alacağın devri, devredenle devralan arasında yapılan bir sözleşme ile yapılır. Alacağın devri, hukuki niteliği itibarıyla bir tasarruf işlemi olduğundan, devreden alacak üzerinde tasarruf yetkisinin bulunması gerekir (AKINCI, 2019, 281).

1.3.1.6. Alacağın Devrinin Hüküm ve Sonuçları

Alacak devredildikten sonra, tüm asli ve tali haklarıyla birlikte (alacak, kefil, rehin, faiz, vs.) devralana geçer. Bu durumda borçlu artık ifayı, alacağı devralan kimseye yapmalıdır. Borçlu iyi niyetli olarak yani alacağın devredildiğini bilmiyorsa ve bu nedenle devreden alacaklıya ifada bulunursa borcundan kurtulur. Ancak borçlu devri bilmesine rağmen devreden alacaklıya ifada bulunursa devralanın ifa talebiyle ikinci defa ifada bulunmak zorundadır (DOĞAN, ŞAHAN ve ATAMULU, 2019, 313).

Alacak devredildikten sonra da, borçlu, alacağın kendisinden kaynaklanan def'ileri, yeni alacaklıya karşı ileri sürebilir. Borçlu, örneğin alacağın zamanaşımına uğradığını, borcun

sona erdiğini, sözleşmenin geçersiz olduğunu ileri sürebilir. Ancak alacak devredildikten sonra borçlu, devreden alacaklının şahsından kaynaklanan def'ileri kural olarak ileri süremez (DOĞAN, ŞAHAN ve ATAMULU, 2019, 313).

Alacağı devreden, alacak hakkı ile ilgili bilgi ve belgeleri, özellikle alacak senedini alacağı devralana vermekle yükümlüdür (AKINCI, 2019, 283).

Alacağın devri ivazlı yapılmışsa yani bir karşılık alınarak alacak devredilmişse devreden devralana karşı borcun varlığından ve borçlunun ödeme gücünden sorumlu olur (DOĞAN, ŞAHAN ve ATAMULU, 2019, 314).

Belirtmek gerekir ki kime ait olduğu çekişmeli bulunan bir alacağın borçlusu, ifadan kaçınabilir ve alacağın konusunu hâkim tarafından belirlenen yere tevdi etmekle borçtan kurtulur. Borçlu, alacağın çekişmeli olduğunu bildiği hâlde ifade bulunursa bundan doğacak sonuçlardan sorumlu olur (NOMER, 2019, 286).

1.3.2. Borcun Üstlenilmesi (Nakli)

Borcun üstlenilmesi (nakli), borç ilişkisinin tarafı değişmeksizin, belli bir edimin borçlusunun değişmesi, ilgili borç bakımından borçlu sıfatının bir başkasına geçmesi sonucunu doğuran bir hukuki işlemi ifade eder. Borcun üstlenilmesi işlemi, borcu üstüne almak isteyen üçüncü kişi ile alacaklı arasında kurulur. Sıkı bir biçimde borçlunun şahsına bağlı olan borçlar dışında kalan diğer borçlar borcun üstlenilmesine konu teşkil edebilir. Borcun üstlenilmesine konu olacak borcun ödeme günü gelmiş veya henüz gelmemiş olabilir ve hatta borç, belirlenebilir olmak şartıyla henüz doğmamış da olabilir (OZANEMRE YAYLA, 2021, 496).

Borç ilişkisinde borçlu tarafta değişikliğe gidilmesi alacaklının menfaati ile yakından ilgili olduğundan, borcun üstlenilmesinin geçerli olması alacaklının onayına bağlıdır. Şayet borcun üstlenilmesi alacaklının onayı olmadan yapılırsa alacaklıya karşı hüküm ifade etmez (BİLGİLİ ve DEMİRKAPI, 2018, 204).

1.3.3. Borcun Üstlenilmesinin Çeşitleri

Borcun üstlenilmesi, borcun iç üstlenilmesi ve borcun dış üstlenilmesi olmak üzere ikiye ayrılır (DOĞAN, ŞAHAN ve ATAMULU, 2019, 315). Türk Borçlar Kanunu'nun 195-204 maddelerinde; borcun üstlenilmesi ayrımı içerisinde, borcun iç üstlenilmesi, borcun dış üstlenilmesi, borca katılma, malvarlığının veya işletmenin devralınması, işletmelerin birleşmesi ve şekil değiştirmesi konularına yer verilmiştir.

1.3.3.1. Borcun İç Üstlenilmesi Sözleşmesi

Bir borç ilişkisinde edimin ifasında borçlunun şahsı önem taşıyorsa, yani şahsa bağlı bir edim söz konusu değilse üçüncü kişi borçlu ile anlaşarak borcun ifasını üstlenebilir. Bu duruma borcun iç üstlenilmesi adı verilir (DOĞAN, ŞAHAN ve ATAMULU, 2019, 315).

Borcun iç üstlenilmesi sözleşmesi, borçlu ile borcu üstlenmek isteyen kişi arasında kurulur. Borçlu ile iç üstlenme sözleşmesi yapan kişi alacaklının rızasıyla borcu üstlenerek borçluyu borcundan kurtarma yükümlüğü altına girer. Çünkü dış üstlenme sözleşmesiyle tamamlanmadıkça sadece bu sözleşmenin yapılması borçlu sıfatına sahip olan kişinin değişmesi için yeterli olmaz. Bu nedenle bu aşamada alacaklının ifa talebi konusundaki muhatabı hâlen asıl borçludur. Şayet borcu üstlenmek isteyen, bu taahhüdün altına ivazsız (karşılıksız) olarak girerse borcun iç üstlenilmesi sözleşmesi bağışlama sözü verme niteliği kazanır ve geçerli olması için de yazılı şekilde yapılmalıdır. Uygulamada çoğu zaman borcu üstlenmek isteyen kişi bunu bir ivaz karşılığında yerine getirdiğinden, sözleşmenin geçerliliği için herhangi bir şekil şartı bulunmaz (GÖNEN, 2021, 203).

Belirtmek gerekir ki borcu üstlenen kişi, borcu ifa etmek istediğinde borcun ifasında borçlunun şahsı önem taşıyorsa alacaklı ifayı kabul etmek zorundadır. Ancak bu aşamada alacaklı borcu üstlenen kişiden ifayı talep edemez çünkü borcu üstlenen hâlâ borçlu değildir (DOĞAN, ŞAHAN ve ATAMULU, 2019, 315).

Örnek Durum

Borçlu B, A'ya olan 35.000 ₺ tutarındaki borcunun üstlenilmesi konusunda Ü ile bir sözleşme yapar. Ü'nün borcu üstlenmesi borcun iç üstlenilmesidir. Bu durumda Ü, alacaklı A'ya olan 35.000 ₺ borcu ödeyebilir. Çünkü para borcu B'nin şahsen ifa etmesi gereken bir borç değildir. Ancak A, Ü'den ifayı talep edemez. Çünkü borçlu hala B'dir ve borç henüz Ü'ye geçmemiştir (DOĞAN, ŞAHAN ve ATAMULU, 2019, 315).

1.3.3.2. Borcun Dış Üstlenilmesi Sözleşmesi

Borçlunun yerine yenisinin geçmesi ve borcundan kurtarılması, borcu üstlenen ile alacaklı arasında yapılacak sözleşmeyle gerçekleşir. İç üstlenme sözleşmesinin, borcu üstlenen veya onun izni ile borçlu tarafından alacaklıya bildirilmesi, dış üstlenme sözleşmesinin yapılmasına ilişkin öneri anlamına gelir. Alacaklının kabulü açık ya da örtülü olabilir. Alacaklı, çekince ileri sürmeksizin borcu üstlenenin ifasını kabul eder veya onun borçlu sıfatı ile yaptığı herhangi bir işleme rıza gösterirse borcun üstlenilmesini kabul etmiş olur (TBK md. 196).

Borcun üstlenilmesi önerisi alacaklı tarafından her zaman kabul edilebilir. Bununla birlikte, borcu üstlenen veya önceki borçlu, kabul için bir süre koyabilir. Alacaklı bu sürenin sonuna kadar susarsa öneri reddedilmiş sayılır. Önerinin alacaklı tarafından kabul edilmesinden önce yeni bir iç üstlenme sözleşmesi yapılır ve bu ikinci üstlenmeyle ilgili olarak alacaklıya öneride bulunulursa ilk öneride bulunan, önerisi ile bağlı olmaktan kurtulur (TBK md. 197).

Alacaklı ile borcu üstlenen kimse arasında yapılan bu sözleşmeye dış üstlenme sözleşmesi adı verilir. Dış üstlenme sözleşmesinin geçerli olması için önceden bir iç üstlenme sözleşmesinin yapılmış olması şart değildir. Dış üstlenme sözleşmesinin yapılması için gerek borcu devralmak isteyen kimse gerek onun yetki vermesi hâlinde borçlu, alacaklıya öneride bulunmuş olabilir. Öneriyi kim yaparsa yapsın dış üstlenme sözleşmesinin borcu üstlenmek isteyen kimse ile alacaklı arasında yapılması gerekir (KAYAR, 2019, 245-246).

1.3.4. Borcun Üstlenilmesinin Hüküm ve Sonuçları

Borcun dış üstlenilmesi sözleşmesiyle borcun borçlusu, borcundan kurtulur ve borcu üstlenen kişi, onun yerine alacaklıya karşı borçlu olur. Böylece alacaklı, alacağını yeni borçludan talep edebilir (ÜNLÜTEPE, 2021, 343).

Borçlu değişmiş olsa dahi alacaklının borçlunun kişiliğine özgü olanlar dışındaki bağlı hakları saklı kalır. Bununla birlikte borcun güvencesi olarak rehin veren üçüncü kişinin ve kefilin sorumlulukları, ancak onların borcun üstlenilmesine yazılı olarak rıza göstermeleri durumunda devam eder (TBK md. 198).

Üstlenilen borca ilişkin savunmaları ileri sürme hakkı, yeni borçluya ait olur. Borcun dış üstlenme sözleşmesinden aksi anlaşılmadıkça yeni borçlu, alacaklıya karşı önceki borçlunun ileri sürebileceği kişisel savunmalarda bulunamaz. Yeni borçlu, iç üstlenme sözleşmesinden kaynaklanan savunmaları da alacaklıya karşı ileri süremez (TBK md. 199).

Borcun dış üstlenme sözleşmesi hükümsüz hâle gelirse iyi niyetli üçüncü kişilerin hakları saklı kalmak üzere, eski borç bütün bağlı borçlarıyla birlikte varlığını sürdürür. Ayrıca, borcu üstlenen üstlenme sözleşmesinin hükümsüz hâle gelmesinde ve alacaklının zarara uğramasında kendisine bir kusur yüklenemeyeceğini ispat etmedikçe alacaklı, önceden sağlanmış güvenceyi yitirmesi yüzünden veya başka herhangi bir sebeple uğradığı zararın giderilmesini üstlenenden isteyebilir (TBK md. 200).

Sıra Sizde

Borcun üstlenilmesinde rehin veren veya kefil olan kişilerin sorumlulukları ne zaman sona erer?

1.3.5. Borca Katılma

Borca katılma, mevcut bir borca borçlunun yanında yer almak üzere, katılan ile alacaklı arasında yapılan ve katılanın, borçlu ile birlikte borçtan sorumlu olması sonucuna yol açan bir sözleşmedir (TBK md. 201/1).

Borca katılmada borç devredilmemekte, mevcut borçlunun borcu devam etmektedir. Ancak mevcut borçlunun borcuna ikinci bir borçlu daha katılmaktadır. Bunun sonucunda alacaklıya karşı asıl borçlu ile birlikte borca katılan kişi de sorumlu olmaktadır (AKINCI, 2019, 287). Borca katılan kişi ile borçlu, alacaklıya karşı müteselsilen sorumlu olurlar (TBK md. 201/2).

Kanunda borca katılmanın şekle bağlı olmasına ilişkin bir düzenleme yoktur. Ancak asıl borcun şekle tabi olduğu hâllerde borca katılma da aynı şekle uygun olarak yapılmalıdır. Örneğin borca katılma teminat amaçlı yapılıyorsa kefalet sözleşmesi gibi yazılı şekilde yapılmalıdır (AKINCI, 2019, 287).

1.3.6. Malvarlığının veya İşletmenin Devralınması

Bir malvarlığının veya işletmenin devri, malvarlığının veya işletmenin bütün alacakları ve borçları ile birlikte bir başka kişiye devrini ifade eder (DOĞAN, ŞAHAN ve ATAMULU, 2018, 319).

Bir malvarlığını veya bir işletmeyi aktif ve pasifleri ile birlikte devralan, bunu alacaklılara bildirdiği veya ticari işletmeler için Ticaret Sicili Gazetesinde, diğerleri için Türkiye genelinde dağıtım yapılan gazetelerden birinde yayımlanacak ilanla duyurduğu tarihten itibaren, onlara karşı malvarlığındaki veya işletmedeki borçlardan sorumlu olur (TBK md. 202/1).

Bununla birlikte, iki yıl süreyle önceki borçlu da devralanla birlikte müteselsil borçlu olarak sorumlu kalır. Bu süre, muaccel (vadesi gelmiş) borçlar için, bildirme veya duyuru tarihinden; daha sonra muaccel olacak borçlar için, muacceliyet tarihinden itibaren işlemeye başlar (TBK md. 202/2).

Bildirme veya ilanla duyurma yükümlülüğü devralan tarafından yerine getirilmedikçe kanunda öngörülen iki yıllık süre işlemeye başlamaz (TBK md. 202/4).

Kanunda aksinin belirtilmediği durumlarda, işletmenin veya malvarlığının nakli şekle tabi değildir. Ancak işletme veya malvarlığı ile birlikte kanuna göre devir işlemi şekle tabi olan malvarlığı var ise devir sözleşmesinin de kanuni şekle uygun olması zorunludur. Örneğin devredilecekler arasında taşınmaz bir mal da bulunuyorsa devre ilişkin sözleşmenin resmî şekilde yapılması gerekir (DOĞAN, ŞAHAN ve ATAMULU, 2018, 319).

1.3.7. İşletmelerin Birleşmesi ve Şekil Değiştirmesi

Bir işletmenin, başka bir işletme ile aktif ve pasiflerin karşılıklı olarak devralınması ya da birinin diğerine katılması yoluyla birleştirilmesi halinde, her iki işletmenin alacaklıları, bir malvarlığının devralınmasından doğan haklara sahip olup bütün alacaklarını yeni işletmeden alabilirler (TBK md. 203/1).

Bir tek kişiye ait olup da, kolektif ya da komandit ortaklık hâline dönüştürülen bir işletmenin borçları hakkında da aynı hüküm uygulanır (TBK md. 203/1).

Örnek Durum

Ticari işletme niteliği taşıyan bir bakkal dükkânı, bir kişiye ait iken yeni kimsele-
rin katılarak sermaye eklemesi ile süpermarkete dönüştürülür ve kolektif şirket
hâline getirilirse bakkalın toptancıya olan borçlarından kolektif şirket sorumlu
tutulur (AYDOS, 2019, 187).

1.4. MÜTESELSİL BORÇ İLİŞKİSİ

Bir borç ilişkisinin tarafları olan borçlu ve alacaklı birer kişiden oluşabileceği gibi birden çok kişiden de oluşabilir. Yani aynı borç ilişkisinde birden çok borçlu veya birden çok alacaklı bulunabilir (REİSOĞLU, 2012, 440). Bir borç ilişkisinde borçlu tarafın birden çok kişiden oluşması hâlinde birlikte borçluluk söz konusu olur (AKINTÜRK ve ATEŞ, 2019, 141).

Birden çok borçludan her birinin, alacaklıya karşı borcun tamamından sorumlu olmayı kabul ettiğini bildirmesi hâlinde, müteselsil borçluluktan söz edilir (TBK md. 162/1).

Müteselsil borçlulukta alacaklı, bütün borçlulardan tamamını isteyebileceği bir alacak hakkına sahiptir. Dolayısıyla alacaklı dilediği borçludan borcun ifasını talep edebilir. Ancak ifanın gerçekleştiği ölçüde borç sona erer (KAYAR, 2019, 214).

1.4.1. Müteselsil Borcun Doğuşu

Bir borç ilişkisinde birden çok borçlunun veya alacaklının bulunması müteselsil borç ilişkisinin kendiliğinden ortaya çıkmasına yol açmaz. Çünkü borçlular veya alacaklılar arasında teselsül (dayanışma) ancak hukuki işlemde (sözleşmeden) veya kanundan kaynaklanabilir (REİSOĞLU, 2012, 440).

Türk Borçlar Kanunu'nun 162. maddesine göre *"Birden çok borçludan her biri, alacaklıya karşı borcun tamamından sorumlu olmayı kabul ettiğini bildirirse, müteselsil borçluluk doğar. Böyle bir bildirim yoksa, müteselsil borçluluk ancak kanunda öngörülen hâllerde doğar."*

Kanundan doğan müteselsil borçluluğa, kanuni teselsül adı verilir. Birden çok kişinin aynı zarardan, aynı sebepten veya değişik sebeplerden dolayı sorumlu olmaları, adi ortaklık, miras ortaklığı, birden çok kimsenin kullanım ödöncü alması, saklama sözleşmeleri yapması müteselsil borçluluğun kanundan doğduğu hâllere örnek gösterilebilir. Şayet müteselsil borçluluk, borçluların alacaklıya karşı müteselsilen sorumlu olmayı yüklenmelerinden doğmuşsa iradi (akdi) teselsül söz konusu olur. Borçlular arasında bu tür teselsülden söz edilebilmesi için mutlaka iradelerinin varlığı gerekir (KAYIHAN ve ÜNLÜTEPE, 2018, 375-376).

1.4.2. Müteselsil Borcun Hükümleri

Müteselsil borçlulukta alacaklı, borcun tamamının veya bir kısmının ifasını, dilerse borçluların hepsinden, dilerse yalnız birinden isteyebilir. Borçluların sorumluluğu, borcun tamamı ödeninceye kadar devam eder (TBK md. 163).

Müteselsil borçlulukta kanun veya sözleşme ile aksi belirlenmedikçe borçlulardan biri kendi davranışıyla diğer borçluların durumunu ağırlaştıramaz (TBK md. 165). Örneğin müteselsil borçlulardan birinin alacaklı ile yapılan sözleşmeyi sonradan değiştirerek faiz ödemeyi kabul etmesi diğer müteselsil borçluları bağlamayacağı gibi zamanaşımından feragat etmesi de diğer müteselsil borçlulara karşı ileri sürülemez (REİSOĞLU, 2012, 443).

Müteselsil borçlulardan biri, alacaklıya karşı, ancak onunla kendi arasındaki kişisel ilişkilerden veya müteselsil borcun sebep ya da konusundan doğan def'i ve itirazları ileri sürebilir. Şayet müteselsil borçlulardan biri ortak def'i ve itirazları ileri sürmezse diğerlerine karşı sorumlu olur (TBK md. 164).

Borçluların tümüne ortak bir şekilde tanınmış ve müteselsil borcun doğuş sebebinden veya konusundan doğan def'iyeye ortak def'i adı verilir. Öncelikle her bir borçlunun ileri sürebileceği itirazlar ortak def'idir. İrade beyanlarının birbirine uygun olmadığına, sözleşmenin içeriğinin imkânsız ya da hukuka veya ahlaka aykırı olduğuna, alacaklının fiil ehliyetinin bulunmadığına, şekil şartlarına uyulmadığına ilişkin olayların ileri sürülmesi bu tür itirazlara örnek verilebilir (EREN, 2019, 1349).

Bütün borçluların değil de, sadece ilgili borçlunun ileri sürebileceği def'iyeye şahsi def'i adı verilir. Bu tür def'iler müteselsil borçlulardan herhangi birinin alacaklı ile olan kişisel ilişkilerinden kaynaklanır. Alacaklının takibine uğrayan borçlunun ehliyetsizliği şahsi def'iyeye örnek verilebilir (AKINTÜRK ve ATEŞ, 2019, 148).

Belirtmek gerekir ki müteselsil borçlu alacaklıya karşı diğer müteselsil borçlulara ilişkin şahsi def'ileri ileri süremez (REİSOĞLU, 2012, 443- 444).

BORÇ İLİŞKİLERİ

Borçlulardan biri, ifa veya takasla borcun tamamını ya da bir kısmını sona erdirmişse bu oranda diğer borçluları da borçtan kurtarmış olur. Şayet borçlulardan biri, alacaklıya ifada bulunmaksızın borçtan kurtulmuşsa diğer borçlular bundan, ancak durumun veya borcun niteliğinin elverdiği ölçüde yararlanabilirler. Alacaklının borçlulardan biriyle yaptığı ibra sözleşmesi de, diğer borçluları ibra edilen borçlunun iç ilişkideki borca katılma payı oranında borçtan kurtarır (TBK md. 166).

Aksi kararlaştırılmamışsa veya borçlular arasındaki hukuki ilişkinin niteliğinden anlaşılıyorsa borçlulardan her biri alacaklıya yapılan ifadan, birbirlerine karşı eşit paylarla sorumlu olurlar. Kendisine düşen paydan fazla ifade bulunan borçlu, ödediği fazla miktarı diğer borçlulardan isteme hakkına sahiptir. Borçlu, her bir borçluya ancak payı oranında rücu edebilir. Borçlulardan birinden alınamayan miktarı, diğer borçlular eşit olarak üstlenmekle yükümlü olurlar (TBK md. 167).

2. BORÇ İLİŞKİSİNİ SONLANDIRMAK

Hazırlık Çalışmaları

Sizce borç ilişkisi hangi hâllerde sona erer? Örneklerle ifade ediniz.

Borçluyu borçtan kurtaran, alacaklının alacak hakkını kaldıran, bir edimi yerine getirme yükümlülüğünün hukuken ortadan kalkmasına borcun sona ermesi adı verilir (AYDOS, 2019, 151).

Belirtmek gerekir ki asıl borç ifa ya da diğer bir sebeple sona erdiği takdirde, rehin, kefalet, faiz ve ceza koşulu gibi buna bağlı hak ve borçlar da sona ermiş olur (TBK md. 131/1). Bununla birlikte işlemiş faizin ve ceza koşulunun ifasını isteme hakkı sözleşmeyle veya ifa anına kadar yapılacak bir bildirimle saklı tutulmuş ise ya da durum ve koşullardan saklı tutulduğu anlaşılıyorsa bu faizler ve ceza koşulu istenebilir (TBK md. 131/2).

Görsel 2.1: Borç ilişkisini sonlandırmak

Borcu sona erdiren sebepler; geniş anlamda borcu (borç ilişkisini) sona erdiren sebepler ve dar anlamda borcu sona erdiren sebepler olarak incelenmektedir.

2.1. BORÇ İLİŞKİSİNİ SONA ERDİREN SEBEPLER

Borç ilişkisini (geniş anlamda borcu) sona erdiren sebepler ifa, bozma sözleşmesi (ikale), fesih, dönme, geri alma ve iptal olarak sıralanabilir (EREN, 2019, 1407).

2.1.1. İfa

İfa ile dar anlamda borç sona ereceği gibi bir borç ilişkisinden doğan borçların tümünün ifası hâlinde, kural olarak borç ilişkisi de sona erer (REİSOĞLU, 2012, 290).

İfa, borçlunun borç ilişkisi yükümlendiği edimi yerine getirmesini ifade eder. İfa ile borçlu borcundan kurtulmakta ve alacaklı da elde etmeyi istediği edime kavuşmaktadır (KAYIHAN ve ÜNLÜTEPE, 2018, 329).

İfanın borcu sona erdirebilmesi için konu, zaman ve yer bakımından edime uygun olması gerekir (REİSOĞLU, 2012, 290). Buna göre bir borcun ifa edilmiş olarak kabul edilebilmesi için öncelikle ifa teşkil eden fiil veya davranışın borçlanılan edime uygun olması gerekir. Örneğin borçlanılan edim, bir bilgisayar verilmesi ise ifa da bilgisayar verilmesi şeklinde olmalıdır. Borçlanılan edimden başka bir edimin yerine getirilmesi ifa sayılmaz. Ancak bazı hâllerde borçlu, borçlandığı edimden başka bir şey vermek suretiyle borcunu ifa etmek isteyebilir. Böyle bir durumda alacaklı rıza gösterirse borçlanılandan başka bir ediminin yerine getirilmesi de ifa sayılır. Buna ifa yerine edim adı verilir (KAYIHAN ve ÜNLÜTEPE, 2018, 329).

Borcun ifa yeri, tarafların açık veya örtülü iradelerine göre belirlenir. Aksine bir anlaşma yoksa para borçları, alacaklının ödeme zamanındaki yerleşim yerinde; parça borçları, sözleşmenin kurulduğu sırada borç konusunun bulunduğu yerde; bunların dışındaki bütün borçlar, doğumları sırasında borçlunun yerleşim yerinde ifa edilir (TBK md. 89).

İfa zamanı taraflarca kararlaştırılmadıkça ya da hukuki ilişkinin özelliğinden anlaşılmadıkça her borç, doğumu anında muaccel olur (TBK md. 90).

Şayet borcun ifası için bir ayın başlangıcı veya sonu belirlenmişse bundan ayın birinci ve sonuncu günü, ayın ortası belirlenmişse bundan da ayın on beşinci günü anlaşılır. Borcun ifası için gün belirtilmeksizin yalnızca ay belirlenmişse bundan o ayın son günü anlaşılır (TBK md. 91).

2.1.2. İkale (Bozma Sözleşmesi)

Borçlar Hukuku'nda geçerli olan irade özerkliği ilkesi uyarınca taraflar, aralarında var olan bir sözleşmeyi ortadan kaldıracakları. Bunun için tarafların yeni bir sözleşme yapmaları gerekir (EREN, 2019, 1408). Uygulamada ikale sözleşmesi olarak adlandırılan bu sözleşme ile taraflar aralarındaki borç ilişkisini ortadan kaldırır. Bozma sözleşmesi tarafların daha önceden yaptıkları sözleşmeden doğan alacak ve borçlarından vazgeçtiklerini gösteren tasarruf sözleşmesi niteliğindedir. Bu sözleşme şekle bağlı olmayıp taraflarca kurulan ilk sözleşmenin şekle bağlı olması dahi, sonradan yapılacak bozma sözleşmesinin şekle bağlı olarak yapılmasını gerekli kılmaz (BİLGİLİ ve DEMİRKAPI, 2018, 183-184).

2.1.3. Fesih

Fesih, sürekli borç ilişkilerinde taraflardan birinin tek taraflı irade beyanı ile sözleşmeyi geleceğe etkili olarak sona erdirmesini ifade eder. Fesih, bozucu yenilik doğuran bir hak olup hak sahibinin varması gerekli tek taraflı irade beyanıyla kullanılır. Hak sahibinin fesih beyanının muhatabın hakimiyet alanına ulaşması ile birlikte fesih hüküm ve sonuçlarını doğurmaya başlar. İş sözleşmesinde, işçi veya işverenin, haklı sebeple veya fesih ihbar

sürelerine uyarak sözleşmeyi geleceğe etkili olarak sona erdirmesi, fesih için örnek gösterilebilir (DOĞAN, ŞAHAN ve ATAMULU, 2019, 294-295).

2.1.4. Dönme

Dönme, sözleşme ilişkisinin geçmişe etkili olacak şekilde tek taraflı bir irade beyanı ile sona erdirilmesidir. Dönme hakkının dayanağı iradi veya kanuni olabilir. Örneğin ceza koşuluna bağlı dönme iradi, borçlunun temerrüdü nedeniyle dönme kanuni bir dönmedir (BİLGİLİ ve DEMİRKAPI, 2018, 184).

2.1.5. Geri Alma

Borç ilişkisini sona erdiren hâllerden geri alma şartları ve sonuçları bakımından kısmen feshe, kısmen dönmeye benzetilmektedir. Örneğin bağışlama sözü vermenin geri alınması (TBK md. 296) feshe benzerken elden bağışlama ile yerine getirilmiş bağışlama sözünün geri alınması (TBK md. 295) dönmeye benzer (EREN, 2019, 1412).

2.1.6. İptal

İptal ile sözleşme ilişkisi geçmişe etkili olarak ortadan kaldırılır. İptal, tek taraflı, varması gerekli bir irade beyanı ile kullanılır (EREN, 2019, 1412).

2.2. BORCU SONA ERDİREN SEBEPLER

Dar anlamda borcu sona erdiren sebepler; ifa, yenileme (tecdit), borçlu ve alacaklı sıfatlarının birleşmesi, ibra, takas, borçlunun sorumlu olmadığı sonraki ifa imkânsızlığı ve zamanaşımı olarak sıralanabilir (EREN, 2019, 1413).

2.2.1. İbra

İbra, alacaklının, borçlu ile yapacağı bir sözleşme neticesinde alacağından herhangi bir karşılık almaksızın vazgeçmesini ve borçlunun da borçtan kurtulmasını ifade eder (BİLGİLİ ve DEMİRKAPI, 2018, 186).

Borcu doğuran işlem kanunen veya taraflarca belli bir şekle bağlı tutulmuş olsa dahi borç, tarafların şekle bağlı olmaksızın yapacakları ibra sözleşmesiyle tamamen veya kısmen ortadan kaldırılabilir (TBK md. 132).

2.2.2. Yenileme (Tecdit)

Bir borcun yerine yenisinin geçmesi suretiyle eski borcun sona erdirilmesi sözleşmesine yenileme adı verilir (EREN, 2019, 1413). “Yeni bir borçla mevcut bir borcun sona erdirilmesi, ancak tarafların bu yöndeki açık iradesi ile olur” (TBK md. 133/1).

Yenileme tarafların anlaşmaları sonucu olur. Yenilemenin söz konusu olabilmesi için geçerli bir borç mevcut olmalı, yeni bir geçerli borç meydana getirilmeli ve tarafların yenileme niyeti bulunmalıdır. Yani taraflar mevcut borcun yeni bir borç meydana getirmek suretiyle sona erdirilmesi konusunda anlaşmış olmalıdırlar (REİSOĞLU, 2012, 405-406).

Yenileme yoluyla borçlu eski borcundan kurtularak yeni bir borç altına girmiş olur. Alacaklı ise eski alacağından vazgeçerek yeni bir alacak hakkı elde etmiş olur (AKINTÜRK ve ATEŞ, 2019, 177).

2.2.3. Alacaklı ve Borçlu Sıfatlarının Birleşmesi

Türk Borçlar Kanunu'nun 135/1. maddesine göre *“Alacaklı ve borçlu sıfatlarının aynı kişide birleşmesiyle borç sona erer. Ancak, üçüncü kişilerin alacak üzerinde önceden mevcut olan hakları birleşmeden etkilenmez.”*

Alacaklı ve borçlu sıfatlarının aynı kişide birleşmesi ölüm (mirasçılık) sonucu veya yaşayanlar arasında bir hukuki işlem sonucu meydana gelebilir (REİSOĞLU, 2012, 407). Örneğin borçlunun alacaklıya veya alacaklının borçluya mirasçı olması ya da bir kimsenin borçlu veya alacaklı olduğu işletmeyi devralması hâlinde alacaklı ve borçlu sıfatları aynı kişide birleşmiş olur (AKINTÜRK ve ATEŞ, 2019, 181).

2.2.4. İfa İmkânsızlığı (Kusursuz İmkânsızlık)

Borcun ifasının borçlunun sorumlu tutulamayacağı sebeplerle imkânsızlaşması hâlinde borç sona erer (TBK md. 136/1).

Karşılıklı borç yükleyen sözleşmelerde imkânsızlık sebebiyle borçtan kurtulan borçlu, karşı taraftan almış olduğu edimi sebepsiz zenginleşme hükümleri uyarınca geri vermekle yükümlü olur ve henüz kendisine ifa edilmemiş olan edimi isteme hakkını kaybeder (TBK md. 136/2).

Şayet borçlu ifanın imkânsızlaştığını alacaklıya gecikmeksizin bildirmez ve zararın artmaması için gerekli önlemleri almazsa bundan doğan zararları gidermekle yükümlü olur (TBK md. 136/3).

Borcun ifasının borçlunun sorumlu tutulamayacağı sebeplerle kısmen imkânsızlaşması hâlinde ise borçlu, borcunun sadece imkânsızlaşan kısmından kurtulur. Ancak, bu kısmi ifa imkânsızlığı önceden öngörülüp taraflarca böyle bir sözleşmenin yapılmayacağı açıkça anlaşılırsa borcun tamamı sona erer (TBK md. 137/1).

Sıra Sizde

Borcun ifasının borçlunun sorumlu tutulamayacağı sebeplerle imkânsızlaşması hali için örnek sayılabilecek durumları araştırınız.

2.2.5. Aşırı İfa Güçlüğü

Sözleşme yapıldıktan sonra tarafların sözleşmeye uymasının beklenmesine sözleşmeye bağlılık (ahde vefa) ilkesi adı verilir. Ancak bazı durumlarda önceden öngörülemeyen ya da değişen şartlar nedeniyle sözleşmeye uymak taraflardan birisi için aşırı derecede güç hâle gelebilir. Böyle durumlarda TMK md. 2’de yer alan dürüstlük kuralı gereği, sözleşmenin değişen koşullara uyarlanması ya da taraflara sözleşmeden dönme hakkı tanınması gerekir (KAYAR, 2019, 196).

Nitekim Türk Borçlar Kanunu’nun 138. maddesine göre “Sözleşmenin yapıldığı sırada taraflarca öngörülme ve öngörülmesi de beklenmeyen olağanüstü bir durum, borçludan kaynaklanmayan bir sebeple ortaya çıkar ve sözleşmenin yapıldığı sırada mevcut olguları, kendisinden ifanın istenmesini dürüstlük kurallarına aykırı düşecek derecede borçlu aleyhine değiştirir ve borçlu da borcunu henüz ifa etmemiş veya ifanın aşırı ölçüde güçleşmesinden doğan haklarını saklı tutarak ifa etmiş olursa borçlu, hâkimden sözleşmenin yeni koşullara uyarlanmasını isteme, bu mümkün olmadığı takdirde sözleşmeden dönme hakkına sahiptir...”

2.2.6. Takas

Takas, iki kişi arasındaki aynı cinsten karşılıklı borçların, taraflardan birinin tek taraflı beyanı ile sona erdirilmesini ifade eder (REİSOĞLU, 2012, 417).

Örnek Durum

A’nın bir kira sözleşmesi sebebiyle B’ye 1000 ₺ borcu, B’nin de bir satış sözleşmesi sebebiyle A’ya 1500 ₺ borcu bulunmaktadır. A’nın veya B’nin takas beyanında bulunmasıyla her iki borç, borçlardan az olanın tutarında sona erer. Takas-tan sonra B’nin A’ya 500 ₺ borcu kalır (REİSOĞLU, 2012, 417).

Takasın kanuni takas ve akdi takas olmak üzere iki türü bulunmaktadır (AKINTÜRK ve ATEŞ, 2019, 189).

Kanuni takas, bizzat kanunun taraflardan birine tanıdığı ve diğer tarafın muvafakatına lüzum olmayan takas türü olup Borçlar Kanunu'nda düzenlenmiştir (KAYIHAN ve ÜNLÜ-TEPE, 2018, 434).

Akdi takas ise tarafların karşılıklı rızalarıyla, yani aralarında yapacakları bir takas sözleşmesi ile mümkün olabilen takas türüdür (AKINTÜRK ve ATEŞ, 2019, 190).

2.2.6.1. Takasın Koşulları

Takasın koşulları Türk Borçlar Kanunu'nun 139-142. maddelerinde belirtilmiştir. Kanun'un 139/1. maddesine göre *"İki kişi, karşılıklı olarak bir miktar para veya özdeş diğer edimleri birbirine borçlu oldukları takdirde, her iki borç muaccel ise her biri alacağını borcuyla takas edebilir."* Buna göre borçların takas edilebilmesi için iki kişinin karşılıklı olarak birbirine borçlu olmaları, borçlarının bir miktar para veya özdeş edimler olması ve söz konusu borçların muaccel olması gerekir.

Bu koşulların varlığı hâlinde takas, ancak borçlunun takas iradesini alacaklıya bildirmesiyle gerçekleşir (TBK md. 143/1).

2.2.6.2. Takasın Hükümleri

Borçlunun takas iradesini alacaklıya bildirmesiyle her iki borç, takas edilebilecekleri anda daha az olan borç tutarınca sona erer (TBK md. 143/1).

2.2.7. Zamanaşımı

2.2.7.1. Zamanaşımı Kavramı ve Hukuki Niteliği

Alacaklının alacağını borçludan isteme imkânına istem (talep) hakkı adı verilir. Alacaklı bu hak sayesinde borçludan kendisine karşı yüklemiş olduğu edimi yerine getirmesini isteyebilir. Ancak hukuk düzeni bu istekte bulunma imkânını belirli bir süre ile sınırlı tutmuştur. Buna göre alacaklı kanunda belirlenen süre içinde alacağını istemediği takdirde istekte bulunma imkânını kaybetmiş olacaktır (AKINTÜRK ve ATEŞ, 2019, 195).

Zamanaşımı borcun nispi bir sona erme sebebi olup borçluya bir def'i hakkı verir (EREN, 2019, 1433). Esasen borcun zamanaşımına uğramasıyla borç sona ermez, sadece alacaklının alacağını dava yoluyla elde edebilme imkânı kaybedilmiş olur (REİSOĞLU, 2012, 422).

2.2.7.2. Zamanaşımının Şartları

Bir borcun (aynı zamanda da bir alacağın) zamanaşımına uğraması için bir takım şartların gerçekleşmesi gerekir. Bunlar; borcun muaccel olması, kanunun belirlediği sürenin

ÖĞRENME BİRİMİ

geçmiş olması, zamanaşımının durmamış olması ve zamanaşımının kesilmemiş olmasıdır (AKINTÜRK ve ATEŞ, 2019, 195-199).

Zamanaşımı, alacağın muaccel olmasıyla işlemeye başlar. Alacağın muaccel olmasının bir bildirimle bağlı olduğu hâllerde ise zamanaşımı bu bildirim yapılabileceği günden itibaren işlemeye başlar (TBK md. 149).

O hâlde bir borcun zamanaşımına uğraması için, borç muaccel olmalı, yani alacaklının borçludan ediminin ifasını isteyebilme zamanı gelmiş olmalıdır (AKINTÜRK ve ATEŞ, 2019, 196).

Şayet borcun ifası bir süreye bağlanmamışsa borç doğumu ile birlikte muaccel olur ve zamanaşımı işlemeye başlar (REİSOĞLU, 2012, 428).

Buna karşılık henüz muaccel olmayan borçların, örneğin ifası bir süreye bağlanmış olan borçların (müeccel borçlar) vadesi gelmeden zamanaşımı işlemeye başlamaz (AKINTÜRK ve ATEŞ, 2019, 196).

Taliki (erteleyici) şarta bağlı borçlarda da zamanaşımı, şartın gerçekleştiği, böylece borcun ifasının istenebileceği tarihten itibaren işlemeye başlar (REİSOĞLU, 2012, 429).

Kanunda aksine bir hüküm bulunmadıkça her alacak on yıllık zamanaşımı süresine tabidir (TBK md. 146).

Kanuna göre aşağıdaki alacaklar için beş yıllık zamanaşımı uygulanır (TBK md. 147):

- Kira bedelleri, anapara faizleri ve ücret gibi diğer dönemsel edimler
- Otel, motel, pansiyon ve tatil köyü gibi yerlerdeki konaklama bedelleri ile lokanta ve benzeri yerlerdeki yeme içme bedelleri
- Küçük sanat işlerinden ve küçük çapta perakende satışlardan doğan alacaklar
- Bir ortaklıkta, ortaklık sözleşmesinden doğan ve ortakların birbirleri veya kendileri ile ortaklık arasındaki; bir ortaklığın müdürleri, temsilcileri, denetçileri ile ortaklık veya ortaklar arasındaki alacaklar
- Vekâlet, komisyon ve acentalık sözleşmelerinden, ticari simsarlık ücreti alacağı dışında simsarlık sözleşmesinden doğan alacaklar
- Yüklenicinin yükümlülüklerini ağır kusuruyla hiç ya da gereği gibi ifa etmemesi dışında, eser sözleşmesinden doğan alacaklar

Belirlenen zamanaşımı süreleri, sözleşmeyle değiştirilemez (TBK md. 148).

Zamanaşımı süreleri hesaplanırken zamanaşımının başladığı gün sayılmaz ve zamanaşımı ancak sürenin son günü de hak kullanılmaksızın geçince gerçekleşmiş olur (TBK md. 151/1).

Belirtmek gerekir ki asıl alacak zamanaşımına uğrayınca ona bağlı faiz ve diğer alacaklar da zamanaşımına uğramış olur (TBK md. 152).

Borçların zamanaşımına uğrayabilmesi kuraldır. Bununla birlikte istisna olarak zamanaşımına uğramayan borçlar da vardır. Örneğin taşınmaz rehiniyle güvence altına alınmış olan borçlar (TMK md. 864) gibi (AKINTÜRK ve ATEŞ, 2019, 196).

2.2.7.3. Zamanaşımı Süresinin Durması

Borcun ifasının istenmesini güçleştiren veya imkânsız kılan bazı nedenlerle zamanaşımı durur. Zamanaşımını durduran nedenlerin varlığı hâlinde zamanaşımı işlemeye başlamayacağı gibi daha önce işlemeye başlamış olan zamanaşımı da durur (REİSOĞLU, 2012, 430).

Türk Borçlar Kanunu'nun 153. maddesine göre aşağıdaki durumlarda zamanaşımı işlemeye başlamaz, başlamışsa durur:

- Velayet süresince, çocukların ana ve babalarından olan alacakları için
- Vesayet süresince, vesayet altında bulunanların vasiden veya vesayet işlemleri sebebiyle Devletten olan alacakları için
- Evlilik devam ettiği sürece, eşlerin diğerinden olan alacakları için
- Hizmet ilişkisi süresince ev hizmetlilerinin onları çalıştıranlardan olan alacakları için
- Borçlu, alacak üzerinde intifa hakkına sahip olduğu sürece
- Alacağı, Türk mahkemelerinde ileri sürme imkânının bulunmadığı sürece
- Alacaklı ve borçlu sıfatının aynı kişide birleşmesinde, birleşmenin ileride geçmişe etkili olarak ortadan kalkması durumunda, bu durumun ortaya çıkmasına kadar geçecek sürece

Zamanaşımını durduran sebeplerin ortadan kalktığı günün bitiminde zamanaşımı işlemeye başlar veya durmadan önce başlamış olan işlemlerini devam ettirir (TBK md. 153/2).

2.2.7.4. Zamanaşımı Süresinin Kesilmesi

Kanunda belirtilen bazı olayların gerçekleşmesi ile işlemekte olan zamanaşımının işlemiş bölümünün hiçbir etkisi kalmaz ve bu olaydan itibaren yeni bir zamanaşımı süresi işlemeye başlar. Bu duruma zamanaşımının kesilmesi adı verilir (AYDOS, 2019, 158).

Türk Borçlar Kanunu'nun 154. maddesine göre aşağıdaki durumlarda zamanaşımı kesilir:

- Borçlunun borcu ikrar etmiş olması, özellikle faiz ödemiş veya kısmen ifada bulunmuş olması ya da rehin vermiş veya kefil göstermiş olması
- Alacaklının, dava veya def'i yoluyla mahkemeye veya hakeme başvurmuş olması, icra takibinde bulunmuş ya da iflas masasına başvurmuş olması

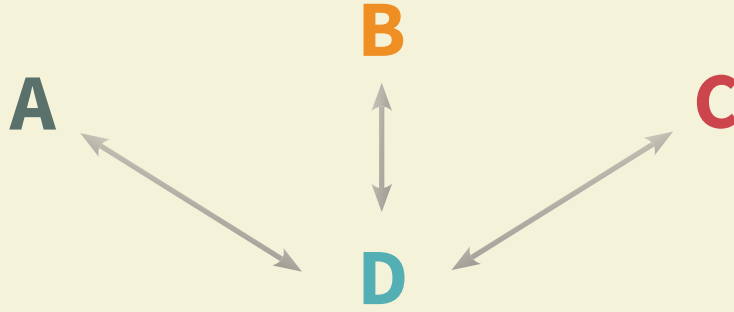
2.2.7.5. Zamanaşımının Hüküm ve Sonuçları

Zamanaşımı, borcu eksik borç hâline getirir. Dolayısıyla zamanaşımına uğramış bir borç ödenirse geri istenemez (DOĞAN, ŞAHAN ve ATAMULU, 2019, 310). Zamanaşımı taraflarca ileri sürülmedikçe hâkim bunu kendiliğinden göz önüne alamaz (TBK md. 161). Belirtmek gerekir ki zamanaşımından önceden feragat edilemez (TBK md. 160/1).

4. Uygulama

A, B ve C; D'ye ait gayrimenkulü bir yıllığına 24.000 liraya kiralarlar. A, D ile aralarında daha önceden mevcut olan bir satış sözleşmesinden kaynaklanan 10.000 liralık muaccel alacağı için takas beyanında bulunur. B ise D'nin talebi üzerine kira borcuna karşılık olmak üzere 14.000 lira ödemede bulunur. Buna göre:

1. A, B ve C'nin D ile yapmış oldukları kira sözleşmesinden doğan borçluluklarının türünü belirtiniz.
2. A'nın takas beyanı ve B'nin ifası, kira bedelini ödeme borcunu sona erdirir mi?
3. A'nın takas beyanı ve B'nin ifası sonrası A, B ve C'nin borçluluk bakımından aralarındaki iç ilişki nasıl olur?

Ölçme ve Değerlendirme

A) Aşağıdaki cümlelerin başında boş bırakılan yerlere, cümlelerde verilen bilgiler doğru ise "D", yanlış ise "Y" yazınız.

1. (.....) Bir kişi temsilci sıfatıyla başka bir kişi için hukuki işlem yapabilir.
2. (.....) Bir sözleşmenin taraflarından birisinin o sözleşmeye taraf olmayan bir üçüncü kişinin belli bir edimini taahhüt etmesi mümkündür.
3. (.....) Borcun üstlenilmesinin geçerli olması alacaklının onayına bağlı değildir.
4. (.....) Alacağın devri iradi devir, kanuni devir veya yargısal devir şeklinde gerçekleşebilir.
5. (.....) Borcun naklinde, borçlu kural olarak eski borçlunun sahip olduğu savunmaların hiçbirini alacaklıya karşı ileri süremez.
6. (.....) Borca katılmada, üçüncü kişi, asıl borçlunun mevcut borcunu onunla birlikte üstlenmektedir.
7. (.....) Müteselsil borç ancak kanundan doğabilir.
8. (.....) Asıl borç sona erdiğinde buna bağlı borçlar da sona ermiş olur.
9. (.....) Para borçları, aksine bir anlaşma yoksa borçlunun yerleşim yerinde ifa edilebilir.
10. (.....) Zamanaşımı alacağın müeccel olmasıyla işlemeye başlar.

Ölçme ve Değerlendirme

B) Aşağıdaki soruları okuyarak doğru seçeneği işaretleyiniz.

11. I. Kendi adına, başkası hesabına işlem yapması
II. Üçüncü kişinin temsilcilik ilişkisinden haberdar olmaması
III. Hukuki işlemde doğan hak ve borçların öncelikle temsilciye geçmesi
IV. Başkası adına ve hesabına işlem yapması

Yukarıdakilerin hangileri dolaysız (vasıtasız) temsil olarak kabul edilir?

- A) Yalnız III
B) Yalnız IV
C) I ve III
D) II ve IV
E) III ve IV
12. **Aşağıdakilerden hangisi özel temsil yetkisi gerektiren hukuki işlemlerden biri değildir?**
- A) Kefil olma
B) Taşınır satışı
C) Dava açma
D) Sulh olma
E) Hakeme başvurma
13. **Türk Borçlar Kanunu'nda alacağın devri için belirtilen geçerlilik şekli aşağıdakilerden hangisidir?**
- A) Sözlü şekil
B) Resmî şekil
C) Yazılı şekil
D) Düzenleme şeklinde noter senedi
E) Onaylama şeklinde noter senedi

Ölçme ve Değerlendirme

14. Aşağıdakilerden hangisinde borcun üstlenilmesi söz konusu olmaz?
- A) Alacağın devri
 - B) Borcun nakli
 - C) Borca katılma
 - D) Malvarlığının veya işletmenin devralınması
 - E) İşletmenin birleşmesi ve şekil değiştirmesi
15. A, B' ye karşı alacaklı, C'ye karşı ise aynı miktarla borçludur. Bu durumda, A aşağıdakilerden hangisine başvurarak C'ye olan borcunu ifa edebilir?
- A) Borca katılma
 - B) Borcun dış üstlenilmesi
 - C) Alacağın devri
 - D) Üçüncü kişinin fiilini üstlenme
 - E) Üçüncü kişi yararına sözleşme
16. Üçüncü kişinin borçlu ile anlaşarak borcun ifasını üstlendiği sözleşme aşağıdakilerden hangisidir?
- A) Borcun iç üstlenilmesi
 - B) Borcun dış üstlenilmesi
 - C) Alacağın devri
 - D) Üçüncü kişinin fiilini üstlenme
 - E) Üçüncü kişi yararına sözleşme
17. Aşağıdakilerden hangisi borç ilişkisini sona erdiren sebeplerden biridir?
- A) Zamanaşımı
 - B) Yenileme
 - C) Takas
 - D) İfa
 - E) İbra

Ölçme ve Değerlendirme

18. Tarafların yaptıkları sözleşme ile aralarındaki borç ilişkisini ortadan kaldırmalarına ne ad verilir?
- A) Tecdit
B) İbra
C) Dönme
D) İkale
E) Geri alma
19. Aşağıdakilerden hangisi yalnızca dar anlamda borcu sona erdiren sebeplerden biridir?
- A) İkale
B) Fesih
C) Geri alma
D) Dönme
E) Tecdit
20. Kanunda aksine bir hüküm bulunmadıkça her alacak, kaç yıllık zamanaşımı süresine tabidir?
- A) İki yıllık
B) Üç yıllık
C) Beş yıllık
D) Sekiz yıllık
E) On yıllık

KAYNAKÇA

6098 sayılı 11/1/2011 tarihli Türk Borçlar Kanunu <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6098.pdf> (Erişim tarihi: 03.08.2021).

4721 sayılı 22/11/2001 tarihli Türk Medeni Kanunu <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4721.pdf> (Erişim tarihi: 03.08.2021).

6102 sayılı 13/1/2011 tarihli Türk Ticareti Kanunu <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6102.pdf> (Erişim tarihi: 03.08.2021).

2004 sayılı 9/6/1932 tarihli İcra ve İflas Kanunu <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.3.2004.pdf> (Erişim tarihi: 03.08.2021).

6361 sayılı 21/11/2012 tarihli Finansal Kiralama, Faktoring, Finansman ve Tasarruf Finansman Şirketleri Kanunu <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6361.pdf> (Erişim tarihi: 03.08.2021).

Milli Eğitim Bakanlığı Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi Anadolu Meslek ve Anadolu Teknik Programı Harita-Tapu-Kadastro Alanı Çerçeve Öğretim Programı (Borçlar Hukuku 11. Sınıf Ders Bilgi Formu).

AKINCI Şahin, Borçlar Hukuku Bilgisi, Sayram Yayınları, Konya, 2019.

AKINTÜRK Turgut ve ATEŞ Derya, Borçlar Hukuku Genel Hükümler Özel Borç İlişkileri, 28. Baskı, Beta Basım Yayım Dağıtım, İstanbul, 2019.

AKINTÜRK Turgut ve ATEŞ Derya, Borçlar Hukuku Genel Hükümler Özel Borç İlişkileri, 29. Baskı Beta Basım Yayım Dağıtım, İstanbul, 2020.

ANTALYA O. Gökhan, Borçlar Hukuku Genel Hükümler Cilt V/1,1 Temel Kavramlar Sözleşmeden Doğan Borç İlişkileri, Marmara Hukuk Yorumu Genişletilmiş 2. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2019.

AYDOS Oğuz Sadık, Borçlar Hukuku Genel Hükümler, Temel Hukuk Dizisi (Dizi Editörü: İbrahim ERMENEK), Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2019.

BİLGİLİ Fatih ve DEMİRKAPI Ertan, Borçlar Hukuku, 12. Baskı, Dora Basım Yayın Dağıtım, Bursa, 2018.

CANSEL Erol ve ÖZEL Çağlar, Borçlar Hukuku Genel Hükümler Cilt 1, Güncellenmiş 2. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2017.

KAYNAKÇA

- DOĞAN Murat, ŞAHAN Gökhan ve ATAMULU İsmail, Borçlar Hukuku Genel Hükümler, Birinci Baskı, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2019.
- ERDOĞAN İhsan, Borçlar Hukuku Genel Hükümler, Genişletilmiş 4. Baskı, Gazi Kitabevi, Ankara, 2019.
- EREN Fikret, Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 24. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 2019.
- ERGÜN Ömer, Borçlar Hukuku Özel Hükümler Ders Notları, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2018.
- ERGÜN Ömer ve ÇALDAĞ Coşkun, Borçlar Hukuku Genel Hükümler Ders Notları, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2018.
- GÖNEN Doruk, Borçlar Hukuku Genel Hükümler, Filiz Kitabevi, İstanbul, 2021.
- KAYAR İsmail, 6098 Sayılı Türk Borçlar Kanunu'na Göre Borçlar Hukuku Genel Hükümler Özel Borç İlişkileri, Güncellenmiş 11. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2019.
- KAYIHAN Şaban ve GÜNERGÖK Özcan, Borçlar Hukuku Bilgisi Genel Hükümler, Umuttepe Yayınları, Kocaeli, 2020.
- KAYIHAN Şaban ve ÜNLÜTEPE Mustafa, Borçlar Hukuku Genel Hükümler, Gözden Geçirilmiş ve Güncellenmiş 6. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2018.
- KOCAYUSUFPAŞAOĞLU Necip, KOCAYUSUFPAŞAOĞLU/HATEMİ/SEROZAN/ARPACI, Borçlar Hukuku Genel Bölüm Birinci Cilt Borçlar Hukukuna Giriş Hukuki İşlem Sözleşme, Yenilenmiş Genişletilmiş Tamamlanmış 4üncü Bası'dan 7inci Tıpkı Bası, Filiz Kitabevi, İstanbul, 2017.
- NART Serdar, Borçlar Hukuku Genel Hükümler-Özel Hükümler, Adalet Yayınevi, Ankara, 2014.
- NOMER Haluk N., Borçlar Hukuku Genel Hükümler El Kitabı, Beta Yayıncılık, İstanbul, 2019.
- OĞUZMAN M.Kemal ve ÖZ M. Turgut, Borçlar Hukuku Genel Hükümler Cilt 1, Gözden Geçirilmiş 13. Bası, Vedat Kitapçılık, İstanbul, 2015.

KAYNAKÇA

OZANEMRE YAYLA Tolunay, Borçlar Hukuku, Genel Hükümler, Yenilenmiş 2. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2021.

ÖZLÜK Betül, Şematik Borçlar Hukuku Genel Hükümler, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2021.

REİSOĞLU Safa, Türk Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 1.7.2012'de yürürlüğe giren Yeni Türk Borçlar Kanunu'na Göre Hazırlanmış Yirmüçüncü Bası, Beta, İstanbul, 2012.

ÜNLÜTEPE Mustafa, Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 1. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2021.

ZEVKLİLER Aydın ve GÖKYAYLA K.Emre, Borçlar Hukuku Özel Borç İlişkileri, 18. Bası, Turhan Kitabevi, Ankara, 2018.

Öğrenme materyalinin metin içindeki doğrudan ve dolaylı tüm alıntılarında ilgili eserlerin yayın tarihleri ve sayfa numaraları verilmek suretiyle (buna ilave olarak doğrudan alıntılarda tırnak işareti kullanmak ve yazı tipini değiştirmek suretiyle) metin içinde kaynak gösterilerek atıf yapılmıştır. Kaynakça TDK yazım kurallarına uygun olarak hazırlanmıştır.

GÖRSEL KAYNAKÇASI

Karekod, materyalde kullanılan görsel kaynakça listesini gösterir.
<http://kitap.eba.gov.tr/karekod/Kaynak.php?KOD=1974>

CEVAP ANAHTARI

1. ÖĞRENME BİRİMİ

1	D
2	Y
3	Y
4	D
5	Y
6	D
7	Y
8	D
9	Y
10	D

11	B
12	E
13	A
14	E
15	A
16	C
17	B
18	C
19	D
20	D

CEVAP ANAHTARI

2. ÖĞRENME BİRİMİ

1	D
2	D
3	Y
4	D
5	Y
6	D
7	Y
8	D
9	Y
10	Y

11	B
12	B
13	C
14	A
15	C
16	A
17	D
18	D
19	E
20	E

NOT DEFTERİ

A large rectangular area with a light pink background and rounded corners, containing numerous horizontal dotted lines for writing.

NOT DEFTERİ

A large rectangular area with rounded corners, filled with horizontal dotted lines for writing notes.